

İSTANBUL
ESENYURT ÜNİVERSİTESİ
Eğitimde Önceliğiniz...

İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES RESEARCHES

CİLT/VOL.: 3 | SAYI/ISSUE: 1 | 2023 YAZ/SUMMER

e - ISSN : 2791 - 691X

**İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME VE YÖNETİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

**ISTANBUL ESENYURT UNIVERSITY
FACULTY OF BUSINESS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES RESEARCHES**

2023, Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1

İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME VE YÖNETİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

ISTANBUL ESENYURT UNIVERSITY
FACULTY OF BUSINESS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES RESEARCHES

Hakemli Akademik Dergi / Peer Reviewed Academic Journal

Yılda iki kez yayınlanır / Published twice a year

e-ISSN: 2791-691X

2023, Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1

DERGİNİN SAHİBİ / PROPRIETOR

Prof. Dr. İsmail DALAY

(İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi adına/ on behalf of Istanbul Esenyurt University Faculty of Business and Administrative Sciences)

GENEL YAYIN YÖNETMENİ/EDITOR-IN-CHIEF

Doç. Dr. Dikran M. ZENGİNKUZUCU

EDİTÖRLER/EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Erhan CANIKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Hazal KORAY ALAY

DİL EDİTÖRÜ / LANGUAGE EDITOR

Arş. Gör. Tahsin Mert SAYGIN

KAPAK / COVER

Pınar HALLİ

YAYIN İDARE MERKEZİ / PUBLICATION OFFICE

Zafer Mah. Adile Naşit Bulv. No:1 Esenyurt İstanbul / Türkiye

+ (90) 212 444 9 123

+ (90) 212 444 9 123

iesbad@esenyurt.edu.tr

Yayın Tarihi / Published on: 30.06.2023

Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Yayın Kurulu, yayınlanan makalelerde, konu ile ilgili en yüksek etik ve bilimsel standartlarda olması ve ticari kaygı taşımaması şartını gözetir.

The responsibility in terms of science, content and language of the articles published in the journal belongs to their authors. Articles published in the journal cannot be used without citation. In the published articles, the Editorial Board observes the highest ethical and scientific standards in relation to the issue and the requirement not to bear commercial concern.

AMAÇ VE KAPSAM

İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ieSBAD) yılda en az iki kez yayınlanan, açık erişimli elektronik hakemli akademik bir dergidir.

Dergide "sosyal bilimler" alanına özgün katkıda bulunacak siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, uluslararası ticaret, uluslararası lojistik, güvenlik çalışmaları, kamu yönetimi ve yerel yönetimler ile insan bilimlerinin tüm alanlarında çalışmalara yer verilir. Dergide bilimsel etik çerçeve içerisinde kuramsal ve analitik özgün çalışmalar yanı sıra uygulamalı makaleler yayımlanmaktadır.

Dergi yılda en az iki sayı olarak (Haziran - Aralık) elektronik ortamda yayınlanır. Derginin dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce makalelere de yer verilir.

Dergide akademisyenlerin yanı sıra uzman araştırmacıların makaleleri de değerlendirilir.

Dergide yayınlanan makaleler ilgili makaleye atıf yapılmaksızın kullanılamaz.

Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

AIM AND CONTENT

Istanbul Esenyurt University Faculty of Business and Administrative Sciences Journal of Social Sciences Researches (ieJSSR) is an open-access, peer-reviewed academic journal published at least two times a year.

The journal aims to publish academic articles making original contribution to the area of "social sciences" such as political sciences, international relations, economics, business administration, international trade, international logistics, security studies, public administration and local governments and other related areas on humanity studies. The journal publishes theoretical and/or empirical studies as well as applied articles within the frame of scientific ethical principles.

The journal publishes articles of academicians as well as researchers.

The journal is published electronically at least two times a year (June and December). The language of the Journal is Turkish, but articles in English may also be published.

The articles published in our journal cannot be used without giving reference to the relevant article.

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. İsmail DALAY	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Sait YILMAZ	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Wolfgang GIELER	Friedrich Schiller University Jena
Prof. Dr. Mithat BAYDUR	Okan Üniversitesi
Prof. Dr. Mikail EROL	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Atilla UYANIK	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Soner ÇELİKKOL	Doğuş Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Zekai ORHAN	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim KIRÇOVA	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Sezgin Seymen ÇEBİ	Antalya Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat AYBAR	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın İBRAHİMOV	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ertan EFEGİL	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Oktay BİNGÖL	İstanbul Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Zelha ALTINKAYA	Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Nejat BASIM	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Yelda ONGUN	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Haşmet SARIGÜL	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Doç. Dr. Pınar BAL	Beykent Üniversitesi
Doç. Dr. Dikran M. ZENGİNKUZUCU	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Doç. Dr. Deniz TANSİ	Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah KONURALP	İğdır Üniversitesi
Doç. Dr. Üyesi Hüdayi SAYIN	Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe VAROL	San Diego Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Semra Boğan	Adana Bilim ve Yüksek Teknoloji Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan ARIDEMİR	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

DANIŞMA KURULU / ADVISORY COMMITTEE

Prof. Dr. Canan HECER	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Sudi APAK	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Prof. Dr. Şükrü Sina GÜREL	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar SUR	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan KÖNİ	İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Mitat ÇELİKPALA	Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr. Sencer İMER	Ufuk Üniversitesi
E. Tümg. Armağan KULOĞLU	21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü
Prof. Dr. Yaşar ONAY	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. M. Abdülhaluk ÇAY	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar DÜZENLİ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Siddık YARMAN	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kâmil Veli NERİMANOĞLU	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Barış DOSTER	Marmara Üniversitesi,
Doç. Dr. Tuğba ALTINTAŞ	Üsküdar Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Nihat ÖZCAN	TOBB Üniversitesi
Doç. Dr. Çağla Gül YESEVİ	İstanbul Kültür Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin GÜN	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Doç. Dr. Deniz S. SERT	Özyeğin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Neşe KEMİKSİZ	Anka Enstitüsü
Öğr. Gör. Kaya KARAN	Milli Savunma Üniversitesi
E. Alb. Ümit YALIM	21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü
Dr. Öğr. Üyesi Nurdan GÜVEN TOKER	Haliç Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ERTÜRK	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erol ÜLGEN	Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of This Issue

Prof. Dr. Ali ASKER

Doç. Dr. Hakan ÖZCAN

Dr. Öğr. Üyesi Parla ONUK

Dr. Öğr. Üyesi Celil DURDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi Didem KAYALIDEREDEN

Dr. Öğr. Üyesi Deniz SÖNMEZ

Dr. Öğr. Üyesi Binnur GÜRÜL

Dr. Öğr. Üyesi Artür Yetvart MUMCU

Dr. Öğr. Üyesi Emin HÜSEYİNOĞLU

Öğr. Gör. Dr. Meri TAKSİ DEVECİYAN

Karabük Üniversitesi

İstanbul Gelişim Üniversitesi

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

İstanbul Esenyurt Üniversitesi

İstanbul Kültür Üniversitesi

İstanbul Okan Üniversitesi

İstanbul Gelişim Üniversitesi

İstanbul Kültür Üniversitesi

Karabük Üniversitesi

İstanbul Kültür Üniversitesi

İçindekiler Contents

2023, Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1

Dekanın Sözü <i>Dean's Words</i>	x.
Genel Yayın Yönetmeninin Notu <i>Editor-in-Chief's Notes</i>	xiii
<hr/>	
The New Normal's New Entrepreneurship: Digital Entrepreneurship <i>Yeni Normalin Yeni Girişimciliği: Dijital Girişimcilik</i>	
Hazal KORAY ALAY	1
<hr/>	
Afet Lojistiği Üzerine Kavramsal Bir İnceleme <i>A Conceptual Examination on Disaster Logistics</i>	
Mail ÖZÇELİK, Edanur ÖZÇELİK	11
<hr/>	
Wolf in the Flock: Intrapreneurship and its Examples <i>Sürüdeki Kurt: İç Girişimcilik ve Örnekleri</i>	
Meri TAKSİ DEVECİYAN	29
<hr/>	
The Accreditation Process of Civil Aviation Cabin Services Programs and Its Importance on Vocational Employment <i>Sivil Havaacılık Kabin Hizmetleri Programlarının Akreditasyon Süreci ve Mesleki İstihdamdaki Önemi</i>	
Mesut ÖZTIRAK	37
<hr/>	
Anayasa Yargısı ve Uygunluk Denetimi <i>Constitutional Jurisdiction and Assessment of Conformity</i>	
Nematollah Aghabalei FANID Zülal AYKUT	51

Dekan'dan

Dean's Words

Değerli Bilim İnsanları,

İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisinin (ieSBAD) yeni sayısında bilimsel titizlikle ve etik ilkelerle hazırlanmış araştırmaları sizlere sunmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Daha önceki sayılarımızda olduğu gibi bu sayımızda da temel amacımız sosyal bilimler alanında bilimsel bilgi üretimine katkı sunmak için yeni bir bilimsel yöntem geliştiren veya bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulama niteliğinde olan özgün makalelere yer vermektir. Dergimizin bu sayısında farklı disiplinlerden, alanında uzman hakemler tarafından incelenerek yayına hazırlanmış, sosyal bilimlerin birçok alanına katkı sunması beklenen araştırma makaleleri yer almaktadır.

Derginin bu sayısının hayata geçirilmesi hususunda desteklerini esirgemeyen çalışma arkadaşlarıma ve değerli çalışmalarını bu sayıda bizlerle paylaşan araştırmacı ve akademisyenlere emeklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'nin (ieSBAD) yeni sayısının sosyal bilimler literatürüne ve bundan sonraki akademik çalışmalara katkıda bulunmasını temenni eder, saygılar sunarım.

Prof. Dr. İsmail DALAY
Dekan / Dergi Sahibi
Dean / Proprietor

Editör'den

Editorial

Değerli Dergi Okurları,

İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi tarafından yayına hazırlanan Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ieSBAD) yılda en az iki kez açık erişimli olarak yayınlanmaktadır. Bu dördüncü sayımız ile dergimizin ikinci yılını tamamlamış bulunmaktayız. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ieSBAD) artık Dergipark içerisinde yer almakta ve tüm süreçler Dergipark üzerinden yürütülmektedir.

Dergimiz ülkemizin akademik hayatına ve toplumsal çalışmalarına katkı sunmak amacıyla taşımaktadır. Bu amaçla dergimizde “sosyal bilimler” alanına özgün katkıda bulunacak siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, uluslararası ticaret, uluslararası lojistik, güvenlik çalışmaları, kamu yönetimi ve yerel yönetimler ile insan bilimlerinin tüm alanlarında çalışmalara yer verilir. Dergide bilimsel etik çerçevede içerisinde kuramsal ve analitik özgün çalışmalar yanı sıra uygulamalı makaleler yayımlanmaktadır. Dergi akademisyenlerin yanı sıra uzman araştırmacıların Türkçe, İngilizce ve zaman zaman diğer dillerde bilimsel makalelerine de açık olacaktır. Dergimizi akademisyenlerin yanı sıra başta Esenyurt olmak üzere çevre ve ülkemizin kamu ve yerel politika yapıcılarına, sivil toplum kuruluşlarına ve tüm ilgililere de ulaşmayı amaçlamaktayız.

Dergimizin gelişme politikasının temelinde akademik ilkelere ve etik kurallara sıkı sıkıya bağlılık yer almaktadır. Akademik ve etik ilkeler uzun vadede derginin sürdürülebilirliğinde ve nitelikli bir akademik yayın olmasında kaldıraç işlevi görecektir. Bu bakımdan dergide yayınlanan makalelerin hakemlik süreçleri titizlikle yürütülmekte ve başta intihalin önlenmesi olmak üzere akademik ilkelere özen gösterilmektedir.

Bu sayımıza katkı sunan üniversitemizden ve üniversitemiz dışından yazarlara, derginin yayınında emek sarf etmiş herkese ve titiz çalışmalarıyla değer katan değerli hakemlerimize minnet ve teşekkürlerimizi sunarız. Gelecek sayımızda da değerli yazarların nitelikli çalışmalarını okurlarla buluşturabilmeyi dileriz.

Doç. Dr. Dikran M. ZENGİNKUZUCU

Baş Editör

Editor-in-chief

THE NEW NORMAL'S NEW ENTREPRENEURSHIP: DIGITAL
ENTREPRENEURSHIP
YENİ NORMALİN YENİ GİRİŞİMCİLİĞİ: DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK

Hazal Koray ALAY

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi
Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü
hazalkoray.alay@batman.edu.tr

ABSTRACT

Digital entrepreneurship is a model used to develop business ideas and establish businesses using technological innovations and digital tools. Digital entrepreneurs often set up businesses that operate on the internet and offer their products or services to customers using online marketing techniques. The emergence of digital entrepreneurship has started with the spread of the internet and the development of digital technologies. The most important features that distinguish digital entrepreneurship from traditional entrepreneurship are the use of digital technologies, rapid growth potential, global reach, and the use of innovation and differentiation strategies. Types of digital entrepreneurship include initiatives in the fields of e-commerce, digital content and media, social media, mobile applications, artificial intelligence and data analytics. Digital startups offer rapid growth potential at low costs and have a more flexible structure compared to traditional businesses. The purpose of this research is to explain the development and characteristics of digital entrepreneurship, and to identify the differences that distinguish digital entrepreneurship from traditional entrepreneurship. In addition, this research is an exploratory research by presenting current examples of digital initiatives from Turkey and the world.

Keywords: Digitalization, Entrepreneurship, Digital Entrepreneurship, Innovation.

ÖZ

Dijital girişimcilik, teknolojik yenilikler ve dijital araçlar kullanarak iş fikirleri geliştirmek ve işletmeler kurmak için kullanılan bir yöntemdir. Dijital girişimciler, genellikle internet üzerinden faaliyet gösteren işletmeler kurarlar ve online pazarlama tekniklerini kullanarak ürünlerini veya hizmetlerini müşterilere sunarlar. Dijital girişimciliğin ortaya çıkışı, internetin yaygınlaşması ve dijital teknolojilerin gelişmesi ile başlamıştır. Dijital girişimciliği geleneksel girişimcilikten ayıran en önemli özellikler, dijital teknolojilerin kullanımı, hızlı büyüme potansiyeli, global erişim imkânı, inovasyon stratejilerinin kullanımıdır. Dijital girişimciliğin türleri arasında e-ticaret, dijital içerik ve medya, sosyal medya, mobil uygulamalar, yapay zekâ ve veri analitiği alanlarında girişimler bulunmaktadır. Dijital girişimler, düşük maliyetlerle hızlı büyüme potansiyeli sunar ve geleneksel işletmelere kıyasla daha esnek bir yapıya sahiptir. Bu araştırmanın amacı, dijital girişimciliğin gelişimini ve özelliklerini açıklamak, dijital girişimciliği geleneksel girişimcilikten ayıran farklılıkları belirlemektir. Ayrıca bu araştırma Türkiye ve dünyadan güncel dijital girişim örnekleri sunarak keşfedici bir araştırma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Girişimcilik, Dijital Girişimcilik, İnovasyon.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 2.3.2023
Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 18.4.2023

Araştırma Makale/Research Paper

1. INTRODUCTION

As of the end of the twentieth century, worldwide information and communication technologies have entered a rapid development process. While the use of both computers and the internet has become widespread in the individual sense, businesses as well as individuals have started to use computer and internet technologies in order to increase and develop their sales and marketing activities. While the concept of digital economy emerged with the 2000s, Industry 4.0 and digital transformation processes emerged with the beginning of almost everything being carried over to the virtual environment day by day. In this process, the structure of the concept of entrepreneurship has also undergone a transformation. Entrepreneurship is the process of bringing a business idea to life. In this process, an entrepreneur creates a business plan, finds financial resources, creates a team and establishes his business. Entrepreneurship requires courage, confidence and creativity to explore innovative ideas and see openings in the market. The type of entrepreneurship that emerged in this new era, which we call the new normal brought by the changing and transforming business world among the entrepreneurship types in the literature, is digital entrepreneurship.

Digital entrepreneurship is a term that defines the activities of entrepreneurs who develop innovative business ideas using technological developments and operate in the digital world (Nermin, 2018). Digital entrepreneurs bring their business ideas to life using technologies such as the internet, mobile applications, e-commerce, digital marketing, social media and artificial intelligence. Digital entrepreneurship offers advantages such as low start-up costs, easy access to global markets, rapid growth potential and the use of technological tools and resources to develop innovative business ideas. However, technological knowledge, business knowledge and entrepreneurial spirit are necessary for the success of digital entrepreneurship (Eyel and Sağlam, 2021).

In this study, it is aimed to explain the development and characteristics of digital entrepreneurship in line with the digital transformation practices that have started to affect the whole world in recent years, and to determine the differences that distinguish digital entrepreneurship from traditional entrepreneurship. In addition, this research is an exploratory research by presenting current examples of digital initiatives from Turkey and the world. Although the concept of digital entrepreneurship is a relatively new concept, the number of qualitative and quantitative studies on the concept is also low. Therefore, it is anticipated that the findings to be obtained in this study will make an important contribution to the digital entrepreneurship literature.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. DIGITALIZATION CONCEPT

Digitization means the transition from the physical world or analog systems to digital systems or technologies (Brennen and Kreiss, 2016). This term has become increasingly important with the rapid development of technology. Digitization takes place through the use of information and communication technologies (ICT). These technologies allow data to be collected, processed, stored and transmitted digitally (Gray and Rumpel, 2015). Therefore, digitization means increased use of information and communication technologies for people, businesses and governments. As an example, using digital health services in a community includes keeping

electronic medical records of patients and digitally storing medical images. Digitization can help businesses become more efficient and effective, societies have better services and people have better living standards. However, digitalization also brings some challenges, including security, privacy and ethical issues (Bouwman et al., 2018).

2.2. ENTREPRENEURSHIP CONCEPT

Entrepreneurship is the process of creating new businesses or projects. The development of entrepreneurship results from a combination of factors such as the change in people's attitudes towards entrepreneurship, the implementation of policies that support entrepreneurship, and the emergence of technological innovations (Aldrich, 2015).

The history of entrepreneurship is as old as human history. However, the development of entrepreneurship in the modern sense began with the industrial revolution in the late 18th century. The industrial revolution allowed the development of new technologies and production methods, and as a result, entrepreneurs opened up new business opportunities. At the beginning of the 20th century, the development of entrepreneurship accelerated. During this period, the creative ideas and innovations of entrepreneurs led to great changes around the world. In particular, the innovations in the high-tech sector after the 1950s created a great revolution in the field of entrepreneurship. Today, attitudes towards entrepreneurship are changing rapidly around the world. Factors such as policies supporting entrepreneurship, entrepreneurial ecosystems and financing options accelerate the development of entrepreneurship (Durukan, 2006; Aşkın et al., 2011).

In recent years, a great momentum has been gained in the field of entrepreneurship, especially with the rapid development of digital technologies. The emergence of digital technologies has enabled entrepreneurs to create new business opportunities and digitize existing businesses. For this reason, the entrepreneurship development process is an ongoing process with the combination of factors such as the change of people's entrepreneurial attitudes and approaches, the emergence of technological innovations and the support of policies to entrepreneurs (Çelebi, 2021).

2.3. ENTREPRENEURSHIP IN THE DIGITAL ECONOMY

The digital economy is an economic system in which traditional economic activities are carried out through digital technologies and the internet. The digital economy is growing rapidly with technological developments such as widespread use of the internet, smart devices, cloud computing, big data and artificial intelligence (Dulupçu et al., 2017). Entrepreneurship, on the other hand, is the process of starting a business to create and successfully market new ideas, products or services. Entrepreneurship in the digital economy is the effort to discover and develop business opportunities and new business models with the use of digital technologies and the internet (Balli, 2022).

Entrepreneurship in the digital economy is different from traditional business models. Digital entrepreneurs can act more quickly and flexibly than traditional businesses. They can manage their business with digital tools such as cloud computing services and online marketing channels. In addition, as customer behaviors and preferences can change rapidly in the digital economy, digital entrepreneurs need to constantly renew and update their business models and strategies (Tekin and Küsbeci, 2021; Nezihe and Serinkan, 2022).

Entrepreneurship in the digital economy offers the opportunity to start a low-cost business. Through the internet, business owners can use social media and other digital

marketing tools to reach customers, promote their business and increase sales (Gontareva et al., 2018). In addition, cloud computing services provide business owners with a low-cost infrastructure to manage their business more efficiently (Thomas et al., 2019). As a result, entrepreneurship in the digital economy is gaining more importance with the rapid growth of digital technologies. Digital entrepreneurs can compete successfully by building digital businesses with innovative ideas (Yu et al., 2019).

2.4. TYPES OF DIGITAL ENTREPRENEURSHIP

The Digital entrepreneurship is the use of entrepreneurial skills to start a new business using technological innovations or to grow an existing business by digitizing it. Digital entrepreneurs grow their businesses by following technological trends, developing innovative business ideas, and marketing their products and services on digital platforms (Deveciyan Taksi, 2023; Hamid and Khalid, 2016).

Digital entrepreneurship can be achieved using one or more of the following types:

- Web-based entrepreneurship: It is a type of entrepreneurship based on the use of the Internet. Such entrepreneurs offer their products and services through websites, blogs, e-commerce platforms, mobile applications and other digital platforms (Haşiloğlu et al., 2010).
- Mobile entrepreneurship: It is the type of entrepreneurship that carries out business activities using mobile devices, mobile applications and mobile games (İlter, 2016).
- Social media entrepreneurship: Entrepreneurs who promote their products and services through social media platforms. Such entrepreneurs acquire customers by using social media platforms such as Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn (Kuşay, 2017).
- Cloud-based entrepreneurship: It is a type of entrepreneurship that connects businesses and customers by using cloud computing technology (Soylu, 2018).
- Artificial intelligence (AI)-based entrepreneurship: It is a type of entrepreneurship that determines customer needs and offers products and services according to these needs by using artificial intelligence technology (Bayram, 2021).
- Blockchain-based entrepreneurship: It is a type of entrepreneurship to start a business on digital currencies and other digital transactions using blockchain technology (Vergili and Şahin, 2018).

Each of these types is designed to suit different business needs and customer demands. Digital entrepreneurship has gained great importance in the business world today and is expected to become more widespread in the future.

2.5. DIFFERENCES OF DIGITAL ENTREPRENEURSHIP FROM TRADITIONAL ENTREPRENEURSHIP

The main purpose of traditional entrepreneurship includes recognizing opportunities and transforming these opportunities into marketable services or goods, taking risks and adding value (Hull et al., 2007). Digital entrepreneurship, on the other hand, is to integrate and maintain all the processes of traditional entrepreneurship in the digital field. For this reason,

digital entrepreneurship has some important differences from traditional entrepreneurship. Some differences are (Bensaid and Azdimousa, 2021):

- **Innovation Driven:** Digital entrepreneurs stand out with their innovative ideas and use new technologies to grow their businesses. Traditional entrepreneurs focus more on business ideas based on existing markets or business models.
- **Marketing Strategies:** While digital entrepreneurs promote their business using digital marketing strategies, traditional entrepreneurs prefer more traditional marketing methods.
- **Global Reach:** Digital entrepreneurs can build a worldwide customer base using the internet's global reach. Traditional entrepreneurs, on the other hand, focus more on their local customer base.
- **Startup Investments:** Digital entrepreneurs often benefit from startup investments. These investments provide an important resource for developing new technologies and growing. Traditional entrepreneurs, on the other hand, mostly try to get their own savings or investments from their families and friends.
- **Flexible Working Environment:** Digital entrepreneurs generally work in a flexible working environment. This gives them the freedom to run their business from anywhere. Traditional entrepreneurs, on the other hand, mostly work in fixed offices.

Besides these differences, digital entrepreneurship differs from traditional entrepreneurship by reducing the costs of businesses, increasing efficiency and enabling them to grow faster.

2.6. EXAMPLES OF DIGITAL ENTREPRENEURSHIP IN THE WORLD AND IN TURKEY

Many digital initiative applications have emerged recently in the world and in Turkey, and the number of these applications is increasing day by day. There are many examples of digital initiatives around the world. Some examples are (Allen, 2019):

- **Amazon:** As the world's largest online retailer, Amazon sells many products such as books, electronics and clothing.
- **Uber:** With millions of users around the world, Uber offers a digitized version of its taxi services.
- **Airbnb:** Available in many countries around the world, Airbnb is a platform that meets the accommodation needs of travellers.
- **Netflix:** Offering television and movie content online, Netflix has millions of subscribers around the world.
- **Facebook:** With billions of users around the world, Facebook provides a social networking service, allowing people to communicate and share content.
- **Google:** The most used search engine worldwide, Google also offers e-mail, maps and many other services.

- *Alibaba*: As one of the largest e-commerce companies worldwide, Alibaba serves consumers who want to shop in many countries.
- *Twitter*: The social media platform Twitter is a microblogging site with millions of users around the world.
- *Grab*: Based in Southeast Asia, Grab is an application that operates in areas such as online transportation, food delivery and payment services.
- *Shopify*: Offering services for e-commerce sites, Shopify is used by many small businesses around the world.

Digital enterprises have increased rapidly in Turkey in recent years. Some examples are (Ballı, 2020; Serinikli, 2021; Özsoy and Oba, 2021):

- *Getir*: Online market application Getir is one of the fastest growing companies in Turkey recently. Based in Istanbul, the company has a large user base by delivering orders to its customers within minutes.
- *Trendyol*: E-commerce platform Trendyol is one of the most used online shopping sites in Turkey. Offering a wide range of products to its users, Trendyol continues to grow with its recent investments.
- *BiTaksi*: BiTaksi, an Istanbul-based taxi calling application, is a popular digital startup in Turkey. BiTaksi, a simple application that users can use to call a taxi, serves in Istanbul and Ankara.
- *Insider*: Insider is a software company that offers personalized marketing and CRM solutions to interact with customers. Based in Istanbul, Insider serves many large companies around the world.
- *Paraşüt*: Offering accounting software for small and medium-sized businesses, Paraşüt is a prominent digital platform among startups in Turkey. The company simplifies the financial management of many small businesses with its user-friendly interface and useful features.
- *Dream Games*: The mobile game company Dream Games is one of the most notable digital startups in Turkey lately. Based in Istanbul, the company produces popular games around the world.
- *Armut*: The online service market Armut is a platform that brings together professionals and customers in many different sectors in Turkey. Armut, headquartered in Istanbul, continues to grow with its recent investments.

3. RESEARCH METHODOLOGY

This study, which aims to include the conceptual framework and application examples of digital entrepreneurship, was designed within the framework of the exploratory research model. Exploratory research, which is useful when limited experience or knowledge of the research topic is available, often provides a better understanding of a concept or phenomenon. The lack of sufficient number of studies on the subject of digital entrepreneurship has been the reason for choosing this method in this study. In order to carry out an exploratory study, different ways can be followed, such as searching the literature and talking to the experts on the subject (Altunışık et al., 2005). In this study, data were obtained by documentary scanning method. Documentary scanning, which is one of the widely used data collection methods, aims to collect data from existing records and documents (Karasar, 2016).

4. CONCLUSION

In Digital entrepreneurship is a field that is experiencing a great rise in today's business world and is an important part of the new normal. Digital entrepreneurs are reshaping traditional business models by bringing innovative ideas to life using technology and the internet. This situation presents great opportunities for both small and large businesses.

The changes brought by the new normal have accelerated the digitalization processes of businesses and digital business models have begun to replace traditional business models. By using technological trends such as online marketing, cloud computing, artificial intelligence, blockchain technology and mobile apps, digital entrepreneurs help businesses grow quickly and efficiently.

One of the biggest advantages of digital entrepreneurs is the ability to do business on an online platform that can remove borders and provide access to customers around the world. Businesses can promote their products and services using digital marketing strategies to reach customers around the world. In addition, online business models offer high scalability to start and expand the business with low operating costs. However, digital entrepreneurship has challenges as well as opportunities. In particular, challenges such as intense competition, rapid technological developments and the fast-changing nature of digital marketing strategies demonstrate that digital entrepreneurs must constantly learn and adapt to be successful.

In conclusion, digital entrepreneurship is a rapidly developing and growing field as part of the new normal. To be successful in this field, it is important to remember that factors such as innovative ideas, the ability to adapt to technological trends, expertise in online marketing strategies and the ability to constantly learn and adapt are important.

REFERENCES

- Aldrich, H. E. (2005). Entrepreneurship. The hand book of economic sociology, 2, 451-477.
- Allen, J. P. (2019). Digital entrepreneurship. Routledge.
- Aşkın, A., Nehir, S., Vural, S. Ö. (2011). Tarihsel süreçte girişimcilik kavramı ve gelişimi. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi.
- Ballı, A. (2020). Digital entrepreneurship and digital entrepreneurship approach in Turkey: Ankara case. İşletme Araştırmaları Dergisi, 12(2), 1058-1071.
- Ballı, A. (2022). Türkiye'de Dijital Dönüşüm ve Girişimcilik. Third Sector Social Economic Review, 57(1), 251-279.

- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388.
- Bayram, K. (2021). Girişimcilik ve bilimsel muhakeme odaklı bir sosyo bilimsel konu etkinliği: Yapay zeka.
- Bensaid, W., and Azdimousa, H. (2021). Digital entrepreneurship vs. Traditional entrepreneurship: the setting up of a global conceptual model. International Journal of Economic Studies and Management (IJESM), 1(1), 86-92.
- Bouwman, H., Nikou, S., Molina-Castillo, F. J., & de Reuver, M. (2018). The impact of digitalization on business models. Digital Policy, Regulation and Governance, 20(2), 105-124.
- Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. The international encyclopedia of communication theory and philosophy, 1-11.
- Çelebi, F. (2021). Dijital çağda liderlik ve girişimcilik. Ankara: İksad Yayınevi.
- Deveciyan, M. T. (2023). Dijital girişimcilik ekosisteminde sürdürülebilirlik. Journal of Awareness, 8(1), 77-88.
- Dulupçu, M., Yiyit, M., & Asena, G. (2017). Dijital Ekonominin Yükselen Yüzü: Bitcoin'in Değeri İle Bilinirliği Arasındaki İlişkinin Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Kayfor 15 Özel Sayısı), 2241-2258.
- Durukan, T. (2006). Dünden bugüne girişimcilik ve 21. Yüzyılda girişimciliğin önemi. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi.
- Eyel, C. Ş., & Sağlam, H. (2021). Dijital dönüşüm ve girişimcilikteki değişim: Dijital girişimcilik. Atlas Sosyal Bilimler Dergisi, 1(6), 7-20.
- Gontareva, I., Chorna, M., Pawliszcz, D., Barna, M., Dorokhov, O., & Osinska, O. (2018). Features of the entrepreneurship development in digital economy. TEM Journal, 7(4), 813.
- Gray, J., & Rumpe, B. (2015). Models for digitalization. Software & Systems Modeling, 14, 1319-1320.
- Hamid, N., & Khalid, F. (2016). Entrepreneurship and innovation in the digital economy. The Lahore Journal of Economics, 21, 273.
- Haşiloğlu, A. S., Kaya, M. D., & Haşiloğlu, S. B. (2010). E-Girişimcilik araçları ve Türkiye'deki e-girişimciler üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 265-278.
- Hull, C. E. K., Hung, Y. T. C., Hair, N., Perotti, V., & De Martino, R. (2007). Taking advantage of digital opportunities: a typology of digital entrepreneurship. International Journal of Networking and Virtual Organisations, 4(3), 290-303.
- İLTER, B. (2016). Mobil Ticaretin Girişimcilik Faaliyetleri Üzerine Etkisi. Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches, 5(7).
- Karasar, N. (2016). Bilimsel irade algı çerçevesi ile bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler.(31. Basım). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kuşay, Y. (2017). İşgücü alanı olarak sosyal medyanın kullanımı ve girişimci kadınlar. Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 23-33.
- Nermin, K. İ. Ş. İ. (2018). Dijital Çağda Yeni Bir Girişimcilik Yaklaşımı: Dijital Girişimcilik. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19(2), 389-399.

- Nezihe, B. O. Z., & Serinkan, C. (2022). Türkiye’de Dijital Girişimcilik ve KOBİ’ler. Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 6(12), 102-117.
- Özsoy, Z., & Oba, B. (2021). How Can Digital Entrepreneurship Address Social Issues?:The Case of Eko Harita in Fighting Ecological Disruption. In Digital Entrepreneurship and the Sharing Economy (pp. 109-126). Routledge.
- Serinikli, N. (2021). Changing Entrepreneurship in the Era of Digitalization: Digital Entrepreneurship in Turkey. In Advanced Perspectives on Global Industry Transitions and Business Opportunities (pp. 154-174). IGI Global.
- Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve girişimcilikte yeni yaklaşımlar. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (32), 43-57.
- Tekin, İ. Ç., & Küsbeci, P. (2021). Dijital dönüşüm sürecinde yükselen bir değer: Dijital girişimcilik. Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4(1), 81-102.
- Thomas, A., Passaro, R., &Quinto, I. (2019). Developing entrepreneurship in digital economy: The ecosystem strategy for start-ups growth. Strategy and Behaviors in theDigital Economy.
- Vergili, G., & Şahin, E. E. (2018). The Comparison of the Crowd funding and Blockchain Based Funding Method (Initial Coin Offering-ICO) as Fund Collection Tool: Current Situation Analysis. www. inglobe. org, 539.
- Yin, Z., Gong, X., Guo, P., &Wu, T. (2019). What drives entrepreneurship in digital economy? Evidence from China. Economic Modelling, 82, 66-73.

AFET LOJİSTİĞİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME
A CONCEPTUAL EXAMINATION ON DISASTER LOGISTICSEdanur ÖZÇELİK

Öğrenci, İstanbul Esenyurt Üniversitesi

MYO, Lojistik Bölümü

 ozceliked18@outlook.comMail ÖZÇELİK

Dr., Araştırmacı

 mailozcelik18@gmail.com**ÖZ**

Afetler geniş çaplı ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplara neden olan, toplumun günlük işleyişini bozan ani ve yıkıcı olaylardır. Afet lojistiği, afetzedelerin ihtiyaç duyduğu insani yardım, malzeme, gıda, ilaç ve sağlık hizmetleri ile bilgi ve insan kaynaklarını etkin bir şekilde ulaştıran sistemlerdir. Afetlerin yol açtığı zararların ve kayıpların en aza indirilmesi, afet sonrasında yeniden yapılanma ve sağlıklı bir iyileşmenin sağlanmasında başarılı bir afet lojistik stratejisi büyük öneme sahiptir. Afet olaylarının her aşamasında afet lojistiği operasyonları etkin ve verimli bir şekilde yönetilmelidir. Afet lojistiği aşamaları temel olarak, afet öncesi hazırlık, afet müdahale aşaması ve afet sonrası iyileştirmeye yönelik çabaları içerir. Doğru planlanmış ve tasarlanmış, acil yardım malzemelerinin afet alanına zamanında ulaştırmayı hedefleyen etkin bir afet lojistik yönetimi, afetlerin yıkıcı etkilerini ve risklerini önemli ölçüde azaltmaktadır. Diğer yandan lojistik operasyonları, afetlerde birçok yerleşim yeri ve alt yapı sistemlerinin etkilenmesi nedeniyle, gerekli insan kaynağı ya da malzemelerin afetzedelere ulaştırma sürecinde birtakım riskler barındırmaktadır. Bu çalışma afet lojistiği kavramı, afet lojistiğinin afet yönetimi içindeki rolü ve uygulama sürecinde barındırdığı zorluklara ilişkin bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Lojistik, Afet yönetimi, Afet lojistiği.

ABSTRACT

Disasters are sudden and devastating events that cause extensive economic, social, and environmental losses and disrupt the daily functioning of society. Disaster logistics are systems that effectively deliver humanitarian aid, materials, food, medicine and health services, information and human resources needed by disaster victims. A successful disaster logistics strategy is of great importance in minimizing the damages and losses caused by disasters, restructuring after disasters and ensuring a healthy recovery. Disaster logistics operations must be managed effectively and efficiently at every stage of disaster events. The stages of disaster logistics basically include pre-disaster preparedness, disaster response and post-disaster recovery efforts. An effective disaster logistics management, which is properly planned and designed and aimed to deliver emergency aid materials to the disaster area on time, significantly reduces the destructive effects and risks of disasters. On the other hand, logistics operations involve some risks in the process of delivering the necessary human resources or materials to the disaster victims, as many settlements and infrastructure systems are affected in disasters. This study provides information about the concept of disaster logistics, the role of disaster logistics in disaster management and the difficulties it has in the implementation process.

Keywords: Disaster, Logistics, Disaster management, Disaster logistics.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 10.3.2023

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 18.4.2023

Derleme Makale/Review Paper

1. GİRİŞ

Afetler, insanlara, topluma ve doğaya verdikleri fiziksel, sosyal ve ekonomik zararlar nedeniyle etkin mücadele gerektiren olaylardır (Adiguzel, 2019:212; Esmer & Şen, 2017). Yoğun ve kötü yapılandırılmış toplumlar, doğal afetlerin ciddiyetine ve etkisine karşı daha savunmasız durumdadır. Hızlı kentleşme, iklim değişikliği ve çevresel bozulmanın bir sonucu olarak (Salam & Khan, 2020), afetler geçmişte özellikle az gelişmiş ülkelerde daha büyük yıkımlar yaratmıştır (Negi, 2022). Diğer yandan küresel ve bölgesel çatışmalar, iklim değişikliğine bağlı artan biyolojik ve doğal afetler sorun olmaya devam etmektedir (Salam & Khan, 2020).

Küresel Doğal Afet Değerlendirme Raporuna göre (2021), Son 30 yılın (1991-2020) ortalamasına kıyasla, 2021'de küresel doğal afetlerin toplam sıklığı %13 artmıştır. Bu süreçte ölüm oranlarında %81 azalma olmakla birlikte, ekonomik kayıplarda %82 artış kaydedilmiştir. Bölgesel olarak bakıldığında, Asya kıtası 2021'de en yüksek doğal afet sıklığı yaşarken, bunu Kuzey Amerika takip etmektedir. Tüm kıtalar arasında afetler nedeniyle en fazla ölüm Asya ve Kuzey Amerika'da yaşanmıştır (Global Natural Disaster Assessment Report, 2021). Ülkemiz açısından bakıldığında, Türkiye pek çok afet olayının sıklıkta yaşandığı bir ülkedir. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 2018 istatistiklerine göre, Türkiye deprem, sel, heyelan, çığ gibi birçok doğa kaynaklı afetle birlikte, insan kaynaklı pek çok afet türü ile de karşı karşıyadır. Türkiye geniş bir alana ve karmaşık bir topoğrafyaya sahip olması nedeniyle, dünyada deprem ve diğer doğal afetlerden en ciddi şekilde etkilenen ülkelerden biridir ve Küresel Risk Endeksi sıralamasında 191 ülke arasında 45'inci sırada ve 5,0 endeks puanı ile "yüksek risk" grubundaki ülkeler arasında yer almaktadır (AFAD, 2018). Türkiye en son 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş merkezli ve geniş bir coğrafyayı etkileyen depremde büyük can ve mal kayıpları vermiştir (World Health Organization, 2023).

Bir felaket sırasında yapılacak temel faaliyetler; istihbarat ve bilgi yönetimi, planlama, finansal ve idari işler, operasyonlar ve lojistik hizmetleridir (Adiguzel, 2019). Afet lojistiği Güney Doğu Asya'daki tsunami (26 Aralık 2004) ve Katrina Kasırgası (Ağustos 2005) 'dan bu yana bir krizin çözümünde önemli bir unsur olarak kabul edilmiştir. Lojistik operasyonlar genel afet çabalarının %80'nini oluşturmaktadır (Baldini vd., 2012). Etkili ve verimli çalışan afet lojistik operasyonları afetin yıkıcı etkilerinin iyileştirilmesinde (De Vries & Van Wassenhove, 2020; Negi, 2022), neden olduğu can ve mal kayıplarının, ekonomik ve çevresel zararlarının minimize edilmesinde veya ortadan kaldırılmasında kritik bir öneme sahiptir (Charles vd., 2016; Esmer & Şen, 2017). Etkilenen bölgelere tıbbi yardım, yiyecek, barınak ulaştırılması, altyapı ve yerleşim yerlerinin yeniden inşası ve diğer ilgili çabalarla birlikte meydana gelen kayıpların zarar gören nüfus üzerindeki zararlı etkilerini azaltabilmektedir (Salam & Khan, 2020). Afetlerde birçok yapının etkilenmesi nedeniyle, gerekli malzemelerin afetzedelere zamanında ve etkin bir şekilde ulaştırılması afet yönetiminin en zor konularından biridir (Esmer & Şen, 2017). Afetin yıkıcı etkileri nedeniyle özellikle altyapının etkilendiği bölgelere ilk 72 saatte ulaşmanın mümkün olmadığı varsayılmaktadır (Sebatli vd., 2017). Bu kritik süreçte afet lojistiğinin en önemli görevi, gerekli yardımların afetzedelere zamanında ve en verimli şekilde ulaştırılmasını sağlamaktır (Charles vd., 2016; Jinhui, 2014). Ancak insanlığın, kötü durumda olan insanları kurtarmaya yönelik artan eğilimi ve ticari lojistiğin gelişmiş olmasına rağmen, bu tür krizlerde yardım dağıtımı istenildiği kadar hızlı ve koordineli olamamaktadır (Salam & Khan, 2020). Bu durum afet

lojistiğinin geliştirilmesine yönelik çabaların artırılmasını, planlı ve bilimsel bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır (Yadav & Barve, 2015).

Bu çalışmanın amacı; afet lojistiği kavramını açıklayarak, lojistik operasyonların afet yönetimindeki rolünü ve önemini ortaya koymaktır. Çalışma, mevcut literatür eşliğinde tartışılmıştır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Literatürde afet ya da insani yardım lojistiği üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında; bazı çalışmalarda afet lojistiği yönetiminde kritik başarı faktörleri (Celik & Gumus, 2016; Pettit & Beresford, 2009; Yadav & Barve, 2015) ele alınmış ve genellikle; yönetim ve planlama, organizasyon, depolama, taşımacılık, dağıtım ile bilgi sistemleri ana lojistik bileşenleri olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Taylor & Taylor (2009), afet lojistiğinin tedarik zinciri yönetiminin etkisinin yeni boyutlarını belirlemek için alternatif teoriler ve yöntemler kullanmanın gerekliliğine vurgu yapmıştır. Najafi vd. (2013), deprem müdahale aşamasında hem malların hem de yaralıların lojistiğini yönetmek için çok amaçlı, çok modlu, çok mal ve çok dönemli bir stokastik model geliştirmiştir. Fereiduni vd. (2016), deprem sonrası dağıtım ve tahliye yardımı ile ilgili kararları optimize etmek için iki seviyeli bir model önerisi sunmuştur. Bealt vd., (2016), insani yardım kuruluşları ve lojistik faaliyet sağlayıcıların afetlerle mücadelede iş birliği içinde çalışması gerektiğini belirterek, bu iş birliğinde karşılaşılan zorluklar ve engellere ilişkin çözüm önerilerinde bulunmuştur. Peker vd., (2016), afet durumunda Erzincan ilinde en uygun dağıtım merkezi yerinin belirlenmesi amacıyla iki aşamalı bir model geliştirmiştir. Modelin ilk aşamasında; dağıtım merkezi yeri seçiminde kullanılacak kriterler Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) yöntemi ile ağırlıklandırılırken, ikinci aşamada ise en uygun kuruluş yerinin belirlenmesinde VIKOR yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, Erzincan ili için en uygun dağıtım merkezi yerinin seçiminde kullanılacak en önemli kriterlerin “konum, alt yapı ve iş birliği” olduğu belirlenmiştir. Çalışmalar incelendiğinde afetlerde başarılı bir lojistik yönetiminin bilimsel temelli yaklaşımlar gerektirdiği ve nicel yöntemlerle desteklenen yer seçimi konusunun önemine vurgu yapılmıştır. Yapılan diğer çalışmaların özeti Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Afet Lojistiğine İlişkin Literatür İncelemesi

Yazar	Çalışmanın Amacı	Araştırma yöntemi	Sonuç
Trejos vd.,2023	Afet lojistiğindeki eğilimleri belirlemek ve erişilebilirlik çerçevesinde gelecekteki araştırmalar için önerilerde bulunmak	Sistemik literatür incelemesi	Çalışmada, afetlerde belirli alanların izole hale gelebileceği ve yardımların ulaştırılmasında zorluk yaşanabileceği belirtilerek, tahrip olmuş ağların kurtarılarak erişilebilirliğin sağlanması, operasyonların koordinasyonu ve ülke, bölge ve yerel düzeylerde insani yardım sürecinde doğru mekanizmaların oluşturulması üzerinde durulmuştur. Ayrıca verimli afet öncesi hazırlık, müdahale ve kurtarma işletim sistemleri

			ve afeti hafifletme konusunda ek araştırmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.
Özçelik & Kazan, 2022	Deprem sonrası yaralı taşıma sürecini optimize etmek ve ağır yaralıların ambulanslarla hastaneye ulaştırılmaları arasında geçen süreyi en aza indirmek	Model geliştirme	Modelin duyarlılık analizi İstanbul Tuzla'da bulunan hastaneler kapsamında incelenmiştir. Senaryo 1 ile yapılan testte ambulans ve hastane kapasitelerinin yetersiz olduğu, kümeleme analizi sonuçlarına göre, sahra hastanelerinin hastaların yoğun olduğu bölgelerde kurulması gerektiği önerilmiştir.
Negi, 2022	Afet yardımında insani lojistiği etkileyen sorunlar ve zorlukların belirlenmesi	Literatür incelemesi (2000-2021 yılları arası)	Afetlerde lojistik operasyonların doğru ve verimli bir şekilde yürütülmesinin kritik bir öneme sahip olduğu, insani lojistik operasyonlar sırasında yeterli hazırlık ve etkin müdahalenin yıkıcı etkileri en aza indirebileceği belirtilmiştir.
Ergün vd.,2021	Doğal veya toplumsal afetlerden sonra etkilenen bölgelerin acil yardım taleplerine yanıt vermek amacıyla yeni bir acil durum lojistik planlaması oluşturmak	Model geliştirme	İşbirlikçi Oyun Teorisi kullanılarak önerilen acil durum lojistik dağıtım yaklaşımının, yalnızca doğal afetlerden sonra acil durum lojistik yönetiminin performansını iyileştirmek için değil, aynı zamanda ülkeler arasındaki iş birliğinin önemini açıklığa kavuşturmak için de faydalar sağlayacağı belirtilmiştir.
Göçmen & Kuvvetli,2020	Afet sonrası dağıtım için bir envanter yönlendirme problemi önermek ve ihtiyaç duyulan malzemelerin mevcut stok seviyeleri dikkate alınarak minimum zamanda dağıtmak	Model geliştirme	Vaka çalışmasından elde edilen sonuçlar, envanter ve yönlendirme kararlarının aynı anda belirlenmesinin daha az lojistik faaliyet gerektireceğini göstermiştir.
Yüce & Bostan,2019	Çanakkale'de 6 Şubat 2017 tarihinde	Üç grup olarak 20 afetzede ile	Afetzedelerin lojistik faaliyetler kapsamında, içme

	meydana gelen deprem sonrasında, bölgede afet lojistiği faaliyetleri esnasında yaşanan sorunların afetzedelerin bakış açısıyla tespit edilmesi	focus grup görüşmesi ve bölgeden toplanan görsel veriler	suyu, sıcak yemek, enerji ve sağlık hizmetlerinden memnun kaldıkları, kıyafet ve diğer yardımların dağıtımı, geçici barınmada sorunları olduğu ve kalıcı konutlar konusunda birtakım endişeler yaşadıkları tespit edilmiştir.
Jiang & Yuan, 2019	Büyük ölçekli afetlerin temel özellikleri, zorlukları ve çözüm önerilerinin belirlenmesi	Literatür incelemesi	Afetlerin özellikleri ve beraberinde getirdiği zorluklar; büyük ölçekli etki, ciddi sonuçlar, paydaş katılımı, zaman baskısı ve acil durum, talep artışı, kaynak sıkıntısı, belirsizlik ve alt yapı hazarı olarak gruplanmıştır.
Yadav & Barve, 2015.	Afete hazırlık ve acil müdahale aşamasında ortaya çıkan insani tedarik zincirinin kritik başarı faktörlerinin belirlenmesi	Literatür taraması ve uzman görüşü ile birlikte kritik başarı faktörleri arasındaki karşılıklı bağımlılık için Yapısal Modelleme	Risk ve ihtiyaç değerlendirme, tedarik ve bağış yönetimi, diğer yardım kuruluşlarıyla koordinasyon ve iş birliği, kurumların ve bireylerin kapasite geliştirmesi, sağlam bilgi ve iletişim teknolojisi, envanter yönetimi, acil yardım tedarik sistemi için stratejik planlama, kalifiye insani yardım zinciri, hükümet politikaları ve organizasyon yapısı, iyileştirilmiş erken uyarı sistemi, afete dayanıklı alt yapı ve ulaşım sistemleri ve hazırlık ve müdahale uygulamalarında sürekli iyileştirme, olmak üzere on iki kritik başarı faktörü belirlenmiştir.
Caunhye vd., 2012	Acil durum lojistiğinde kullanılan optimizasyon modellerinin incelenmesi	Literatür incelemesi	Literatürdeki çalışmalar; tesis yeri, yardım dağıtımı ve kazazede nakli ve diğer operasyonlar olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.

3. AFET VE LOJİSTİK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

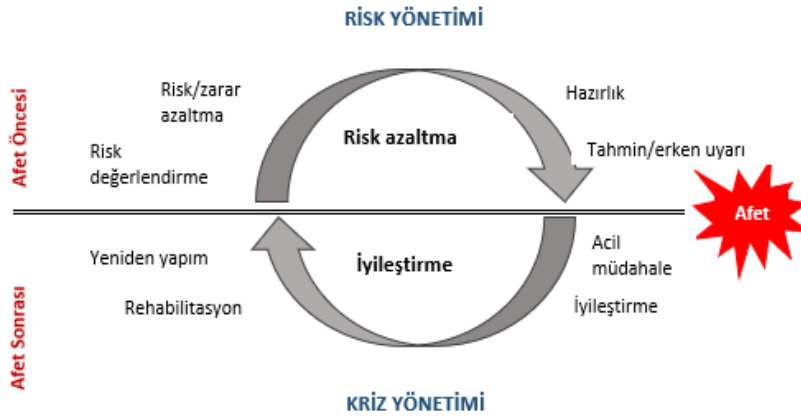
3.1. AFET VE AFET YÖNETİMİ

AFAD terimler sözlüğüne göre afet, “toplumun tamamı veya belli kesimleri üzerinde fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay” olarak tanımlanmıştır (AFAD Terimler Sözlüğü,2023). Doğal afetler;

meteorolojik (fırtınalar, aşırı sıcaklıklar, seller, toprak kaymaları, kuraklık ve orman yangınları), Jeofizik (depremler) ve salgınlar gibi biyolojik olaylardan oluşmaktadır (Adiguzel, 2019).

Afetlerde acil müdahale oldukça önemlidir ve müdahalenin hızlı, kesin ve doğru bir şekilde gerçekleşmesi iyi bir afet yönetimi sisteminin varlığına bağlıdır (Oktarina vd., 2013). Afet yönetimi, afetlerin etkilerini önlemek veya azaltmak için afetler öncesinde, sırasında ve sonrasında uygulanmak üzere tasarlanmış bir süreçler bütünüdür (Bilgili & Aktaş, 2022; Raillani vd., 2020). Afet yönetim sistemi içinde aktif bir rol oynayan AFAD, “afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme amacıyla gerekli faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve uygulanmasından sorumlu bir kurum” olarak konumlanmıştır (Resmî Gazete 5902 Sayılı Kanun, 2009). İyi bir afet yönetimi süreci, acil durumların ve felaketlerin tüm yönlerini ele alarak, kaynakların ve sorumlulukların organizasyonuna ve koordinasyonuna odaklanmalıdır (Raillani et al., 2020). Afet yönetimi döngüsü şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Afet Yönetimi Döngüsü

Kaynak:INTOSAI, 2012:6.

Afet yönetimi döngüsü, hükümetlerin, kurumların ve sivil toplum yapılarının afetlerin yönetim sürecini planladığı, etkilerini azalttığı, afet sırasında ve sonrasında tepki verdiği ve afet meydana geldikten sonra iyileşmeye yönelik adımlar attığı süreci ifade eder. Genellikle döngünün aşamaları birbiri ile örtüşmektedir. Her aşamanın uzunluğu büyük ölçüde felaketin derecesine bağlıdır (Khan vd., 2008).

Tomasini ve van Wassenhove (2009) afet yönetim döngüsünü dört adımda tanımlamıştır.

Azaltma: Acil durumların proaktif sosyal bileşenidir. Nüfusun savunmasızlığını azaltan ve dayanıklılığını artıran yasalar ve mekanizmalar bu sürece dahildir.

Hazırlık: Afet yardımı tedarik zincirinde yer alan aktörler, toplumun azaltamadığı faktörleri (risklere ve savunmasızlığa karşı koyma) tespit etmek için gerekli olan önlemleri ve müdahale mekanizmalarını içerir. Bu aşama iyi bir risk yönetimini gerekli kılmaktadır.

Müdahale: Afete müdahale edilmesidir.

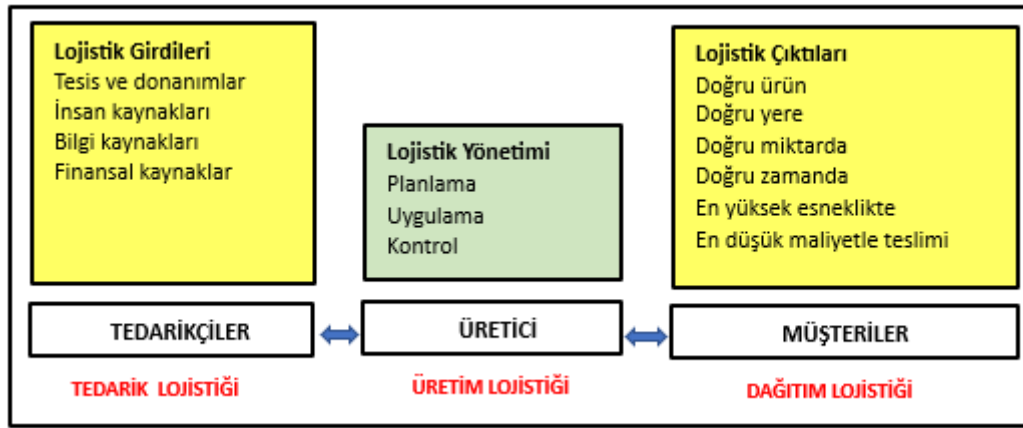
Rehabilitasyon/iyileştirme: Kayıpları azaltmaya ve mağdurları normal hayatlarına döndürmeye yönelik çalışmalardır (Tomasini & Wassenhove, 2009;44-46).

Lojistik ve tedarik zinciri, afet yönetim döngüsünün tüm aşamalarında aktif bir rol üstlenmektedir (Adiguzel, 2019).

3.2. LOJİSTİK YÖNETİMİ

Lojistik taşımacılık, “nesnelerin” zaman ve mekân durumunun değişmesi, araçlar, uçaklar, gemiler ve diğer ulaşım araçları kullanılarak bir konumdan başka bir konuma taşınmasıdır (Jinhui, 2014). Lojistik; ürün, hizmet ya da malzemenin sipariş edilmesi, işlenmesi, satın alınması, ulaşımı, üretim planları ve programları, envanter yönetimi, dağıtım ve teslimatı, depo yönetimi, ihtiyaç planlaması ve çeşitli bilgi sistemlerini yönetmektedir (Şen, 2014). Lojistik yönetimi, müşteri ihtiyaçlarının karşılanması için, üretim ve tüketim noktaları arasındaki mal, hizmet ve bilgilerin ileri ve geri yöndeki akışları ile depolanmalarının etkin ve verimli bir şekilde planlanması, uygulanması ve kontrolünü kapsayan bir tedarik zinciri sürecini ifade eder (Salam & Khan, 2020). Lojistik yönetim süreci Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil.2. Lojistik Yönetimi

Kaynak: Doğan, 2020:608.

Afet lojistiğini işletme lojistiğinden ayıran temel farklılıklar söz konusudur. İşletme lojistiğinde amaç kârı maksimize etmektir. Bir işletmeye ait lojistik faaliyetler genellikle daha önceden belirlenmiş olan ve belirli bir kazanç hedefleyen tedarikçi, üretim yeri, sabit veya tahmin edilebilir taleplerle ilgilidir. Ancak afet lojistiğinde tüm bu faktörlerde bir belirsizlik söz konusudur (Özçelik & Kazan, 2022). Temel amaç, afetten etkilenen kişilere yardım etmek ve hayat kurtarmaktır (Ersoy ve Börühan,2013). Ticari lojistikte tedarik zinciri, benzer hedeflere sahip oyuncular arasındaki uzun vadeli taahhüde dayalı iken, afet lojistiğinde tedarik ağı yapısı birbirleriyle açık veya belirli bağlantıları olmayan çok sayıda aktörden oluşur (Kovács & Spens, 2007). Bu farklılıklarla birlikte, ticari lojistik ilke ve uygulamalarının insani yardım çabalarının iyileştirilmesinde ve uygulanmasında önemli katkılar sağlayacağı belirtilmektedir (Salam & Khan, 2020).

3.3. AFET LOJİSTİĞİ

Literatürde insani yardım lojistiği olarak da ifade edilen afet lojistiği, afet yönetim sürecinin her aşamasında önemli bir yere sahiptir. Afet lojistiği doğal afetler, terör saldırıları, kamu güvenliği, sağlıkla ilgili acil durumlar, askeri çatışmalardan kaynaklanan olaylarda malzeme, personel ve finansal talebe yanıt veren özel bir lojistik türüdür (Esmer & Şen, 2017).

Afet lojistiği, savunmasız insanların acılarını hafifletmek veya ortadan kaldırmak amacıyla ihtiyaç duyulan malzeme, araç ve gereçlerin verimli ve uygun maliyetli satın alınması,

depolanması, ulaştırılması ve ilgili konularda bilgilerin planlanması, uygulanması ve kontrol edilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Adiguzel, 2019; Negi, 2022; Oktarina vd., 2013; Raillani vd., 2020). Dünyanın en büyük gönüllü temelli insani yardım ağı olan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), afet lojistiğini “doğal afetlerden veya karmaşık acil durumlardan etkilenen savunmasız topluluklara yardım etmek için insanları, kaynakları ve bilgiyi harekete geçirmeye dahil olan süreç ve sistemler” olarak tanımlamıştır (International Federation of Red Cross and Crescent Societies, 2015). Afet lojistiğinin temel amacı, afetin türüne bağlı olarak, yeterli emniyet ve güvenlik çerçevesinde ihtiyaçlara yönelik kaynakların sağlanması, afet bölgesine iletilmesi ve hayat kurtarılması esasına dayanır (Jinhui, 2014; Raillani vd., 2020). Afet lojistik planı ise; iletişim, ulaşım, depolama, altyapı hizmetleri, geçici yerleşim hizmetleri, enkaz kaldırma, bölgede yapılan işlerin koordinasyonu ve sağlık hizmetlerinden oluşmaktadır (Daud et al., 2016).

Afet lojistiğinin yardım tedarik sürecinde en önemli olan husus, bağışların mevcudiyetinin sürdürülebilir olması ve satın almaya yönelik malların maliyetlerinin düşük, teslimat sürelerinin kısa olmasıdır (Balcık vd., 2010; Raillani vd., 2020). Ulaştırma sürecinde, gerekli yardım kaynağı öncelikle merkezi dağıtım merkezlerine, dağıtım aracı noktalarına veya yerel dağıtım merkezlerine getirilerek belirli paketleme işleminden sonra etkilenen bölgelere sevk edilmelidir (Raillani vd., 2020). Afet sonrası altyapının ağır hasar görebileceği göz önünde bulundurulduğunda, araç taşıma yollarının makul bir şekilde düzenlenmesi, yardım malzemeleri ve personelin etkilenen bölgelere en kısa sürede ve ihtiyaç düzeyinde ulaşımı sağlanmalıdır. Ulaşım yolu optimizasyonu için; yöneylem araştırmasına dayalı lojistik sistem modeli oluşturulmalı, doğru ulaşım aracı seçilmeli, uygun taşıma hattı planlanmalı, farklı taşıma yollarının avantajları kullanılarak, en az bağlantı, en düşük maliyet, en kısa yol rotasında ve en yüksek hızla yapılmalıdır. Ulaşım güzergahının seçiminde; ulaşım yollarının ve çevrenin ayrıntılı olarak incelenmesi, güvenli ve düşük maliyetli ulaşım rotasının seçilmesi, taşıma rotasının uygulanabilir ve pratik olmasına dikkat edilmelidir (Jinhui, 2014).

İnsani yardım sürecinde lojistik hizmetleri, afete hazırlık ve müdahale, tedarik ve dağıtım ile karargâh ve saha arasında köprü görevi gördüğü için tüm seferberlik faaliyetlerinin merkezidir (Daud vd., 2016). Bununla birlikte afet lojistiği, hükümetleri, kamu otoritelerini, çeşitli bağımsız sivil toplum örgütlerini (Köseoğlu & Yıldırım, 2015) ve bölgeye ait yerel toplulukları da (Rossum & Krukkert, 2010), sisteme dahil eden çok paydaşlı bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır (Köseoğlu & Yıldırım, 2015; Nurmala vd., 2018). Kovács & Spens (2007), afet lojistiği aktörlerini hükümetler, yardım kuruluşları, ordu, sivil toplum kuruluşları, özel sektör işletmeleri ve bağışçılar olarak sınıflandırmıştır. Krizin yoğunluğu ve karmaşıklığının yanı sıra kaynakların kıtlığı nedeniyle, insani yardım tedarik zincirlerindeki katılımcılar, ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmalı ve birbirlerine güvenmelidir (Negi, 2022).

3.4. AFET LOJİSTİĞİNDE MÜDAHALE AŞAMALARI

Afet lojistiği temel olarak afet öncesi hazırlık, afet müdahale aşaması ve afet sonrası iyileştirme faaliyetleri olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır (Tanyaş vd., 2013).

3.4.1. AFET ÖNCESİ HAZIRLIK AŞAMASI

Afet meydana gelmeden önceki süreçte yapılması gereken faaliyetler bütünüdür (Ersoy & Börühan, 2013). Bu aşamada, afet durumuna ilişkin riskler, felaket anında kuruluşların

kapasiteleri belirlenmelidir. Eğitim amaçlı senaryolar geliştirilmeli, tedarikçiler gibi kilit ortaklar tespit edilmeli, iş birliği temeli, bilgi ve iletişim teknolojisi sistemleri ve fiziksel ağ tasarım sistemleri tanımlanmalıdır (Negi, 2022). Ayrıca, afet malzemelerinin temin edilmesi, kullanılacak ya da sevk edilecek malzemelerin koşullara uygun olarak stoklanması, alınan ve depolarda muhafaza edilen malzemelerin kontrol edilmesi ve izlenmesi için raporlama, malzemelerin doğru yere, doğru zamanda, doğru şekilde, en az maliyetle ve güvenli şekilde ulaştırılması ve tüm personelin afete hazırlık ve müdahale için belirlenen eğitim ihtiyacı kapsamında belirli aralıklarla hizmet içi eğitimlerden geçirilmesi ve hazırlanmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır (Tanyaş vd., 2013).

Hazırlık sürecinde belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi ve etkili sonuçlar alınabilmesi için; insan kaynakları, finansal kaynaklar, bilgi yönetimi, faaliyet ve süreç yönetimi ve afet yardımlarına ilişkin topluluklar gibi beş kilit faktör arasında iyi bir dayanışma ve iş birliği hedeflenmelidir (Van Wassenhove, 2006:481).

3.4.2. AFET SONRASI MÜDAHALE AŞAMASI

Afet meydana geldikten hemen sonraki süreçtir (Ersoy & Börühan, 2013). Müdahale aşamasında lojistik faaliyetleri üç bölümde değerlendirilir. Bunlar; ön değerlendirme ve ihtiyaçların belirlenmesi, afet bölgesi için gerekli olan malzeme, personel ve donanımların sevk edilmesi ve afet eylem planının izlenmesi ve değerlendirilmesidir (Tanyaş vd., 2013). Afet sonrası felaketin yaşandığı bölgeye en hızlı ve doğru biçimde yanıt verilmeli, doğru ihtiyaçların, doğru kişiye, doğru miktarda, doğru kalitede, doğru zamanda ve doğru yere aktarılmalıdır (Adiguzel, 2019). Krize müdahale, arama ve kurtarma faaliyetlerinin başarıya ulaşması, hazırlık aşamasında afetin getireceği olumsuzlukların ve ihtiyaçların iyi şekilde planlanmış olmasına bağlıdır. Başarıyla organize edilmiş bir hazırlık süreci bu aşamanın daha az kayıp ve zarar ile atlatılmasında temel bir unsurdur (Ersoy & Börühan, 2013). Yapılacak ani ve hızlı müdahaleler insanların hayatlarının kurtarılmasında ve oluşan zararların azaltılmasında hayati bir öneme sahiptir (Köseoğlu & Yıldırım, 2015). Hükümetlerin afet operasyonlarına ilişkin politikalarında, özellikle afetten sonraki ilk üç gün için lojistik dağıtım ve hayat kurtarma eylemlerine yönelik diğer koordinatörler ve paydaşlarla iş birliği içinde ve belirli bir komuta çerçevesinde çalışmaya izin veren bir eylem planı geliştirmeleri oldukça önemlidir (Masudin & Fernanda, 2019). Özellikle arama ve kurtarma operasyonlarında hükümetlerle birlikte ordu, sivil toplum ve insani yardım kuruluşlarının sürece dahil edilmesi müdahalenin başarısını artıracaktır (Kovács & Spens, 2009).

3.4.3. AFET SONRASI İYİLEŞTİRME VE YENİDEN YAPILANDIRMA AŞAMASI

Afet meydana geldikten sonra iyileşmeye yönelik planlamaları, malzeme toplama, bakım ve onarım, atık ve imha faaliyetleriyle birlikte izleme, değerlendirme ve raporlama faaliyetlerinden oluşmaktadır (Ersoy & Börühan, 2013). İyileştirme aşaması, afetten etkilenen toplulukları, önceki yaşamlarına döndürmeyi amaçlamaktadır (Köseoğlu & Yıldırım, 2015). Bu süreçte hasar tespiti, ihtiyaç duyulan ev, çadır, elektrik gibi barınma gereçleri, sağlık kuruluşu, kanalizasyon ve altyapı sorunlarının giderilmesi, su, gıda ve güvenliğe yönelik temel ihtiyaçların tedarik edilerek afet bölgesine gönderilmesi, organizasyonu ve takibi yapılır. Çeşitli alanlarda uzman grupların afet bölgesine giderek, rehabilitasyon çalışmalarına katılması, yaşanan aksaklıkların ve sorunların tespit edilmesi, bunlarla mücadele yollarının belirlenerek raporlanması sağlanır (Ersoy & Börühan, 2013). Baker vd. (2008), iyileştirme aşamasını dört grupta incelemiştir. Bunlar; afetin

fiziksel etkisinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi, etkilenen bölgelerin güvenliğinin sağlanması, mağdurların barınma ihtiyacının karşılanması (kısa vadeli iyileştirme), afetten etkilenen bölgelerin yeniden inşasına yönelik, psikolojik, ekonomik, demografik ve politik anlamda uzun vadeli yeniden yapılandırma (iyileştirme) ve iyileştirmenin tüm aşamalarının koordine edilmesine yönelik çalışmalardır.

3.5. AFET LOJİSTİĞİNDE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Afet lojistiğinin afetlerde oynadığı önemli rol göz önüne alındığında, İnsani yardım kuruluşlarının herhangi bir afet durumunda operasyonları yönetmede karşılaştıkları zorlukları anlamak oldukça önemlidir. Yardımların yeterli hızda temin edilmesinde ve dağıtılmasında yaşanan yetersizlik ve eksiklikler afetzedeler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Kovács & Spens, 2007; Salam & Khan, 2020). Balcik & Beamon (2008), göre afet lojistiği, ürün tipi, yeri, zamanlaması, malın boyutu, talep istikrarsızlığı, kaynak kıtlığı (insan gücü, tedarik, ulaşım kapasitesi, fonlar ve teknoloji) ve teslimatın zamanında yapılmasıyla bağlantılı yüksek riskler içermektedir. Salam & Khan (2020), 2010 yılında Haiti’de meydana gelen deprem sonrasında lojistik sorunların belirlenmesi amacıyla yaptıkları bir çalışmada; lojistik yönetiminin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesinde belirgin boşluklar olduğu, bölgede bulunan farklı aktörler arasında özellikle sivil-asker iş birliği sürecinde koordinasyon eksikliği olduğunu tespit edilmiştir. Çalışmada, Haiti’nin kaynak temini ve altyapı noktasında afetler için hazırlıklı olmadığı sonucuna varılmıştır. Mevcut literatür ışığında afet lojistiğinde karşılaşılan olası zorluklar Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. Afet Lojistiğinde Zorluklar

Boyutlar	Zorluklar
Yardım zincirinin boyutu	Büyük afetlerde, etkilenen nüfus sayısı fazla olacağından geniş bir coğrafyaya binlerce ton malzeme taşınması ve dağıtılması gerekebilir. Liman, otoyollar veya hava alanları gibi ulaşım merkezleri normal kapasitelerinden çok daha fazla miktarda mal akışını sürdürülmelidir (Balcik vd., 2010). Aşırı yüklenmiş ulaşım sevkiyatları, malların dağılımını geciktirebilmekte ve aynı zamanda malzemelerin kaybolması veya yanlış varış noktasına gönderilme riskini artırabilmektedir. Diğer yandan yardım malzemelerinin tanımlanması ve kutular üzerinde içeriğinin işaretlenmesi, kayıt altına alınması ve izlenmesinde manuel değil, teknolojik yöntemler kullanılmalıdır (Baldini vd., 2012).
Koordinasyon	Bir afete müdahale sürecinde birçok farklı paydaş bulunur. Tedarik zinciri yönetiminin verimli ve etkili olabilmesi için hem insani yardım kuruluşları arasında hem de tedarik zincirinde rol oynayan diğer paydaşlar arasında örgütsel ve prosedürel düzeyde koordinasyon ve iş birliği gereklidir ((Baldini vd., 2012; Kovács & Spens, 2009). Bir felakete yanıt aşaması, farklı kuruluşları, güvenlik ve eğitim seviyelerini (asker, sivil toplum) bir araya getirir (Tatham & Kovács, 2010). Afet müdahalesine katılan topluluk ya da kuruluşlar arasında güven tesis etmek, tedarik zincirinin verimliliğini artırmakta, büyük miktarda yardım kaynağının yönetilmesini kolaylaştırmaktadır (Baldini vd., 2012).
Kritik altyapının bozulması	Afet esnasında ulaşım, enerji ve iletişim gibi temel kritik altyapılar bozulabilir veya yok olabilir. Bu durum tedarik zincirinin gecikmesine ya da engellenmesine neden olmaktadır. Bu durum doğru ekipman ve malların doğru yerlere ve doğru zamanda ulaşmasını zorlaştırabilir (Kovács & Spens, 2007). Doğal felakette, “son mil (1.6 km)” genellikle sorun teşkil etmektedir (Balcik vd., 2010; Baldini vd., 2012). İletişim altyapısının bozulması, krizin çözümüne katılan diğer aktörler arasında koordinasyon ve iş birliğini olumsuz etkiler. Diğer yandan altyapı sorunlarının, kapasitesinin aşırı yüklenmesinden kaynaklanabileceği de unutulmamalıdır (Baldini vd., 2012; Negi, 2022).
Zamanlama	Zaman aşırı kısıtlıdır. İlaçlar, yiyecekler, barınma eşyaları gibi çok çeşitli malzemeler öncelikli olarak felaket bölgesine getirilmeli ve etkilenen insanlara mümkün olan en kısa sürede ulaştırılmalıdır. Bozulabilir gıdalar ve ilaçlar hızlı bir şekilde dağıtılmalıdır. Aksi takdirde bu malzemeler etkisiz olabilir, can kaybı ve salgın hastalık riskini artırabilir (Baldini vd., 2012; Negi, 2022). Acil durum için gerekli araç ve malzemeler acil olarak

	hava yoluyla taşınmalıdır (Negi, 2022). Doğru malzemenin doğru yere, doğru şekilde ve zamanında gönderilmesi için tedarik zincirinde yer alan her kademedeki stoklar iyi yönetilmelidir (Baldini vd., 2012). Örneğin, Uluslararası Kızıl Haç Federasyonu yardım stoğunu, ilk 24-48 saat içinde 5.000 aileye ve 14 gün içinde ek 15.000 aileye ulaşacak şekilde konumlandırılmıştır (Mora-ochomogo vd., 2016).
Güvenlik	Hırsızlar ve yağmacılar malları çalmak veya tedarik zincirini kendi yararlarına bozmak için kaotik ortamdaki yararlanabilirler. Tüm felaket durumlarında, tedarik zincirinin tüm seviyelerinde hırsızlık yoluyla kayıp potansiyeli vardır ve bu riski en aza indirmek için tüm depolama, elden geçirme ve dağıtım noktalarında kontrol sistemleri kurulmalı ve denetlenmelidir. Ayrıca güvenli olmayan ilaçların veya çürümüş yiyeceklerin kullanılması, hayatta kalanların sağlığını riske atabilir. Bu nedenle teslimatların her adımında, malların durumu ve kullanım süreleri yakından takip edilmelidir (Baldini vd., 2012; Negi, 2022).
İnsan kaynağı sevkıyatı	Yaşanan felakete ilişkin küresel, bölgesel, ulusal düzeyde sürdürülebilir personel düzeyleri belirlenmeli ve konu ile ilgili lojistik eğitimleri ve teknoloji düzeyleri uygun personelin bölgeye transferi gerçekleştirilmelidir. Sahadaki personel için uygun çalışma koşulları oluşturulmalı, güvenlik ve barınma ihtiyaçları karşılanmalıdır. Özellikle müdahale aşamasında kalifiye ve yetkin personel hayat kurtarmada önemli bir rol üstlenmektedir (Negi, 2022).
Talep	Yardım ve tedarik zinciri arz ve talep arasındaki bağlantıları temsil etmektedir. Afet durumlarında talep belirsizdir ve kolay tahmin edilemez. Bu süreçte sahadan gelen raporlara göre hareket edilir ve talep kanadında sürekli dalgalanmalar yaşanabilir (Raillani vd.,2020). Bu durum afet öncesinde birtakım senaryolar oluşturulmasını ve hazırlık öncesi önemli planlamaları gerekli kılmaktadır (Negi, 2022).

4. KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ ÖRNEĞİ VE LOJİSTİK YANIT

Kahramanmaraş 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen iki büyük depremle sarsılmıştır. Büyüklüğü ve kapsamı bakımından yakın tarihte eşi benzeri olmayan bu depremler, toplam 11 ilde büyük yıkıma neden olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün Mart 2023 tarihinde yayınladığı Rapora göre; Mart ayı ortası itibariyle ölüm sayısı yaklaşık 50.000 olarak açıklanmıştır. Bölgede 3.3 milyon kişi yerinden olmuş ve 2 milyona yakın insan çadır kentlerde ve konteyner alanlarında barınmak zorunda kalmıştır. Deprem felaketinin ülkeye toplam maliyetinin 2 trilyon TL (103,6 milyar ABD Doları) olduğu belirtilmektedir.

Deprem sonrası merkezi ve yerel yönetimler, belediyeler, sivil toplum, özel sektör, vatandaşlar ve uluslararası toplumdan gelen çok çeşitli kuruluşlar ve gruplar afet müdahale aşamasında harekete geçmiştir. Aynı Rapora göre bu süreçte AFAD liderliğinde 90 ülkeden 10.000'den fazla personel arama kurtarma çalışmalarına katılarak uluslararası dayanışmanın bir örneğini sunmuştur. Bölgede 32.819 AFAD gönüllüsü; çadırların kurulması, sökülmesi, malzemelerin sınıflandırılması, dağıtımı ve insani yardım çalışmalarına destek vermiştir. Başta arama kurtarma personeli (35.250) olmak üzere, kamu çalışanları, STK personeli, uluslararası arama kurtarma personeli ve gönüllüler olmak toplam 271.060 personel tüm hizmetleri hızlı bir şekilde yerine getirmek üzere bölgeye konuşlandırılmıştır. Ancak afetin geniş bir alanda meydana gelmesi ve yıkıcı etkisinin büyük olması nedeniyle bölgedeki çok sayıda ulaşım ağı ve altyapı tesisleri ağır hasar almıştır. Bu durum insani yardım malzemelerinin, arama kurtarma ekiplerinin bölgeye intikali ve acil durum müdahalesinin afetzedelere zamanında ulaştırılmasında önemli bir engel olarak gösterilmiştir. Başta İskenderun limanı olmak üzere karayolu, demiryolu, haberleşme ağı, enerji, doğalgaz ve su altyapılarında büyük hasarlar meydana gelmiştir. Diğer yandan ilgili illerdeki kamu idarelerinin depremden etkilenmesi ve iletişim ağlarında meydana gelen tahribatlar nedeniyle sahadan bilgi akışı zorlaşmış ve bu durum gerekli müdahaleler için zaman kayıplarına neden olmuştur. Özellikle yıkılan binaların üzerine

kurulan mobil telefon baz istasyonları ve birçok sabit hat ofisleri ağır hasar görmüştür (World Health Organization, Mart 2023). Uluslararası Lojistik Kümelenmesi (Logistic Cluster), deprem müdahale aşamasında yardım malzemelerine ilişkin artan talebe rağmen, yardımları temin etme ve operasyonel verimliliği sağlamada lojistik koordinasyon ve bilgi paylaşımında belirgin yetersizlikler olduğunu açıklamıştır (Logistic Cluster, 2023). Ancak, bölgedeki aksaklıkların tespiti, neyin işe yarayıp neyin yaramadığını değerlendirmek için acil durum müdahalesinin detaylı analizini gerektirmektedir.

Depremde yaşanan büyük can kaybı bina çökmelerinin sonucu meydana gelmiştir. Ne yazık ki bu felaket, “deprem öldürmez, binalar öldürür” sözünün trajik bir yansımasıdır. Ölü sayısı ve zararın boyutu göz önüne alındığında Türkiye’nin bu afette iyi bir sınav veremediği görülmektedir. Türkiye yaralarının hızla sarılması adına, etkilenen illerde üç aylık olağanüstü hâl ilan ederek, iyileştirme ve yeniden yapılandırma çalışmalarını hızlandırmıştır. Lojistik açıdan değerlendirildiğinde başta İskenderun limanı olmak üzere etkilenen karayolları, demiryolu, haberleşme, enerji, doğalgaz ve su altyapılarındaki tahribatların giderilmesi ve lojistik sorunların hızla çözülmesi olumlu dışsalıklar yaratarak, ekonomik ve sosyal hayatta yaraların iyileşmesinde önemli etkilere sahip olacaktır (World Health Organization, Mart 2023).

DSÖ (2023), gelecekte olabilecek afetler için sivillerin korunması, afet riskinin azaltılması, depremlerin ve diğer tehlikelerin afete dönüşmesinin önlenmesi ve afet anında yıkıcı etkilerin azaltılması amacıyla bir dizi önerilerde bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Afet İyileştirme Stratejileri

Öncelikler	Kısa dönem (1 yıl)	Orta dönem (2-3 yıl)	Uzun dönem (3-5 yıl)
Yeniden yapılandırma ve iyileştirme aşamalarında etkilenen sektörlerde afet risklerinin yeniden oluşmasının önlenmesi	Afet riskini azaltmaya yönelik kavram ve ilkeleri yeniden yapılandırmak AFAD, Bakanlıklar, il müdürlükleri, yerel halk ve belediyenin önleme ve risk yönetimi kabiliyetini güçlendirmek	STK'lar, özel sektör ve yerel makamları sürece dahil etmek Risk önleme (yapı yönetmeliği, sigorta) ve iyileştirme (operasyonel süreklilik planları, ilk yardım eğitimi) faaliyetlerini artırmak	
Afet riskini daha iyi anlamak ve dirençli kurtarmanın kolaylaştırılması	Kamu, sivil toplum ve özel kurum ve kuruluşlar arasında kurtarma operasyonlarının uygulanmasına yönelik koordinasyon mekanizmalarını gözden geçirmek ve sivil toplum mekanizmaları ile iş birliğini artırmak	Afet risk azaltma planının etkinliğini artırmak ve yasal zorunlulukları güçlendirmek Ulusal ve il düzeyinde afete hazırlık planını güncellemek Türkiye afet müdahale planını güncellemek Afet lojistik planı geliştirmek Acil durum müdahale ekipleri için profesyonel eğitim ve öğretim programları tasarlamak ve güncellemek Mühendisler için mesleki sorumluluk sigorta planı, üçüncü şahıs sigortası, özel yapılar ve kamu kullanım tesisleri için lisans gereksinimlerini geliştirmek Yapısal tasarımcılar için sözleşmeli/profesyonel mühendislik sınıflandırması geliştirmek ve uygulamak	
Sismik risklerin ve afet riskini azaltmaya yönelik eylemlerin mekânsal planlamaya dahil edilmesi		Bina stoklarını depreme dayanıklılık açısından taramak ve yeniden inşa çalışmaları açısından yüksek riskli binaları tespit etmek Afet risk azaltma entegre mekânsal planlama için teknik yönergeler, bölgesel stratejik ve arazi geliştirme planlarını gözden geçirmek ve güncellemek Risk altındaki iller/bölgeler için sismik bölgeleme haritalarını gözden geçirmek ve güncellemek	

Dirençli bir iyileşme için araştırma ve geliştirme eylemlerinin etkinleştirilmesi	İyi uygulamalar ve öğrenilen dersler de dahil olmak üzere depremin anı etkisi ve müdahalesine ilişkin araştırmaları teşvik etmek	Sismolojik ve deprem mühendisliği araştırmalarını teşvik etmek	Ulusal ve il düzeyindeki planlamalarda ve risk azaltma eylemlerinde iyi uygulamaları desteklemek ve hayata geçirmek
Dirençli iyileşmede tüm toplum ilkelerinin uygulanması	Acil müdahale ekiplerine psikolojik destek sağlamak	Deprem ve diğer afetlere ilişkin planlamalar yapmak, afet etkilerini azaltmada ve müdahale etmede yerel ve topluluk kapasiteleri geliştirmek Koruma ve kurtarma için topluluk altyapısını yükseltmek, birinci seviye müdahale ekiplerinin sayısını artırmak Merkezi ve yerel kuruluşlar ile birlikte kamu ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyon mekanizmasını geliştirmek Sürece, özel sektörün bilgi ve uzmanlıklarını direnç (kuvvet) oluşturma faaliyetlerine entegre etmek	
Sürdürülebilir finansman ve risk transferinin sağlanması	Zorunlu sigortayı her türlü afeti kapsayacak şekilde genişletmek ve kapsamını artırmak	Deprem için sigorta destekli planlar ve risk azaltma için gerekli finansal koruma politikaları geliştirmek	

Kaynak: WHO, March 2023.

5. SONUÇ

Temel amacı insan hayatını kurtarmak olan afet lojistik operasyonları, felaket durumlarında maddi ve manevi hasarların en aza indirilmesinde ve yeniden yapılanma sürecinde önemli bir role sahiptir. Afet lojistiği, afetten etkilenen topluluklar için gerekli olan yardım malzemelerinin ve insan kaynağının temin edilerek afet bölgesine ulaştırılmasıdır. Çoğu felaket, doğası gereği anında müdahale gerektirmektedir. Afet alanında genellikle felaketin boyutları ve ihtiyaçlara ilişkin bilgi kaynakları çok sınırlı olsa da tedarik zincirlerinin bir kerede tasarlanarak devreye alınması ve bölgeye ulaştırılması oldukça önemlidir. Afet lojistiği, ciddiyetle ve sistematik bir şekilde ele alınması gereken bir konudur. Başarıya odaklı lojistik operasyonları için, bilimsel gerçeklik eşliğinde ve temel başarı faktörleri de göz önünde bulundurularak yeni yaklaşım ve modellerlere ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Yapılan çalışmalar, nicel yöntemlerle desteklenen yer seçiminin önemine dikkat çekmiştir. Diğer yandan afet yönetiminde risk yönetiminin ana bir bileşeni olan hazırlık çalışmaları ve planlamalar, etkili bir afet lojistiği yönetimi için elzemdir. DSÖ afetlerin felakete dönüşmemesi ve iyi bir afet yönetimi için afet risk analizi ve risklerin azaltılmasına yönelik eylemlerin önemine vurgu yapmıştır. Risk değerlendirmenin yer aldığı, güçlü bir bilgi, iletişim ve koordinasyon yapısının sisteme entegre edildiği bir afet yönetim çerçevesinin oluşturulması iyi bir afet yönetimi senaryosu için önemli bir ön koşul olarak kabul edilmektedir. Etkin ve sürdürülebilir bir afet lojistik sistemi için, hükümet yetkilileri ile birlikte toplumdaki diğer paydaşların ve yerel halkın sisteme dahil edildiği bir sistem, olası operasyonların etkinliğini artırarak can ve mal kayıpları azaltmaktadır. Yardım malzemelerinin etkin ve verimli şekilde tedarik edilmesi, depolanması, taşınması ve dağıtımını koordineli bir şekilde yapılmalı, izlenmeli ve raporlanmalıdır. Tüm bu gerçekler, esnek, güvenilir ve güvenli tedarik zincirlerini zorunlu kılmaktadır.

Afet olayları ve acil krizler özellikle lojistik zincirinin yönetimi konusunda afet yardım ekipleri açısından bazı riskler taşıdığı unutulmamalıdır. Türkiye gibi afetlerin sık yaşandığı, can, mal ve ekonomik kayıpların yüksek olduğu ülkelerde, afet lojistiği ve olası karşılaşılabilecek sorunlar tüm

boyutlarıyla ele alınmalı ve gerekli iyileştirmeler yapılmalıdır. Afet yönetim sistemi içinde lojistik yönetiminin profesyonelleşmesinin teşvik edilmesi, afet yönetimi sürecinde çeşitli paydaşlar arasındaki koordinasyon ve iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar artırılmalıdır. Bu çalışma mevcut literatür incelemesi ile sınırlıdır. Ancak afet öncesi risk değerlendirme, olası afet durumlarında can ve mal kayıplarının en aza indirilmesinde başarılı lojistik planlamalar açısından önemli katkılar sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Adiguzel, S. (2019). Logistics Management In Disaster. *Journal of Management, Marketing and Logistics -JMML*, 6(4), 212–224.
- AFAD Terimler Sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (Erişim Tarihi:15.02.2023).
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2018). Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri.
- Baker, A. C., Glynn, P. W. & Riegl, B. (2008). Climate change and coral reef bleaching: An ecological assessment of long-term impacts, recovery trends and future outlook. *Estuarine, Coastal and Shelf Science*, 80(4), 435–471.
- Balcik, B. & Beamon, B. M. (2008). Facility location in humanitarian relief. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 11(2), 101–12
- Balcik, B., Beamon, B.M., Krejci, C. C., Muramatsu, K. M. & Ramirez, M. (2010). Coordination in humanitarian relief chains: Practices, challenges and opportunities. *International Journal of Production Economics*, 126(1), 22–34,
- Baldini, G., Oliveri, F., Braun, M., Seuschek, H. & Hess, E. (2012). Securing disaster supply chains with cryptography enhanced RFID. *Disaster Prevention and Management*, 21(1), 51–70.
- Bealt, J., Barrera, J. C.F. & Mansouri, S. A. (2016). Collaborative relationships between logistics service providers and humanitarian organizations during disaster relief operations. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 6(2), 118–144.
- Bilgili, A. & Aktaş, G.S. (2022). Afet Yönetimindeki Paradoks: 2020 Ege Denizi Depremi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 2(8), 408–420.
- Caunhye, A. M., Nie, X. & Pokharel, S. (2012). Optimization models in emergency logistics: A literature review. *Socio-Economic Planning Sciences*, 46(1), 4–13.
- Celik, E. & Gumus, A. (2016). An outranking approach based on interval type-2 fuzzy sets to evaluate preparedness and response ability of non-governmental humanitarian relief organizations. *Computers and Industrial Engineering*, 101, 21–34.
- Charles, A., Lauras, M., Van Wassenhove, L. N. & Dupont, L. (2016). Designing an efficient humanitarian supply network. *Journal of Operations Management*, 47–48(1), 58–70.
- Daud, M.S.M., Hussein, M.Z.S M., Nasir, M.E., Abdullah, R., Kassim, R., Suliman, M.S. & Saludin, M.R. (2016). Humanitarian logistics and its challenges: The literature review. *International Journal of Supply Chain Management*, 5(3), 107–110.
- De Vries, H. & Van Wassenhove, L. N. (2020). Do Optimization Models for Humanitarian Operations Need a Paradigm Shift? *Production and Operations Management*, 29(1), 55–61.
- Doğan, M. (2020). İl Bazında Afet Lojistiği:Kocaeli İli Örneği. II.Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim Ekonomisi ve Siyaset Kongresi, November, 1–16.

- https://www.researchgate.net/publication/345349593_II_Bazinda_Afet_Lojistigi_Kocaeli_Ili_Ornegi (Erişim Tarihi:02.02.2023).
- Ergün, S., Usta, P., Alparslan Gök, S. Z., & Weber, G. W. (2021). A game theoretical approach to emergency logistics planning in natural disasters. *Annals of Operations Research*. <https://doi.org/10.1007/s10479-021-04099-9>.
- Ersoy, P. & Börühan, G. (2013). Lojistik Süreçler Açısından Afet Lojistiğinin Önemi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50 (578), 75–86.
- Esmer, S. & Şen, G. (2017). Afet Lojistiği: Bir Literatür Taraması. *The International New Issues In Social Sciences*, 5(5), 231–250.
- Fereiduni, M., Hamzehee, M. & Shahanaghi, K. (2016). A robust optimization model for logistics planning in the earthquake response phase. *Decision Science Letters*, 5(4), 519–534.
- Global Natural Disaster Assessment Report. (2021). (2021). <https://reliefweb.int/report/world/2021-global-natural-disaster-assessment-report> (Erişim Tarihi:02.02.2023).
- Göçmen, E., Kuvvetli, S. (2020). Humanitarian Logistics Management After A Disaster: An Earthquake Case. *DÜMF Mühendislik Dergisi*, 11(2), 679–688.
- International Federation of Red Cross and Crescent Societies. (2015). Annual Report. https://www.ifrc.org/sites/default/files/IFRC-Annual-Report-2015-EN_LR.pdf (Erişim Tarihi:02.02.2023).
- INTOSAI. (2012). The audit of disaster risk reduction. <https://www.environmental-auditing.org/media/5767/issai-5510-e.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2023).
- Jiang, Y., & Yuan, Y. (2019). Emergency logistics in a large-scale disaster context: Achievements and challenges. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(779), 1–23.
- Jinhui, D. (2014). Earthquake Disaster Emergency Logistics of Transport Route Optimization Research. *International Conference on Logistics Engineering, Management and Computer Science*, 1165–1170. [file:///C:/Users/mail/Downloads/12263%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/mail/Downloads/12263%20(4).pdf) (Erişim Tarihi:02.02.2023).
- Khan, H., Vasilescu, L. & Khan, A. (2008). Disaster management cycle - a theoretical approach. *Management & Marketing*, 6(1), 43–50.
- Köseoğlu, A.M., Yıldırım, H. (2015). Afet Lojistiğine Bağlı Afet Yönetimi Sorunlarının Siyasi Etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 49, 199–224.
- Kovács, G. & Spens, K. (2009). Identifying challenges in humanitarian logistics. *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management*, 39(6), 506–528.
- Kovács, G. & Spens, K.M. (2007). Humanitarian logistics in disaster relief operations. In *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 37 (2), 99-114.
- Logistic Cluster. (2023). Concept of Operations. Türkiye / Syria Earthquake Response. Logistics Sector. [file:///C:/Users/mailo/Downloads/Logistics%20Sector_ConOps_SYRTUR_EQ%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/mailo/Downloads/Logistics%20Sector_ConOps_SYRTUR_EQ%20(3).pdf). (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- Masudin, I. & Fernanda, F. W. (2019). A review of literature on types, stages of recovery and humanitarian logistics operations in the tsunami and earthquake disaster in Indonesia. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 674(1), 1–10.

- Mora-ochomogo, E. I., Mora-vargas, J. & Serrato, M. (2016). A Qualitative Analysis of Inventory Management Strategies in Humanitarian Logistics Operations. *International Journal of Combinatorial Optimization Problems and Informatics*, 7(1), 40–53.
- Najafi, M., Eshghi, K. & Dullaert, W. (2013). A multi-objective robust optimization model for logistics planning in the earthquake response phase. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 49(1), 217–249.
- Negi, S. (2022). Humanitarian logistics challenges in disaster relief operations: A humanitarian organisations' perspective. *Journal of Transport and Supply Chain Management*, 16(0), 1–11.
- Nurmala, N., de Vries, J. & de Leeuw, S. (2018). Cross-sector humanitarian–business partnerships in managing humanitarian logistics: An empirical verification. *International Journal of Production Research*, 56(21), 6842–6858.
- Oktarina, R., Bahagia, S. N., Diawati, L., Pribadi, K. S. & Okazaki, K. (2013). Disaster Logistics: How To Estimate the Emergency goods to support earthquake relief operations. 221–225. http://www.ijbts-journal.com/images/main_1366796758/0065-Rienna.pdf (Erişim Tarihi:10.02.2023).
- Özçelik, S. & Kazan, H. (2022). Post-Earthquake Casualty Transport Optimization. *Journal of Transportation and Logistics*, 7(2), 489–507.
- Peker, İ., Korucuk, S., Ulutaş, Ş., Sayın Okatan, B. & Yaşar, F. (2016). Afet lojistiği kapsamında en uygun dağıtım merkez yerinin AHS-VIKOR bütünlük yöntemi ile belirlenmesi: Erzincan ili örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 82–103.
- Pettit, S. & Beresford, A. (2009). Critical success factors in the context of humanitarian aid supply chains. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 39(6), 450–468.
- Raillani, H., Hammadi, L., Altimari Samed, M.M., El Ballouti, A. & Barbu, V. S. (2020). Humanitarian logistics in the disaster relief supply chain: State of the art. *WIT Transactions on Engineering Sciences*, 129, 181–193.
- Resmî Gazete. (2009). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile İlgili 5902 Sayılı Kanun. <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5902.pdf> (Erişim Tarihi:01.03.2023).
- Rossum, V. J. & Krukkert, R. (2010). Disaster Management in Indonesia: Logistical Coordination and Cooperation to Create Effective Relief Operations. *Jurnal Teknik Industri*, 12(1), 25–32.
- Salam, M.A. & Khan, S.A. (2020). Lessons from the humanitarian disaster logistics management: A case study of the earthquake in Haiti. *Benchmarking An International Journal*, 27(4), 1455–1473.
- Sebatli, A., Cavdur, F. & Kose-Kucuk, M. (2017). Determination of relief supplies demands and allocation of temporary disaster response facilities. *Transportation Research Procedia*, 22(0), 245–254.,
- Şen, İ.K. (2014). Lojistik Faaliyetlerin Yönetimi ve Maliyetleme Yaklaşımları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 83–106.
- Tanyaş, M., Günalay, Y., Aksoy, L. & Küçük, B. (2013). İstanbul ili afet lojistik planı kılavuzu (pp. 1–195). [https://doi.org/Lojistik_Derneği_\(LODER\)](https://doi.org/Lojistik_Derneği_(LODER)) (Erişim Tarihi: 02.02.2023).
- Tatham, P. & Kovács, G. (2010). The application of “swift trust” to humanitarian logistics. *International Journal of Production Economics*, 126(1), 35–45.

- Taylor, A. & Taylor, M. (2009). Operations management research: Contemporary themes, trends and potential future directions. *International Journal of Operations and Production Management*, 29(12), 1316–1340.
- Tomasini, R.M. & Van Wassenhove, L. N. (2009). From preparedness to partnerships: case study research *Intl. Trans. in Op. Res.*,16:549-559.
- Trejos, C.A.R., Meisel, J. D. & Jaimes, W.A. (2023). Humanitarian aid distribution logistics with accessibility constraints: a systematic literature review. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 13(1), 26–41.
- Van Wassenhove, L. N. (2006). Blackett Memorial Lecture Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear. *Journal of the Operational Research Society*, 57(5), 475–489.
- World Health Organization (WHO). (March 2023). Türkiye Earthquakes Recovery And Reconstruction. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/Turkiye-Recovery-and-Reconstruction-Assessment.pdf> (Erişim Tarihi: 02.04.2023).
- World Health Organization (WHO). (February 2023). Earthquake response in Türkiye and Whole of Syria (Issue 10 February). https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2023/who_flashappeal_earthquakeresponse.pdf?sfvrsn=210f845d_3&download=true (Erişim Tarihi:01.03.2023).
- Yadav, D. K. & Barve, A. (2015). Analysis of critical success factors of humanitarian supply chain: An application of Interpretive Structural Modeling. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 12, 213–225.
- Yüce, M.Y., Bostan, S.(2019). Afetlerde Lojistik Yönetimi : Çanakkale Depremi Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(37), 499–519.

WOLF IN THE FLOCK: INTRAPRENEURSHIP AND ITS EXAMPLES SÜRÜDEKİ KURT: İÇ GİRİŞİMCİLİK VE ÖRNEKLERİ

Meri TAKSİ DEVECİYAN

Öğr. Gör. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü

 meritaksideveciyan@gmail.com

ABSTRACT

Intrapreneurship refers to the action of promoting entrepreneurship within an existing organization. It involves encouraging and supporting employees to take on entrepreneurial roles and create new products, services, or processes, as well as developing new business models within the confines of their own organization. Intrapreneurship has emerged as a key strategy to promote innovation, create a culture of creativity and risk-taking, and guide growth within organizations. The aim of this research is to explain the development, characteristics, and benefits of intrapreneurship, and to identify the differences that set it apart from traditional entrepreneurship. The study emphasizes the importance of creating an intrapreneurial culture within an organization, and the critical role that entrepreneurs/managers play in promoting and sustaining such a culture. Additionally, this research provides exploratory insights into current examples of intrapreneurship from Turkey and around the world. Through work, it is demonstrated that intrapreneurship is an important tool for revealing the innovative potential of an organization and increasing company success by encouraging employee creativity. Therefore, it appears that companies placing importance on intrapreneurship, considering their employees' ideas, and implementing them is an important step towards gaining a competitive advantage.

Keywords: *Intrapreneurship, Corporate Entrepreneurship, Examples of Intrapreneurship, Importance of Intrapreneurship.*

ÖZ

İç girişimcilik, mevcut bir organizasyon içinde girişimciliği teşvik etme eylemini ifade eder. Çalışanları girişimci roller üstlenmeye ve yeni ürünler, hizmetler veya süreçler yaratmaya ve kendi kuruluşlarının sınırları içinde yeni iş modelleri geliştirmeye teşvik etme ve destekleme uygulamasıdır. İç girişimcilik, yeniliği teşvik etmek, yaratıcılık ve risk alma kültürü yaratmak ve kuruluşlar içinde büyümeyi yönlendirmek için kilit bir strateji olarak ortaya çıkmıştır. Bu araştırmanın amacı, iç girişimciliğin gelişimini, özelliklerini, faydalarını açıklamak, iç girişimciliği geleneksel girişimcilikten ayıran farklılıkları belirlemektir. Çalışma, bir kuruluş içinde iç girişimcilik kültürü yaratmanın önemini ve girişimcilerin/yöneticilerin böyle bir kültürü teşvik etme ve sürdürmede oynadıkları kritik rolü vurgulamaktadır. Ayrıca bu araştırma Türkiye ve Dünyadan güncel iç girişimcilik örnekleri sunarak keşfedici bir araştırma niteliği taşımaktadır. Çalışma ile, iç girişimciliğin, bir organizasyonun yenilikçi potansiyelini ortaya çıkarma ve çalışanların yaratıcılıklarını teşvik ederek şirket başarısını arttırmada önemli bir araç olduğu ortaya konulmuştur. Bu nedenle de şirketlerin iç girişimciliğe önem vermesi, çalışanlarının fikirlerini dikkate alması ve bunları uygulamaya koyması, rekabet avantajı elde etmek için önemli bir adım olarak görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İç Girişimcilik, Kurum İçi Girişimcilik, İç Girişimcilik Örnekleri, İç Girişimciliğin Önemi.*

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 10.3.2023

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 21.3.2023

Derleme Makale/Review Paper

1. INTRODUCTION

In today's business world, it is increasingly important for businesses to not only be competitive but also innovative and flexible. In this context, the concept of intrapreneurship has an important place in the innovation and growth strategies of businesses. Intrapreneurship means encouraging and supporting entrepreneurial activities within an existing organization. These activities involve employees developing new products, services, and business processes to create new business models and make the organization more innovative. Intrapreneurship plays a critical role in helping businesses gain a competitive advantage, better respond to customer needs, and increase efficiency in business processes (Christensen, 2013).

Intrapreneurship is when individuals working within an organization develop innovative ideas and contribute to the process of bringing those ideas to life. Unlike traditional entrepreneurship, this concept aims to improve business processes, develop new products, or venture into different business areas by using the resources within the organization (Holt et al., 2007).

Intrapreneurship is an approach that contributes to the growth and competitiveness of organizations. It enables employees to realize and develop their potential. Additionally, it helps to accelerate the innovation process within the organization by increasing communication and collaboration among employees (Burns, 2008).

However, the intrapreneurship process may also include some challenges. In particular, the culture and management approach of the organization can hinder the acceptance and implementation of innovative ideas. Therefore, the support and guidance of leaders within the organization are important for the intrapreneurship process.

In this study, the concept and importance of intrapreneurship will be discussed. Additionally, the benefits and challenges of intrapreneurship, tools and techniques used to encourage it, as well as the culture and role of leaders.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

2.1. DEVELOPMENT OF INTRAPRENEURSHIP

Gifford and Elizabeth Pinchot are known as the authors who first used the concept of intrapreneurship in 1976. The authors stated that intrapreneurs could take a certain amount of risk and receive a portion of the gains as a reward for their completed work, which they could use to support future intrapreneurial activities. Intrapreneurship is crucial for businesses to support innovative ideas and allow employees to generate new business ideas using their creativity. This way, businesses can become more innovative and competitive. Intrapreneurship refers to developing innovative ideas and business models using existing resources and talents of companies (Smothers, 2019).

When the concept of intrapreneurship is examined in the literature, the following terms used in the same sense as the concept are identified.

Table 1: Intrapreneurship terms used in the literature and their references.

Intrapreneurship	Pinchot, 1985; Kuratko et al, 1990; Luchsinger & Bagby, 1987; Hostager et al, 1998; Carrier, 1996; Antoncic & Hisrich 2001, 2003; Heinonen & Korvela, 2003; Wennekers & De Jong, 2008; Baruah & Ward, 2015
Corporate Entrepreneurship	Vesper, 1984; Guth & Ginsberg, 1990; Covin & Miles, 1999; Covin & Slevin, 1991; Stopford & Baden-Fuller, 1994; Dess et al, 1999; Hornsby et al, 2002; Zahra, 1991,1993a, 1995; Zahra et al; 2000; McFadzean, O'Loughlin & Shaw, 2005; Burns, 2008)
Corporate venturing	Mac Millan, & George, 1985; Sykes & Block, 1989; Garud & Van de Ven, 1992; Stopford & Baden –Fuller, 1994; Miles & Covin, 2002)
İnternal corporate entrepreneurship	(Schollhammer, 1982; Jones & Butler, 1992; Bulut, Tütüncüoğlu & Aksoy,2009)
Firm-level Entrepreneurial Orientation	(Lumpkin & Dess, 1996, 2001; Knight, 1997; Davis, 2007; Culhane, 2003; Wiklund & Shepherd, 2005; Covin & Slevin, 1991)
Continued Entrepreneurship	(Gray, 1989; Davidson, 1990)

Source: Based on Ağca, V., & Yörük, D. (2006). Differences between independent entrepreneurship and intrapreneurship: A conceptual framework. *Afyon Kocatepe Journal of Economics and Administrative Sciences*, 8(2), 155-173.

2.2. THE IMPORTANCE, CHARACTERISTICS, BENEFITS, AND DIFFERENCES OF INTRAPRENEURSHIP FROM ENTREPRENEURSHIP

Both academics and practitioners have been interested in the concept of intrapreneurship since the 1980s. Intrapreneurship became particularly popular in the early 2000s with the rise of the start-up economy (Laforet, 2013). The increasing interest in intrapreneurship is mainly due to the rapidly growing number of competitors, the inadequacy of traditional business management methods, and talented employees becoming small-scale entrepreneurs by leaving their organizations. Moreover, the interest in intrapreneurship is based on the fact that it revitalizes firms in terms of profitability and economic growth, and improves their performance (Icerli et.al, 2011). Today, many companies develop intrapreneurship programs to support their employees in discovering and developing new ideas. These programs not only increase competition in existing markets, but also enable companies to discover and develop new business opportunities (Laforet, 2013).

Intrapreneurship is the process of developing entrepreneurial skills and attitudes in an established organization, such as a company or university. Dees and Anderson (2006) consider intrapreneurship important because it can lead to innovation and growth within the organization, in addition to the development of new products and services. In the academic context, intrapreneurship can play a vital role in promoting innovation and entrepreneurship among students and academics. As Kuratko and Audretsch (2013) point out, intrapreneurship can help universities create an innovation culture and entrepreneurial thinking, which can lead to the development of new technologies and the creation of new businesses. In addition, intrapreneurship can be a valuable tool for universities that want to establish relationships with industry and the wider community.

According to Sánchez-Barrioluengo et al. (2019), intrapreneurship helps universities establish partnerships with businesses, engage with local communities, and promote economic

development. Creating an intrapreneurship culture provides many economic, social, and strategic benefits for organizations.

Some examples of the benefits of intrapreneurship culture in organizations are:

- Economic benefits: Intrapreneurship can lead to the creation of new products or services, which can drive revenue growth and increase profitability (Senge, 1990).
- Social benefits: Intrapreneurship can lead to increased employee engagement and job satisfaction, as employees are given the opportunity to pursue their passions and make a meaningful impact on the organization (Aparicio et al., 2020).
- Strategic benefits: Intrapreneurship can provide organizations with a sustainable competitive advantage by fostering a culture of innovation and creativity. This can help organizations stay ahead of the competition and adapt to changing market conditions (Kaygın, 2012).

Therefore, it is important for organizations to invest in an internal culture of entrepreneurship and provide their employees with opportunities to develop entrepreneurial skills and attitudes (Kuratko & Audretsch, 2013).

If we look at the characteristics of the concept of intrapreneurship:

- Risk-taking: Intrapreneurship entrepreneurs are not afraid to take risks when implementing new ideas and make courageous decisions.
- Creativity: Intrapreneurship entrepreneurs are talented in developing new and creative ideas.
- Innovation: Intrapreneurship entrepreneurs focus on innovation to renew or create entirely new business ideas or processes.
- Entrepreneurial skills: Intrapreneurship entrepreneurs must have entrepreneurial skills, including knowledge and experience in areas such as risk management, financial planning, marketing, and sales strategies.
- Teamwork: The intrapreneurship process often requires teamwork. Intrapreneurship entrepreneurs collaborate to develop and implement ideas (Antoncic & Hisrich, 2001).
- Intrapreneurship entrepreneurship provides many benefits to an organization, including:
 - Innovation: Intrapreneurship entrepreneurship strengthens the innovative aspect of an organization and facilitates the discovery and implementation of new ideas.
 - Competitive advantage: Intrapreneurship entrepreneurship helps organizations gain a competitive advantage by allowing them to differentiate themselves from their competitors through new ideas and ventures.
 - Business growth: Intrapreneurship entrepreneurship can help organizations grow and expand into new markets and customers through new ideas and ventures.
 - Job satisfaction: Intrapreneurship entrepreneurship allows employees to have more control over their work, that leads to increased job satisfaction.
 - Employee motivation: Intrapreneurship entrepreneurship increases employee motivation by giving them the opportunity to be more creative and productive through new ideas and ventures.

- Collaboration: Intrapreneurship entrepreneurship promotes a culture of collaboration within the organization and helps employees communicate better with each other (Kuratko & Audretsch, 2013).

There are specific topics that distinguish intrapreneurship from independent entrepreneurship. Table 2 below attempts to explain the characteristics of the differentiation between independent entrepreneurship and intrapreneurship.

Table 2: Differences between corporate entrepreneurship and independent entrepreneurship.

Intrapreneurship Entrepreneurship	Independent Entrepreneurship
Occurs within an existing organization	A new organization is created
Uses Business Resources and infrastructure	Creates own resources and infrastructure
The risk rate is low	The risk rate is high
Funded by the organization	Financing is usually provided by the entrepreneur
Profit sharing is possible	All profits belong to the entrepreneur
Employees are often not entrepreneurs	An entrepreneur can be both an employer and an employee

Source: Covin, J. G., & Miles, M. P. (1999). Corporate entrepreneurship and the pursuit of competitive advantage. *Entrepreneurship theory and practice*, 23(3), 47-63.

3. METHOD

The This study was designed using an exploratory research model to examine the conceptual framework and application examples of internal entrepreneurship. Exploratory research can be useful in limited experience or knowledge accumulation related topics and generally helps to better understand a concept or event. The lack of comprehensive studies on internal entrepreneurship necessitated the use of this method. Data was obtained using the document scanning method. Document scanning is a commonly used data collection method based on collecting data from existing records and documents (Karasar, 2016).

4. EXAMPLES OF INTRAPRENEURSHIP ENTREPRENEURSHIP FROM THE WORLD AND TURKEY

- Google: Google is a pioneer in the field of internal entrepreneurship. The company provides its employees with freedom and support to bring their projects to life. Google runs a program called "20% Time" to encourage its employees' entrepreneurial spirit. Within this program, employees are allowed to dedicate (Entrepreneurial Innovation at Google,2011).
- Apple: Apple exhibits an innovative approach to intrapreneurship. The company runs a program called "Startup within a Company," which offers employees the opportunity to establish a small business within the company (Viki et al., 2020).
- Arçelik: Arçelik is one of the leading companies in Turkey in the field of intrapreneurship. The company runs a program called "Garage Hub," which allows employees to bring their own projects to life (<https://shiftdelete.net/arcelik-garage-innovation-hub-ile-citayi-yukseltti>).

- Turkcell: Turkcell is a successful company in the field of intrapreneurship and runs a program called "Turkcell Platform". This platform will contribute to the realization of bright business ideas proposed by entrepreneurial-minded Turkcell employees with Turkcell's competence and support. (Foreks Haber,2022).
- The "New Chip Card Travel Technology" developed by Pegasus Airlines is a good example for intrapreneurship. The company aims to support its employees and young entrepreneurs in spreading the innovation and innovation culture (Biçkin, 2020).
- Anadolu Group- Big Bang: Anadolu Group runs a program called "Big Bang" to promote an entrepreneurship culture. This program enables its employees and young entrepreneurs to bring their innovative ideas to life. The events organized within the scope of Big Bang include activities such as "Hackathon", "Demo Day" and "Mentorship"(Anadolu Group Sustainability report,2021).
- LinkedIn - InCubator: LinkedIn runs a program called "InCubator" that allows its employees to bring their innovative ideas to life. This program helps employees turn their ideas into projects, create prototypes, and bring those projects to life.
- Adobe - Kickbox: Adobe runs a program called "Kickbox" that allows its employees to bring their innovative ideas to life. This program provides employees with a box containing a set of tools and resources, and employees use these tools to try to bring their own projects to life.
- 3M - 15% Time: 3M allows its employees to dedicate a 15% time slot each week to themselves. During this time, employees can work on their own projects. The goal of this program is to encourage employee creativity and increase the company's innovative ideas (Elert & Stenkula, 2022).

5. CONCLUSION

Intrapreneurship entrepreneurship, especially in recent years, has become increasingly important. This is due to factors such as globalization, rapid technological developments, and increased competition, which put pressure on businesses. Intrapreneurship entrepreneurship has emerged as a solution to cope with these challenges. The literature emphasizes that certain factors are important for the success of internal entrepreneurship. These factors include leadership, employee motivation, organizational culture, and creating an innovative environment. To make intrapreneurship successful, organizations need to take these factors into account. Intrapreneurship entrepreneurship can help organizations improve their performance by generating and implementing innovative ideas. Therefore, adopting and implementing intrapreneurship is seen as an important factor in gaining a competitive advantage (Rule & Irwin,1988).

Through this study, it is concluded that intrapreneurship is an important tool for organizations to remain competitive, innovate, adapt to changing market conditions, encourage employee participation, and increase employee satisfaction. As a result, intrapreneurship presents organizations with an important opportunity. Through this approach, employees can contribute to the organization's goals while also achieving their personal development. Organizations, in turn, can become more competitive and successful by generating and implementing innovative ideas.

In conclusion, digital entrepreneurship is a rapidly developing and growing field as part of the new normal. To be successful in this field, it is important to remember that factors such as innovative ideas, the ability to adapt to technological trends, expertise in online marketing strategies and the ability to constantly learn and adapt are important.

REFERENCES

- Ağca, V., & Yörük, D. (2006). Differences between independent entrepreneurship and intrapreneurship: A conceptual framework. *Afyon Kocatepe Journal of Economics and Administrative Sciences*, 8(2), 155-173.
- Antonicic, B., & Hisrich, R. D. (2001). Intrapreneurship: construct refinement and cross-cultural validation. *Journal of Business Venturing*, 16(5), 495-527.
- Aparicio, S., Turro, A., & Noguera, M. (2020). Entrepreneurship and intrapreneurship in social, sustainable, and economic development: Opportunities and challenges for future research. *Sustainability*, 12(21), 8958.
- Biçkin, P. G. (2020). Teknolojinin pazarlamadaki yeri ve yeni eğilimler: Pegasus Hava Yolları örneği (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Burns, P. (2008). *Corporate entrepreneurship*. Palgrave Macmillan.
- Christensen, C. M. (2013). *The innovator's dilemma: when new technologies cause great firms to fail*. Harvard Business Review Press.
- Covin, J. G., & Miles, M. P. (1999). Corporate entrepreneurship and the pursuit of competitive advantage. *Entrepreneurship theory and practice*, 23(3), 47-63.
- Dees, J. G., & Anderson, B. B. (2006). Framing a theory of social entrepreneurship: Building on two schools of practice and thought. *Research on social entrepreneurship*, 1(1), 39-66.
- Elert, N., & Stenkula, M. (2022). Intrapreneurship: Productive and non-productive. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 46(5), 1423-1439.
- Holt, D. T., Rutherford, M. W., & Clohessy, G. R. (2007). Corporate entrepreneurship: An empirical look at individual characteristics, context, and process. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 13(4), 40-54.
- İçerli, L., Yıldırım, M. H., & Demirel, Y. (2011). Kobilerde İç Girişimciliğin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma: Aksaray Örneği. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 177-187.
- Sánchez-Barrioluengo, M., & Benneworth, P. (2019). Is the entrepreneurial university also regionally engaged? Analysing the influence of university's structural configuration on third mission performance. *Technological forecasting and social change*, 141, 206-218.
- Senge, P. M. (1990). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. Doubleday/Currency.
- Smothers, C. (2019). *The Rise of Intrapreneurship and How to Implement It in Your Business*.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel irade algı çerçevesi ile bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler*. (31. Basım). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaygın, E. (2012). Sürdürülebilir Bir Rekabet Avantajı Sağlamanın Yolu: İç Girişimcilik Anlayışı. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 93-103.
- Kuratko, D. F., & Audretsch, D. B. (2013). Clarifying the domains of corporate entrepreneurship. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 9, 323-335.

Laforet, K. (2013). Intrapreneurship: A Review of the Literature and Proposed Research Framework.

Rule, E. G., & Irwin, D. W. (1988). Fostering intrapreneurship: The new competitive edge. *The journal of business strategy*, 9(3), 44.

Veysel, A., & Yörük, D. (2006). Bağımsız Girişimcilik Ve İç Girişimcilik Arasındaki Farklar: Kavramsal Bir Çerçeve. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 155-173.

Viki, T., Toma, D., & Gons, E. (2020). The Corporate Startup: Wie etablierte Unternehmen erfolgreiche Innovationsökosysteme entwickeln können. *Vahlen*.

https://www.anadolugrubu.com.tr/Upload/Docs/Anadolu_Group_Sustainability_Report_2021.pdf, Anadolu Group Sustainability Report, 2021, (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2023).

(20% of their time to their own projects. <https://static.googleusercontent.com/media/research.google.com/tr//pubs/archive/41469.pdf> (Access Date: January 7, 2023).

<https://shiftdelete.net/arcelik-garage-innovation-hub-ile-citayi-yukseltti> (Access Date: January 7, 2023).

<https://foreks.com/haber/detay/6268f5e346e0fb0001ad577a/FRKS/tr/turkcellin-girisimcilik-platformunun-dorduncu-donemi-icin-basvurular-basladi>, Foreks, 2022, (Access Date: January 15, 2023).

THE ACCREDITATION PROCESS OF CIVIL AVIATION CABIN SERVICES PROGRAMS AND THE IMPORTANCE OF VOCATIONAL EMPLOYMENT

SİVİL HAVACILIK KABİN HİZMETLERİ PROGRAMLARININ AKREDİTASYON SÜRECİ VE MESLEKİ İSTİHDAMDAKİ ÖNEMİ

Mesut ÖZTIRAK

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi

Meslek Yüksekokulu,

Dış Bölümü

 mesutoztirak@gmail.com

ABSTRACT

As the civil aviation industry is getting increasingly competitive, airline companies in Turkey and the world need a qualified workforce. The competitive market conditions have also changed the cabin crew recruitment criteria. In order to survive in a competitive environment, airlines have no choice but to increase their service quality to the extent that passenger satisfaction is ensured. As the public image of airline companies, the cabin crew profession is getting more and more critical every day. Civil aviation companies need well-equipped and trained personnel in terms of time management and cost-effectiveness. Considering the time and cost allocated to training personnel without vocational training, the demand for qualified personnel is highly reasonable. This study focuses on the importance of accreditation of higher education civil aviation cabin services programs in universities by the General Directorate of Civil Aviation (SHGM) in the vocational employment of graduates of education in these programs. Within the scope of the study, it aims to raise awareness that airline companies greatly favour students who graduate from programs accredited by DGCA during the recruitment process when cost, time and human resource quality are considered.

Keywords: Civil Aviation, Cabin Services, Civil Aviation Cabin Services Program, Accreditation.

öz

Dünyada ve Türkiye'de Sivil Havacılık sektöründe rekabet gücünün artması işleticilerin nitelikli insan gücüne ihtiyaç duymalarına neden olmuş ve kabin memurluğu işe alım kriterleri, günümüz rekabet ortamında belli kurallar dâhilinde değişmiştir. Havayolu işletmeleri artan rekabetçi ortamda varlıklarını devam ettirebilmek için hizmet kalitesini artırmaya, yolcu memnuniyetini sağlamaya çalışmaktadır. Bu anlamda havayolu işletmelerinin marka ve imaj önyüzü olan kabin memurluğu her geçen gün önem kazanan bir meslek haline gelmektedir. Sivil havacılık sektöründe donanımlı ve eğitilmiş personele ihtiyaç duyulması, şirketlere hem zaman yönetimi hem de maliyet açısından daha cazip hale gelmiştir. Mesleki eğitimini almamış personel için verilecek eğitime ayrılan süre ve maliyet daha fazla olacağından, şirketlerin kalifiye personele olan ilgisi de bu yönde artış göstermiştir. Bu çalışmada, üniversitelerde yükseköğretim sivil havacılık kabin hizmetleri programlarının Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM) nezdinde akredite edilmesinin bu programlarda öğrenim gören mezunların mesleki istihdamında nasıl bir rol oynadığının önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında SHGM tarafından akredite edilen programlardan mezun olan öğrencilerin havayolu işletmeleri tarafından maliyet, zaman ve nitelikli personel açısından daha çok tercih edilebileceğine yönelik bilinçlendirme konusunda katkı sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Havacılık, Kabin Hizmetleri, Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı, Akreditasyon.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 1.5.2023

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 21.5.2023

Araştırma Makalesi/Research Paper

1. INTRODUCTION

Although flights with human-crewed aircraft date back to the early 1900s, the idea of flying is almost as old as the emergence of humankind. Ancient civilizations were known to have some flight attempts, such as putting on wings or designing flight machines, despite the lack of information and resources. There were several legends of flight attempts passed down to generations, many of which are displayed in museums worldwide. To illustrate, Leonardo Da Vinci, the great Renaissance mind, conducted several scientific research by studying the flight and anatomy of birds (Unat, 2012). Wilbur Wright and Orville Wright also tried to fly by inventing the world's first winged and engined aircraft (Özdoğan, 2007: 23).

The way passengers perceive the quality of service during flight is of utmost importance, which makes the passenger experience critical for the airlines. A simple smile at the check-in desk or a warm farewell at the end of the flight is enough to make the experience positive or negative. The cabin crew has, therefore, the most significant role since they are in charge of welcoming the visitors, assisting them and communicating with them. It takes almost three to six weeks or sometimes six months to train a recruit for the cabin crew (Bülbül and Ergün, 2017: 408). The process of offering the best service to the passenger determines how the airline positions itself. It may have the best marketing team or agency but still fail to satisfy the passengers. As a result, airline corporations are meticulous about recruiting and training cabin crew. In addition to offering the best service possible to the passengers while looking elegant and presentable in their uniforms, they are also responsible for ensuring the safety and security of passengers. Their responsibilities are clearly defined by the airlines' regulations, instructions and training.

The General Directorate of Civil Aviation defines the cabin crew's job as implementing the necessary safety and security measures and ensuring passenger comfort in aircraft with passengers (SGHM, 2021). Although the concepts of safety and security are highlighted in the job description, the competitive business environment has led to the advent of passenger satisfaction. The competition forces airline companies to be the best, the most recognized and the most unique, which makes passenger services more important. The best service starts with how the airline company positions itself (Akduman and Karahan, 2021). The positioning of airline companies starts with how they differentiate themselves (Özkaya et al. 2008). This differentiation aligns with the development of civil aviation. The workforce is one of the most critical developments in the airline industry, which is a step towards differentiation. As civil aviation develops and globalizes internationally, airline companies become more multicultural (Özkaya et al. 2008). The cabin crew represents the airline companies in a multicultural environment.

Based on the airline procedures and policy, cabin crew perform certain daily routines applicable to the aircraft type. In addition to these actions, passengers must fulfil their primary responsibilities to take all necessary safety and security measures during take-off and landing. The cabin crew is also in charge of continuously reporting any anomaly. Furthermore, crew members respond promptly to any anomaly, emergency or medical situation in line with the airline procedures and training (Karagülle and Birgören, 2013).

Airlines have different recruitment procedures and processes for cabin crew members. However, it is essential to design the process correctly for cabin crew recruitment. Certified graduates have already been trained in higher education institutions and, thus, add value to the business.

2. CABIN CREW AS A PROFESSION

Cabin crew has always been a reputable profession throughout history. United Airlines received job applications from 15,000 women between 1930-1935, while American Airlines recruited 20 cabin attendants by interviewing only 100 of the 5,000 applicants in the same period. Due to the increasing demand over the years, the flight attendant recruitment process now involves a physical competency check, foreign language tests, character inventories and competency-based interviews (Vantoch, 2013: 28-29, 37).

Competence is vital for cabin crew recruitment since the airline's success depends on service quality, and cabin crew has a critical role in ensuring safety and security during flights. Cabin crew must comply with aviation safety procedures and company policies and constantly update themselves while accomplishing missions during a flight. Hence, employing qualified staff is critical.

The lack of competence in a cabin crew will directly impact teamwork and overall crew performance. Therefore, flight attendants should be selected among individuals who are responsible, have advanced organizational skills, are prone to teamwork, can manage communication, crisis, stress, and conflict, and can act proactively. Individuals who have completed the basic training process should be able to provide first aid when one of the passengers gets sick during the flight.

With the aviation industry proliferating, the need for qualified personnel is rising. There is a growing need for flight attendants trained on the rules in international civil aviation organizations, as well as the responsibilities of the cabin crew, with know-how in passenger relations, emergency rules, first aid, communication, and foreign language skills.

As of 2021, 12,052 cabin crew members are working at Turkish Airlines (THY), the largest airline in Turkey, and up to a thousand new cabin crew are recruited every 2-3 months on average through applications to the jobs posted at the company website, <https://careers.turkishairlines.com/kabin-ekibi>.

Just as the world's civil aviation sector is growing, so is Turkey's. To meet the demand and expectations of the industry - an effective means of globalization as it facilitates transportation between regions, countries and even continents, the Civil Aviation Cabin Crew programme aims to train qualified human resources capable of professional development by combining academic know-how with practice and communicating effectively in foreign languages.

Throughout the training procedure, trainees are trained to have the know-how and background to ensure comfort for the passengers through communication, safety and security of the cabin and the passengers, high-quality flight experience and professional management of emergencies. They are all aware that the airline industry is a fast-growing sector, a vital part of tourism as a means of transportation and thus, service quality highly matters.

Some qualifications required to perform the profession of civil aviation and cabin services include:

- Not having any criminal record or criminal record archive record that will prevent the individual from obtaining an airport entrance card,

- Submission of a health report from a fully-equipped hospital stating no health problem for performing the profession or the task assigned in the profession.

2.1. CIVIL AVIATION CABIN SERVICES PROGRAM ARE IDEAL FOR CANDIDATES WITH THE FOLLOWING CHARACTERISTICS

Entrepreneurship Students with teamwork skills, the ability to identify and solve problems professionally, to communicate effectively in a foreign language, professional self-confidence, entrepreneurship skills, an awareness of professional ethics and responsibility, and practical use of theoretical know-how are ideal for the program. At the same time, special conditions required by the cabin services profession will be sought for student admission to the program. Analyzing the relevant items in the manual for the selection process is recommended.

Undergraduate Programs Offering Vertical Transfer for Civil Aviation Cabin Services Program Graduates

- Aviation Management
- Business
- Logistics Management
- Travel Management
- Travel Management and Tourism Guidance
- Tourism management
- Tourism Guidance

Resource: OSYM <https://www.osym.gov.tr> Accessed: 15.02.2022

It is imperative to train graduates equipped with know-how on rules and procedures assigned by International Civil Aviation Organizations, emergencies, first aid, hazardous materials, basic communication skills, foreign language and aviation English since the education and teaching goals of cabin services are to ensure that future cabin crew members have the qualities required in the sector (Kapadokya Universitesi, 2021). Therefore, when hiring flight attendants, airline companies choose visionary and cosmopolitan candidates, capable of adapting to difficult working hours, who tend to teamwork, empathy, and effective communication skills, and are professional, proactive, solution-oriented, and fluent in English.

Cabin services have become essential in national and international airline transportation. Cabin services include all kinds of services from the onset of the flight to the services catered to the passengers by the cabin crew members on board. As a result, cabin crew members build a bridge between the passengers (customers) and the airline company. They represent the passengers' experience with airline companies and thus impact their airline choice. The decisiveness of cabin services is essential for airline companies to introduce themselves. Since the service offered by airline companies is crucial for passengers, airline companies are in a quest for excellence while recruiting cabin crew. Airline companies represent their region, country, or continent; thus, their image is crucial.

Cabin services are provided during the orientation process of many airline companies worldwide. The first Cabin Crew Training Center was established by Turkish Airlines in Florya in 1998 (THY 2021). THY (Turkish Airlines) Flight Academy lasts two months in Cabin Crew Training Center (THY, 2021). Moreover, Cabin Crew Services Programmes were initiated by YOK (Higher Education Institution) in universities to train qualified personnel. The Civil Aviation and Cabin Crew Services Programme was founded at Istanbul University for the first time in 2009 (THY 2013).

The items of the cooperation protocol signed by The General Directorate of Civil Aviation (SHGM) and Higher Education Institution (YÖK) Civil Aviation Commission on 07 November 2012 are as follows:

- i. Starting Higher education departments in line with the duty area of SHGM,
- ii. Issuing educational publications to meet the civil aviation industry and legislation and ensuring that these are included in higher education curricula,
- iii. Starting research groups and research centres to conduct sectorial analysis, detect problems and offer solutions, which will contribute to the development of civil aviation objectives and national targets,
- iv. Starting in-service training programmes for the improvement of SHGM and sectorial employees and encouraging masters and doctorate programmes,
- v. Assessing collected data at mutually agreed periods and issuing analytical reports (SHGM Annual Report, 2012).

The Civil Aviation Cabin Services Program aims to train flight attendant candidates with a good command of the operational activities, relevant legislations (safety, crew resource management, International Civil Aviation Rules), first aid, effective communication, and leadership (THK, 2021).

2.2. CABIN CREW RECRUITMENT

The first scientific studies on human resource management and planning emerged in the first decade of the 20th century. As the enterprises grew, there was a growing need for a qualified workforce due to significant structural changes. As a result, human resources planning gained importance.

Human resources management aims to support and maintain sectorial business objectives and strategies to reveal the advantages in a competitive environment. Research supported by empirical evidence suggests that the most fundamental unit of a business is the factor of human resources (Alles and Rodríguez, 2009). Human resources contain many categories, and their contents can be specified as follows (Kusluvan et al. 2010):

- Personality and emotional intelligence of the employee,
- Emotional and aesthetic labour,
- Human resources management practices,
- Internal marketing,
- Organizational culture and climate,
- Business strategies,
- Attitudes and behaviours of employees

Combined with cultural values, an employee's personality significantly impacts his performance and organizational commitment, which is analysed by human resource units interested in recruiting a qualified workforce. Due to the service-oriented nature of the airline industry, human resources assess the personality, emotional intelligence, proactiveness, teamwork compatibility and passenger communication in the recruitment process to employ a

qualified workforce. The compatibility between work and occupational status is critical for employees' physical and psychological well-being. Thus, psychosocial factors represent the focal point for the interaction between the individual and the environment, considering that terrorism incidents or medical cases have a direct impact on the aviation sector. Airline personnel, particularly flight attendants, are directly affected by environmental factors. Due to increased levels of security in the industry, flight attendants are trained to know how to perform medical aid, manage evacuation, handle, manage and control explosive devices, and keep irregular and malicious passengers under control. Constantly updating this training creates extra workload and responsibility for the cabin crew members. The first and foremost responsibility of the cabin crew members is to ensure the safety and security of the passengers. There will be dire consequences in case the service comes before the safety. The airline must create a balance and eliminate public misconception (Kelleher and McGilloy, 2005). The workforce profile below needs human resources steps to create a qualified workforce. The quality of the workforce determines the success of business enterprises. In other words, airlines need a qualified workforce through human resource planning to succeed. Human resources planning can be defined as workforce planning or recruitment planning. In human resources planning, business activities determine the supply and demand for the workforce (Sincar, 2020). Below is a list of human resources functions for workforce profile (Akduman and Karahan, 2021):

Preliminary selection: Applicants are evaluated for the position. The pre-selection applies to the online applications over the company's website address.

Testing: General ability or intelligence tests are applied per the department's requirements. Candidates who pass both the written and verbal electronic exams in English are sent an invitation for an interview.

Interview: It is a face-to-face interview with the candidate to see and analyze the applicant's suitability for the position. Airline companies generally have one-on-one, group, and English interview stages.

Reference check: Applicants submit at least two references, and a reference check is made to figure out the applicant's experience. The references or work experience in the requested documents are checked during or after the interview, and the recruitment decision phase initiates.

Recruitment decision and a job offer: Human resources and department managers select successful applicants in all four stages and offer a job to the selected applicant. Following the job offer, medical checks start.

Medical checks: Upon accepting the job offer, applicants are requested to submit a medical report proving their medical competency for the role in performance. Once their medical competency is confirmed, cabin services training starts.

The above functions specified in the Human Resources recruitment criteria directly impact improvements in training (training) activities. In other words, the functions of human resources include varying from the selection to the placement and training. Airline companies aiming for competitive advantage have gained momentum with structural innovation in human resources, such as online job applications, interviews, tests and assessments. The Civil Aviation sector is a

rapidly changing and competitive environment, leading to the transformation of the employee profile in airline companies. Airlines try to recruit the best profiles possible since cabin crew members are the ones who will make a significant difference in competition. Consequently, cabin crew recruitment criteria are annually revised to meet the passengers' (customers') needs in the best way. For the cabin crew profile in demand, airline companies in Turkey and the world provide training upon an in-house orientation planning upon recruitment (Işıkcı, 2018).

3. CIVIL AVIATION CABIN SERVICES PROGRAM DGCA ACCREDITATION

The Civil Aviation Cabin Services program aims to provide education as a two-year associate degree program in vocational higher education institutions and thus meet the demand for trained cabin crew members for the competitive industry by training undergraduates with a command of operational activities of the relevant legislation and equipment, international civil aviation organizations and rules, cabin crew duties and responsibilities, in-flight service, regular and emergency safety rules in addition to having specific skills such as quick response, crew resource management, customer relations and first aid so that cabin crew members with know-how on such matters can be provided to meet the need for intermediate personnel (yok.gov.tr).

Authorized Cabin Crew Basic Training universities accredited by the General Directorate of Civil Aviation are below.

Table 1. Universities Providing Authorized Cabin Crew Basic Training

Status	Name of the Institution	Authorization No
FOUNDATION	KAPADOKYA UNIVERSITY	TR.CCTO.15
FOUNDATION	THK UNIVERSITY İZMİR AVIATION VOCATIONAL COLLEGE	TR.CCTO.16
FOUNDATION	HASAN KALYONCU UNIVERSITY LIFELONG LEARNING PRACTICE AND RESEARCH CENTER COMMERCIAL ENTERPRISE	TR.CCTO.18
FOUNDATION	FATİH SULTAN MEHMET FOUNDATION UNIVERSITY	TR.CCTO.19
FOUNDATION	MALTEPE UNIVERSITY VOCATIONAL COLLEGE	TR.CCTO.20
FOUNDATION	THK UNIVERSITY ANKARA AVIATION VOCATIONAL COLLEGE	TR.CCTO.22
STATE	ANKARA YILDIRIM BEYAZIT UNIVERSITY VOCATIONAL COLLEGE	TR.CCTO.23
FOUNDATION	BEYKOZ LOGISTICS VOCATIONAL COLLEGE	TR.CCTO.24
FOUNDATION	ATAŞEHİR ADIGÜZEL VOCATIONAL COLLEGE	TR.CCTO.25
FOUNDATION	İSTANBUL ESENYURT UNIVERSITY VOCATIONAL COLLEGE	TR.CCTO.26

Resource: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü
https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/Kabin_Ekibi_Temel_Egitim_Kuruluslari.pdf Accessed: 03.05.2022

Table 1 suggests that 10 (9 foundation universities and a state university) universities have the right to provide an "Authorized Cabin Crew Basic Training" programme.

With the authorization number TR.CCTO.21, AKADEMI HAVACILIK INC. - an Independent Organization also offers an accredited aviation course.

Below are the Airlines that Provide Authorized Cabin Crew Basic Training.

Table 2. Airlines Providing Authorized Cabin Crew Basic Training

NAME OF THE INSTITUTION	Authorization No
TÜRK HAVA YOLLARI A.O.	TR.CCTO.02
SUN EKSPRES HAVACILIK A.Ş.	TR.CCTO.03
PEGASUS HAVA TAŞIMACILIĞI A.Ş.	TR.CCTO.04
ONUR AIR TAŞIMACILIK A.Ş.	TR.CCTO.05
HÜRKUŞ HAVAYOLU TAŞIMACILIK VE TİCARET A.Ş.	TR.CCTO.06
TURİSTİK HAVA TAŞIMACILIK A.Ş.	TR.CCTO.10
TAILWIND HAVAYOLLARI A.Ş.	TR.CCTO.13

Resource: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü
https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/Kabin_Ekibi_Temel_Egitim_Kuruluslari.pdf Accessed: 03.05.2022

Table 3. Curriculum for Accredited Civil Aviation Cabin Services Program

1 st Midterm				
Course Name	T	U	K	ECTS
Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution	2	0	2	2
Turkish language	2	0	2	2
English I	8	0	8	9
Introduction to Civil Aviation	3	0	3	5
Basic Aircraft and Flight Information	2	0	2	3
Effective Communication Techniques in Aviation	2	0	2	4
First Aid and Flight Physiology in Aviation	3	0	3	5
	22	0	22	30
2 nd Midterm				
Course Name	T	U	K	ECTS
Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution	2	0	2	2
Turkish language	2	0	2	2
English II	8	0	8	9
Career planning	1	0	1	2
Normal Safety Rules	2	0	2	3
Program Elective Course Pool	2	0	2	4
Program Elective Course Pool	3	0	3	4
College Joint Elective Pool	2	0	2	4

	22	0	22	30
Elective				
Safety Management System	2	0	2	4
Dangerous materials	2	0	2	4
Protocol and Social Code of Conduct	2	0	2	4
3rd Midterm				
Course title	T	U	K	ECTS
Aviation Security	2	0	2	3
Aviation English I	3	0	3	3
Passenger service	2	0	2	3
On-Site Application I	0	2	1	2
English III	6	0	6	7
Program Elective Course Pool	1	2	2	4
Program Elective Course Pool	2	0	2	4
College Joint Elective Pool	2	0	2	4
	18	4	20	30
Elective				
Catering Methods in the Cabin	1	1	2	4
Organization and Responsibilities	2	0	2	4
World Cultures and Destinations	2	0	2	4
4th Midterm				
Course title	T	U	K	ECTS
Team Resource Management	2	0	2	3
Aviation English II	3	0	3	3
Airline Management	2	0	2	3
On-Site Application II	0	2	1	2
English IV	6	0	6	7
Program Elective Course Pool	2	0	2	4
Program Elective Course Pool	2	0	2	4
College Joint Elective Pool	2	0	2	4
	19	2	20	30
Elective				
Emergency Rules	2	0	2	4
Diction and Announcement Techniques	2	0	2	4
Team Planning and Organization	2	0	2	4
	81	6	84	120
				84
				87

Resource: İstanbul Esenyurt Üniversitesi <https://esenyurt.edu.tr/meslek-yuksekokulu/programlar/sivil-havacilik-kabin-hizmetleri-programi> Accessed: 03.05.2022

The Civil Aviation Cabin Services Program accreditation process is carried out within the scope of the Cabin Crew Basic Training Organizations Instruction (SHT-CCTO) issued by the General Directorate of Civil Aviation (SHGM). (SHGM, 2022)

The practical training aims to provide real-life training tools (the passenger seat, Galley and Galley equipment, passenger overhead cabinets and panels, cabin crew seat, and smoke hood). The classrooms are converted into aircraft cabins to teach the duties and responsibilities of a cabin crew member and to ensure a level of competence required to perform.

Table 4. Training Periods

TRAINING TOPIC	PERIOD (HOURS)
AVIATION TERMINOLOGY	28
ORGANIZATION AND RESPONSIBILITIES	28
NORMAL SAFETY RULES	42
HUMAN FACTORS AND TEAM RESOURCE MANAGEMENT (CRM) IN AVIATION	28
GENERAL AIRCRAFT INFORMATION	28
METEOROLOGY	28
DANGEROUS GOODS (DANGEROUS GOODS)	28
AVIATION SECURITY	28
GENERAL SERVICE PROCEDURES IN THE CABIN	42
GENERAL AIRCRAFT TYPES	28
AVIATION MEDICAL TOPICS AND FIRST AID	28
EMERGENCY SAFETY RULES	84
MOCK-UP TRAINING	2
422 HOURS IN TOTAL	

- A presentation should be prepared using a standard template with the institution's logo for each course to be given to the students within the program's scope.
- Multiple choice questions and answer keys should be prepared for each course.
- An application for accreditation should be made to DGCA based on the relevant instruction and the CCTM Cabin Training Manual prepared by the organization that will provide the training.
- DCR (Hazardous Substances)
- CRM (Team Resource Management)
- Aviation Security

- For the courses mentioned above, instructors with a certificate of authorization by DGCA should be appointed.
- An instructor with a nursing background should be appointed for the First and Emergency Aid course.
- After the authorization, the training institution is audited at specific periods every year. At the end of the training, students are tested and certified based on the threshold score.

4. THE IMPORTANCE OF ACCREDITED PROGRAMS IN VOCATIONAL EMPLOYMENT

When students successfully complete their courses and internships, they are entitled to receive the Civil Aviation Cabin Services Program Associate Degree from accredited universities. At the end of the accreditation process, students can receive a Cabin Attendant Basic Training Certificate in addition to this diploma. Students with this certificate have a competitive advantage in recruitment as they have the Cabin Attendant Basic Training certificate. Although this certificate does not offer a definite employment guarantee, it provides a significant advantage.

Responsibilities of the students in the accreditation process: The process is considered to have started for students submitting the necessary papers to the department. In this process, attendance is compulsory for 11 accredited courses (Aviation Knowledge, Basic Aircraft Knowledge, Hazardous Materials, Crew Resource Management, Aviation Law, Medical First Aid in Aviation, Normal Safety Rules and Responsibilities, Professional English, Aviation Safety, Emergency Operations). Absence of more than 8 hours will result in being removed from the course. In addition, the end-of-term average score must be 70 and above in each of these courses. If the grade is below 70, the student will fail the accreditation process despite passing the course (beykoz.edu.tr).

Especially students studying at foundation universities pay a certain amount of fees to the institutions they have studied. This situation usually makes the students feel financially responsible towards their families. Parents will have to pay for two years if a student is studying in the civil aviation cabin services program without extending the year. After graduation, students should choose accredited programs to find a job in cabin services in the aviation sector more quickly than other graduates. Students with airline cabin crew certificates are favoured during recruitment because they do not need much training. Low-cost airlines do not have their own training units (presidency) and prefer applicants with certificates in cost-effectiveness and time management.

5. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

- The increase in the number of institutions providing aviation training should be determined according to the needs in the sector. The curricula of institutions and organizations with independent educational curricula should be standardized.
- Human resources units in the aviation industry should determine their criteria per international standards and cooperate with relevant authorities such as SHGM and YÖK.
- The English written-verbal test and interview stages specified in the recruitment criteria should be updated, and the sector should employ personnel who comply with international standards.

- It is vital that the language of instruction in Cabin Crew Vocational Schools is English and that the supervision of instructors and institutions is increased.
- It is necessary to meet the demand for labour by signing cooperation protocols with airline companies of universities.
- Airlines in Turkey should prioritize Turkish citizens to meet the employment of cabin crew candidates whose number of graduates reaches thousands yearly.
- The increase in the number of institutions providing aviation training should be determined according to the needs in the sector. The curricula of institutions and organizations with independent educational curricula should be standardized.
- The number of civil aviation cabin services programs whose language of instruction is English should be increased.

REFERENCES

- Akduman, G., & Karahan, G. (2021). Duygusal Zeka Ve İletişim Becerilerinin Empati Üzerindeki Etkisinin Kişilik Özellikleri Bağlamında Değerlendirilmesi: Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Bir Alan Araştırması. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 604-622.
- Akduman, G., ve Karahan, G., 2021. Sivil havacılık kabin hizmetleri kabin memuru işe alımı için bir model önerisi. *Havacılık Araştırmaları Dergisi*. 3 (2), ss. 264-278.
- Alles, M.F., ve Rodríguez, A.R., 2009. Intellectual structure of human resources management research: A bibliometric analysis of the journal human resource management, 1985–2005. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 60 (1), ss. 160-175.
- Bülbül, G. Ve Ergün, N. (2017). Counterproductive Work Behavior İn Air Transportation Organizations: A Study On Airline Cabin Services. *International Journal Of Management Economics And Business*. 13(2), 407- 424.
- Işıkçı, S.O., (2018). Sivil havacılık kabin hizmetleri eğitimi alan bireylerin sektörel anlamdaki örgütsel çekicilik algısı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi EBE.
- Karagülle, A. Özgür, Tarık Birgören (2013). *Havayolu Taşımacılığında Uçucu Ekip Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kelleher, C., ve McGilloway, S., 2005. Survey finds high levels of work-related stress among flight attendants. *Flight Safety Foundation Cabin Crew Safety*. 4 (6), ss. 1- 4
- Kuslivan, S., Kuslivan, Z., İlhan, İ., ve Buyruk, L., 2010, The human dimension: A review of human resources management issues in the tourism and hospitality industry. *Cornell Hospitality Quarterly*. 51 (2), ss. 171-214
- Özdoğan, O., 2007. *Endüstri 4.0 Dördüncü Sanayi Devrimi Ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları*. İstanbul: Pusula 20 Teknoloji Ve Yayıncılık A.Ş.
- Özkaya, M.O., Özbilgin, M., ve Şengül, C.M., 2008. Türkiye’de farklılıkların yönetimi: Türk ve yabancı ortaklı şirket örnekleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19, ss. 359-374
- Sincar, M., (2020). İnsan kaynakları planlaması ve işe alım sürecinin işgören performansı ve devamsızlığı üzerine etkisi: Erzurum organize sanayi bölgesi örneği. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Unat, Y. (2012). Bir Rönesans Mühendisi: Leonardo Da Vinci. *Dört Öge*, 1(2), 51-66.

Vantoch, V. (2013). The jet sex: Airline stewardesses and the making of an American Icon. University of Pennsylvania Press.

Web Resources

www.shgm.gov.tr (Access:03.05.2022)

<https://careers.turkishairlines.com/kabin-ekibi> (Access: 03.05.2022)

<https://www.osym.gov.tr> (Access: 03.05.2022)

www.kapadokya.edu.tr (Access:

www.thk.org.tr (Access: 03.05.2022)

www.yok.gov.tr (Access: 03.05.2022)

www.esenyurt.edu.tr (Access: 03.05.2022)

www.beykoz.edu.tr (Access: 03.05.2022).

ANAYASA YARGISI VE UYGUNLUK DENETİMİ

CONSTITUTIONAL JURISDICTION AND ASSESSMENT OF CONFORMITY

Nematollah Aghabalei FANID

Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü
 nfanid@mehmetakif.edu.tr

Zühal AYKUT

Araştırmacı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü
 zllaykt15@hotmail.com

ÖZ

Bu makale, Anayasa'nın tarihini, anayasa yargısının gelişimini, Türkiye'nin Anayasa tarihi ve Anayasa Mahkemesi'nin rolünü ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmamız Anayasa kavramını, anayasaların ortaya çıkışı ve gelişimini anlattıktan sonra genel olarak anayasa yargısının tarihsel gelişimi incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'de anayasa yargısının tarihsel gelişimini 1961 Anayasası öncesi ve 1961 Anayasası sonrası (AYM'nin kuruluşu) olarak incelenmiştir. Türk Anayasa Mahkemesinin asli görevi anayasaya uygun denetimine odaklanmaktadır. Anayasaya uygunluk denetimi, somut norm ve soyut norm denetimi çalışmamızın esas konusunu oluşturmaktadır. Anayasa uygunluk denetimi bölümünde, uygunluk denetiminin konusu, kapsamı ve türleri açıklanmıştır. Çalışmamızın son bölümünde 2010 Anayasa değişikliği ile öngörülen bireysel başvuru ve şikâyet konusu irdelenmiştir. Anayasa uygunluk denetimi, Anayasa Mahkemesinin asli ve olağan görevidir. Bunun yanı sıra, siyasi partileri denetleme, TBMM İçtüzüğü değişikliklerini veya milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması kararlarını inceleme yetkisine sahiptir. Fakat kanun hükmündeki uluslararası antlaşmalarla anayasa değişiklikleri (esas yönünden) ve olağanüstü hal dönemindeki Cumhurbaşkanlığı kararnameleri Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi tutulmamıştır. Bu araştırmanın sonucunda, Anayasa uygunluk denetiminin genişletilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, uluslararası antlaşmalarla birlikte OHAL dönemindeki Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin de denetim kapsamına alınması gerekmektedir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin başvuru yetkisinin de genişletilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Hukuk, Anayasa, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi.

ABSTRACT

This article aims to discuss the history of the Constitution, the development of constitutional jurisdiction, the Constitutional history in Turkey and the role of the Constitutional Court. Our study analyzes the concept of constitution, the emergence and development of constitutions, the historical development of constitutional jurisdiction. In addition, the historical development of constitutional jurisdiction in Turkey has been examined as before the 1961 Constitution and after the 1961 Constitution (the establishment of the Constitutional Court). The main task of the Turkish Constitutional Court is the constitutionality assessment. Assessment of Constitutional conformity, concrete norm and abstract norm assessment constitute the main subject of our study. In the section on the assessment of constitutional conformity, the subject, scope and types of conformity assessment are explained. In the last part of our study, the issue of individual application and complaint envisaged by the 2010 Constitutional amendment is analyzed. Assessment of Constitutional conformity is the primary and ordinary duty of the Constitutional Court. In addition, it has the authority to audit political parties, amendments to the Rules of Procedure of the Grand National Assembly of Turkey or decisions to lift the immunity of deputies. However, international treaties with the force of law, constitutional amendments (in terms of substance) and presidential decrees during the state of emergency are not subject to the review of the Constitutional Court. As a result of this research, it has become clear that the assessment of constitutional conformity should be expanded. Accordingly, international treaties and presidential decrees during the State of Emergency should be included in the scope of the review. It is also important to expand the competence to application to Constitutional Court's jurisdiction.

Keywords: Constitution, Constitutional Jurisdiction, Constitutional Court.

Makale Geliş Tarihi / Receiving Date 22.5.2023
Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date 12.6.2023

1. GİRİŞ

Anayasa yargısının kökenleri Antik Yunan dönemine kadar uzanmasına rağmen, anayasa mahkemelerinin kuruluşu daha sonraki dönemlere denk gelir. Modern anlamda anayasa mahkemelerin tarihçesi 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren ve I. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmıştır. İlk Anayasa Mahkemesi 1920 tarihinde Çekoslovakya’da ve aynı yılda Avusturya’da Yüce Divan adı altında kurulmuştur. Cumhuriyetçi İspanya da 1931 yılında anayasal güvenceleri mahkemesi ile bu hareketin devamacısı olmuştur. Anayasa yargısının ikinci dalgası II. Dünya Savaşı sonrası ile başlamıştır. 1945’te Avusturya yeniden Anayasa mahkemesini kurmuştur. 1948’de İtalya, 1949’da Almanya, 1961’de Türkiye ve 1963’te Yugoslavya artarda Anayasa Mahkemelerini kurmuşlardı. 1959 yılında Fransa’da kurulan Anayasa Konseyini de bu hareketin devamı olarak kabul edebiliriz. Anayasa mahkemelerin üçüncü dalgası ise 1970’te Portekiz’de, 1978’de İspanya’da ve Yunanistan’daki Özel Yüksek Mahkeme ile başlamıştır. 1983’te Belçika’da tesis edilen Hakem Divanı ile anayasa mahkemeleri farklı bir boyut kazanmıştır. 80’li yıllara gelince Anayasa yargısı hareketi Doğu Avrupa’da da önemli bir biçimde hız kazanmış ve 1985’te Polonya’da, 1989’da Macaristan’da, 1991’de Romanya ve Bulgaristan’da, 1992’de Arnavutluk ve Çek Cumhuriyeti’nde ve 1995’te Rusya Federasyonu’nda tesis edilmiştir (Favoreu, 1996: 3).

Dolayısıyla 20. yüzyılda anayasa hukukunun en belirgin kazanımlarından biri de kanunlara karşı Anayasaların korunmasına yönelik anayasa yargısı kurumunun oluşumudur. Anayasa yargısı kurumunun oluşumundan bu yana, kanunların anayasa uygunluğunun yargısal denetiminin gerekliliği konusunda birçok tartışmalar yapılmıştır. Kuşkusuz bu kurumun varoluşsal meşruiyeti, onun görev alanının da geniş tutulmasında önemli bir rol oynamıştır. Anayasanın korunması teorisi doğrultusunda oluşan anayasa yargısını demokrasi ve hukuk devleti açısından da önem arz ettiği için bu yönüyle de incelenebilir. Dolayısıyla anayasaların korunmasına dair düşünceleri iki genel kategoriye ayrılabiliriz: İlki, anayasanın üstünlüğünü sürdürmek için anayasanın korunmasını gerekli gören düşüncesi ve diğeri de anayasanın korunmasını demokrasi için gerekli gören düşünce. Bu makalede tüm bu düşünceleri ve bunların doğasını analiz ederek bu düşüncelerin gerekliliğine açıklamaya çabamızdır.

Anayasalar, siyasi iktidarların yetki alanlarına ilişkin kuralları içermesi ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alması nedeniyle diğer hukuk kurallarından daha yüksek bir değer ve öneme sahiptir. Dolayısıyla anayasaların diğer hukuk kurallarına karşı yargı organları aracılığıyla korunması bu üstünlüğün mantıksal sonucu olarak kabul edebiliriz. 1961 Anayasası hazırlanırken yasama organında üstünlüğe sahip olan siyasi iktidarı denetlemek amacıyla Anayasası’nın korunması kanunun koyucu tarafından dikkate alınarak Anayasa Mahkemesinin kurulmasına karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesi, çoğulcu demokrasinin gereği olarak TBMM İçtüzüğü’nün denetlemesi ile milletvekillerinin dokunulmazlığını kaldırılması ve milletvekilliğinin düşürülmesi gibi parlamento kararlarını denetleme yetkisine sahiptir. Ayrıca 1982 Anayasasının tabiri ile demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olan siyasi partileri denetleme yetkisine sahiptir. Fakat bu özel görevlerin en önemlileri arasında kanunların anayasa uygunluğunun somut ve soyut norm denetimi yapısı olarak kabul edebiliriz. Özetle, Anayasalar, diğer hukuk kurallarından daha yüksek bir değere ve öneme sahiptir ve bu nedenle yargı organları aracılığıyla korunması gerekir. Türkiye’de bu görevi Anayasa Mahkemesi yapmaktadır. Anayasa Mahkemesi, siyasi partileri ve parlamento kararlarını denetlemenin yanı sıra kanunların anayasa uygunluğunu denetleme yetkisine sahiptir.

Çalışmamızda genel olarak Anayasa kavramını, anayasaların ortaya çıkışı ve gelişimini anlatıldıktan sonra dünyada anayasa yargısının tarihsel gelişimi incelenecektir. Makalenin diğer bölümlerinde Türkiye’de anayasa yargısının tarihsel sürecini gelişimi 1961 Anayasası öncesi ve sonrası ele alacağız. Türk Anayasa Mahkemesinin asli görevi olan Anayasaya uygun denetimini somut norm ve soyut norm denetimi çalışmamızın esas konusunu oluşturmaktadır. Anayasa

uygunluk denetimi bölümünde, uygunluk denetiminin konusu, kapsamı ve türlerini açıklığa kavuşturacağız. Çalışmamızın son bölümünde ise 2010 Anayasa değişikliği ile öngörülen bireysel başvuru olarak bilinen anayasa şikâyeti konusunu irdelleyeceğiz.

2. ANAYASALARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Günümüz çağdaş dünyanın temel siyasi öğretisi demokrasi kavramıyla açıklanmaktadır (Özbudun, 2004: 87). Bir yaşam tarzı olarak görülen demokrasi, hukuk düzeniyle ayrılmaz bir bütünlük oluşturmaktadır. Dolayısıyla demokrasi çatısı altında yaşayan bireylerin birbirleriyle olan her türlü ilişkileri hukuki kurallara bağlanmıştır (Ünal, 1994: 11: 718). Aynı zamanda hukuk düzeni, toplumun düzenini sağlayarak uygar yaşamın dayanağı ve topluluk içinde yaşamının bir güvencesi olarak görülmüştür. Bu hukuk düzeninde meydana gelebilecek herhangi bir aksamanın, toplum düzenini de etkileyeceği düşünülmüştür (Gözübüyük, 1973: 4.). Böyle bir aksamanın ortaya çıkmasını önlemek için de birey-toplum ilişkileri hukuk kurallarıyla düzenlenmiştir. Bununla birlikte demokrasinin oluşması için siyasal bir toplumun varlığı gerekmiştir. Söz konusu bu siyasal toplum bir arada yaşamaya karar veren halklardan oluşmuştur (Tumay, 2015: 15). Belli bir toprak parçası üzerinde siyasal yönden örgütlenen bu toplulukların sonucunda da devletler ortaya çıkmıştır (Dikici, 2009: 22).

İnsan toplulukları devletleri oluşturmaya başladığı ilk günden itibaren devlete, hakkın yerine getirilmesi ve adaletin dağıtılması görevleri yüklenmiştir. Zaten adalet, toplum hayatının ve birey mutluluğunun ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür (Turhan, 1983: 417). Bu doğrultuda da adalet, tüm toplulukların ortak değeri sayılmış ve adaleti merkeze alan bir anayasal düzenin inşasında bütün demokratik devletler rol üstlenmiştir (Erdoğan, 2021:146). Böylece devletlerin temel görevi, kendi otoritesi altında yaşayan birey ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumak olmuştur (Kuzu, 1992:339).

Tarih sahnesindeki yerini alan devletler görevlerini siyasal iktidarlar aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Toplum arasında siyasal iktidarlar, devlet yetkilerini amaçlar doğrultusunda kullanan birer güç mekanizmaları olarak görülmüştür. Aynı zamanda bu güç, devlet çatısı altında yaşayan toplumun uyması gereken hukuk kurallarını oluşturmuştur. Ancak böyle bir devlet gücünü kullanan siyasal iktidarların, keyfi ve denetimsiz bir yönetim tarzını benimsemesi de kaçınılmaz olmuştur. Bu yüzden hem devlet iktidarının sınırlandırılması hem de bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alınmasını savunan anayasal görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır (Şahin, 2011: 355). Böylelikle devlet iktidarının yetkilerini sınırlamak için ilk anayasal belgeler oluşturulmuştur. Bu belgeler, devlet otoritesi karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerini korumayı amaçlamıştır. En önemli anayasal belgeler arasında Büyük Özgürlük Fermanı (*Magna Carta Libertatum*), Haklar Dilekçesi (*Petition Of Rights*), Haklar Demeci (*Bill of Rights*), Virginia Haklar Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi sayılmaktadır (Aliefendioğlu, 1991: 27).

18. yüzyıla damgasını vuran anayasacılık hareketleriyle birlikte devlet iktidarını sınırlayan anayasaların yapım süreci başlamıştır. Böylece tarihin ilk yazılı anayasası 1787 Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Anayasası olmuştur (Şahin, 2011: 312). ABD Anayasası'yla birlikte yazılı anayasalar dönemine girilmiş ve birçok ülkede mutlak monarşik sistemler ile devlet gücünü tekeline almış siyasal iktidarlar yerini demokratik yönetim yapılarına devretmiştir (Tumay, 2015: 16). Aynı zamanda anayasalar hem devlet iktidarının sınırlandırılmasına yarayan hem de bireylerin korunmasını sağlayan birer araç haline gelmiştir. Bununla birlikte devlet iktidarının sınırlandırılmasında en etkili yolun kuvvetler ayrılığı olduğu anlaşılmıştır (Özbudun, 2013: 40). Zaten günümüzde de kuvvetler ayrılığı ilkesi anayasacılığın en temel ilkesi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden kuvvetler ayrılığını benimsememiş bir devlet, anayasal devlet

olamayacağı gibi kuvvetler ayrılığının olmadığı ülkelerde de anayasalardan söz edilemeyecektir (Gözler, 2016: 33).

Kuvvetler ayrılığı sonucunda devlet iktidarı, çeşitli organlar arasında paylaştırılmıştır. Anayasanın tanıdığı yetkilerle birbirlerini denetleyebilen ve dengeleyebilen bu organlar demokratik bir yönetim yapısını ortaya çıkararak kişi hak ve özgürlüklerin devlet iktidarı karşısında güvence altına alınmasını sağlamıştır (Özbudun, 2013: 40). Söz konusu bu organlar yasama, yürütme ve yargı olmak üzere devletin temel fonksiyonlarını oluşturmuştur (Çekiç, 2009: 108).

3. ANAYASA KAVRAMI

Anayasa devletin şeklini, devleti oluşturan esas organlarını, devlet bünyesi altında yaşayan bireylerin temel hak ve özgürlükleri ile kamu yetkisinin sınırlarını ve bu yetkileri kullanma şartlarını düzenleyen emredici yani herkes için bağlayıcı olan kurallar bütünü şeklinde ifade edilmektedir (Aliefendioğlu, 1984: 101). Başka bir ifadeyle anayasa, bir kurallar bütünü olarak devletin temel organlarını, organların örgütleniş biçimi ile işleyiş özelliklerini düzenlemektedir. Ayrıca bireylerin hak ve özgürlükleri ile siyasal iktidarların faaliyetleriyle ilgili her türlü düzenlemeyi de içermektedir (Dikici, 2009: 19). Bir anayasa metninde temel olarak, devletin siyasal teşkilatlanması bağlamında yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişki ağını belirleyen kurallar ile vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan hükümler yer almaktadır (Tumay, 2015:40).

Anayasa kavramının tanımında maddi ve şekli anlamda anayasa olmak üzere ikili bir ayırım yapılmaktadır. Maddi anlamda anayasa, devletin siyasi yapısı, iktidar ve iktidarın yetkilerine dair oluşan kuralların bütünüdür. Ayrıca temel hak ve özgürlükleri ile anayasal konuları ilgilendiren bütün kurallar, dolaylı olarak siyasi partilerin hukuki yapılarını düzenleyen kurallar da maddi anayasanın içeriğini oluşturmaktadır (Teziç, 2012:171-172). Şekli anlamda anayasa ise kapsadığı kuralların niteliği ile ilgilenmeyip kanunlardan ayrı olarak farklı usul ve şekil şartlarına uyularak yapılan (Atar, 2017: 26.) ve içerikten öte biçimi ön plana alan bir yapı sergilemektedir (Teziç, 2012:172).

Anayasalar üzerine yapılan incelemelerde dikkat çeken bir özellik de anayasaların kısa ve uzun nitelik taşımasıdır. Buna göre ayrıntı içermeyen sadece temel kurallardan bahseden kısa ve öz nitelikte olan anayasalar çerçeve anayasa olarak tanımlanırken; sayısı yüzleri bulan maddelerden oluşan ve fazlaca ayrıntı içeren uzun anayasalar da kazuistik anayasa şeklinde tanımlanmaktadır (Atar, 2017: 28). Bununla birlikte anayasaların uzunluğu ya da kısalığı ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre şekil almaktadır. Yugoslavya Anayasası 406 maddeden oluşurken, Amerikan Anayasası 7 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca İngiltere'nin yazılı bir anayasası dahi bulunmamaktadır (Kuzu, 1992:221).

Anayasaların ortaya çıkışıyla gelişmeye başlayan Anayasa Hukuku alanında da anayasa metinlerinin yapıma yolları, düzenlenmesi, incelenmesi ile devlet ve devlet işleyişi gibi anayasayı kapsayıcı bütün konular bu hukuk dalı altında toplanmıştır (Soysal, 1968: 2). Anayasa hukuku, devlet ile ilgili bütün konuları bünyesinde barındırdığı için bu hukuk dalı Türkiye tarihinin geçmiş dönemlerinde Esas Teşkilat Hukuku şeklinde adlandırılmıştır (Kayahan, 2011: 118). Aynı zamanda 20 Ocak 1921 ve 20 Nisan 1924'te çıkarılan anayasalara Teşkilat-ı Esasiye Kanunu diğer bir ifadeyle Temel Örgütleniş Yasası denilmiştir (Soysal, 1968:1).

Anayasa, üstün hukuk normu şeklinde ifade edilerek kanunlardan daha üstün bir yapı sergilemektedir. Bu anlam itibarıyla anayasanın kanunlardan üstün oluşu 'Normlar Hiyerarşisi' kavramıyla da açıklanmaktadır. Böylelikle normlar hiyerarşisi; hukuk normlarını kuvvet ve derece olarak belirleyerek, hukuk düzeni içerisinde yer alan normları sıralamaktadır. Piramide benzetilen bu hiyerarşide yukarıdan aşağıya doğru anayasa, kanun, yönetmelik ve adisz

düzenleyici işlemler bir katman halinde alt alta düzenlenmiştir (Kuluçlu, 2008: 3-4). Bununla birlikte bu piramit yapısında aşağıya doğru inildikçe normlar somut bir hal almakta ve normların detayları ile içeriğindeki madde sayıları fazlalaşmaktadır. Ayrıca bir altta bulunan normun uygun olması gereken üst normların sayısında da artış yaşanmaktadır. Yukarıya doğru çıkıldığında ise üstünlük, genellik ve herkes için bağlayıcılık artarken normları değiştirme ihtiyacı azalış göstermektedir (Sezer, 2019: 360).

Temelleri Hans Kelsen tarafından oluşturulan normlar hiyerarşisi (Öktem, 1991: 266), bir anayasa kuralı olmayıp hukuk düzeninde var olan normların geçerlilik olgularını ve hukuki meşruiyetlerini açıklamaya yarayan kavram niteliğindedir. Bununla birlikte normlar hiyerarşisi her ülkenin kendi yapısına göre oluşarak ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Ayrıca her ülkenin, yürürlükte bulunan kendi hukuk normlarına göre hareket etmesinden dolayı normlar hiyerarşisinde vuku bulan aykırılıklara karşı da ülkeler arası farklı hukuki sonuçların bağlandığı görülmektedir (Can, 2020: 159).

Son olarak insan haklarını güvence altına alan anayasalar temel kanun niteliğindedir ve demokratik hukuk devletlerinin benimsediği normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunmaktadır (Şahin, 2015: 284). Bu bağlamda normlar hiyerarşisi, bir ülkenin mevzuatında bulunan yazılı hukuk normları arasındaki uyum ve uygunluğu derecelendiren bir yapı görünümündedir. Bu yapıda yer alan normlar, buldukları düzeye göre kural oluşturabilmektedir. Ayrıca alt düzeydeki bir norm, üst derecedeki bir norma karşı aykırı kurallar düzenleyememektedir (Ardıçoğlu, 2017: 48). Dolayısıyla hukuk devletiyle bütünlük gösteren normlar hiyerarşisi kavramına dayanılarak anayasaya uygunluk sorunu gündeme gelmiş ve bu normları denetleyebilecek bir anayasa yargısı sisteminin doğması da kaçınılmaz olmuştur (Şahin, 2015: 284). Diğer bir ifadeyle normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunan anayasaya duyulan saygıyı kontrol edebilecek bir yargısal organın varlığına ihtiyaç duyulmuştur (Gören, 2015: 270).

4. ANAYASA YARGISININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Anayasa devletin şeklini, devleti oluşturan esas organlarını, devlet bünyesi altında yaşayan bireylerin temel hak ve özgürlükleri ile kamu yetkisinin sınırlarını ve bu yetkileri kullanma şartlarını düzenleyen emredici yani herkes için bağlayıcı olan kurallar bütünü şeklinde ifade edilmektedir (Aliefendioğlu, 1984: 101). Başka bir ifadeyle anayasa, bir kurallar bütünü olarak devletin temel organlarını, organların örgütleniş biçimi ile işleyiş özelliklerini düzenlemektedir. Ayrıca bireylerin hak ve özgürlükleri ile siyasal iktidarların faaliyetleriyle ilgili her türlü düzenlemeyi de içermektedir (Dikici, 2009: 19). Bir anayasa metninde temel olarak, devletin siyasal teşkilatlanması bağlamında yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişki ağını belirleyen kurallar ile vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan hükümler yer almaktadır (Tumay, 2015:40).

Anayasa kavramının tanımında maddi ve şekli anlamda anayasa olmak üzere ikili bir ayrım yapılmaktadır. Maddi anlamda anayasa, devletin siyasi yapısı, iktidar ve iktidarın yetkilerine dair oluşan kuralların bütünüdür. Ayrıca temel hak ve özgürlükleri ile anayasal konuları ilgilendiren bütün kurallar, dolaylı olarak siyasi partilerin hukuki yapılarını düzenleyen kurallar da maddi anayasanın içeriğini oluşturmaktadır (Teziç, 2012:171-172). Şekli anlamda anayasa ise kapsadığı kuralların niteliği ile ilgilenmeyip kanunlardan ayrı olarak farklı usul ve şekil şartlarına uyularak yapılan (Atar, 2017: 26.) ve içerikten öte biçimi ön plana alan bir yapı sergilemektedir (Teziç, 2012:172).

Anayasalar üzerine yapılan incelemelerde dikkat çeken bir özellik de anayasaların kısa ve uzun nitelik taşımasıdır. Buna göre ayrıntı içermeyen sadece temel kurallardan bahseden kısa ve öz nitelikte olan anayasalar çerçeve anayasa olarak tanımlanırken; sayısı yüzleri bulan maddelerden oluşan ve fazlaca ayrıntı içeren uzun anayasalar da kazuistik anayasa şeklinde

tanımlanmaktadır (Atar, 2017: 28). Bununla birlikte anayasaların uzunluğu ya da kısalığı ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre şekil almaktadır. Yugoslavya Anayasası 406 maddeden oluşurken, Amerikan Anayasası 7 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca İngiltere'nin yazılı bir anayasası dahi bulunmamaktadır (Kuzu, 1992:221).

Anayasaların ortaya çıkışıyla gelişmeye başlayan Anayasa Hukuku alanında da anayasa metinlerinin yapıma yolları, düzenlenmesi, incelenmesi ile devlet ve devlet işleyişi gibi anayasayı kapsayıcı bütün konular bu hukuk dalı altında toplanmıştır (Soysal, 1968: 2). Anayasa hukuku, devlet ile ilgili bütün konuları bünyesinde barındırdığı için bu hukuk dalı Türkiye tarihinin geçmiş dönemlerinde Esas Teşkilat Hukuku şeklinde adlandırılmıştır (Kayahan, 2011: 118). Aynı zamanda 20 Ocak 1921 ve 20 Nisan 1924'te çıkarılan anayasalara Teşkilat-ı Esasiye Kanunu diğer bir ifadeyle Temel Örgütlenme Yasası denilmiştir (Soysal, 1968:1).

Anayasa, üstün hukuk normu şeklinde ifade edilerek kanunlardan daha üstün bir yapı sergilemektedir. Bu anlam itibarıyla anayasanın kanunlardan üstün oluşu 'Normlar Hiyerarşisi' kavramıyla da açıklanmaktadır. Böylelikle normlar hiyerarşisi; hukuk normlarını kuvvet ve derece olarak belirleyerek, hukuk düzeni içerisinde yer alan normları sıralamaktadır. Piramide benzetilen bu hiyerarşide yukarıdan aşağıya doğru anayasa, kanun, yönetmelik ve adsız düzenleyici işlemler bir katman halinde alt alta düzenlenmiştir (Kuluçlu, 2008: 3-4). Bununla birlikte bu piramit yapısında aşağıya doğru inildikçe normlar somut bir hal almakta ve normların detayları ile içeriğindeki madde sayıları fazlalaşmaktadır. Ayrıca bir alta bulunan normun uygun olması gereken üst normların sayısında da artış yaşanmaktadır. Yukarıya doğru çıkıldığında ise üstünlük, genellik ve herkes için bağlayıcılık artarken normları değiştirme ihtiyacı azalıyor göstermektedir (Sezer, 2019: 360).

Temelleri Hans Kelsen tarafından oluşturulan normlar hiyerarşisi (Öktem, 1991: 266), bir anayasa kuralı olmayıp hukuk düzeninde var olan normların geçerlilik olgularını ve hukuki meşruiyetlerini açıklamaya yarayan kavram niteliğindedir. Bununla birlikte normlar hiyerarşisi her ülkenin kendi yapısına göre oluşarak ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Ayrıca her ülkenin, yürürlükte bulunan kendi hukuk normlarına göre hareket etmesinden dolayı normlar hiyerarşisinde vuku bulan aykırılıklara karşı da ülkeler arası farklı hukuki sonuçların bağlandığı görülmektedir (Can, 2020: 159).

Son olarak insan haklarını güvence altına alan anayasalar temel kanun niteliğindedir ve demokratik hukuk devletlerinin benimsediği normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunmaktadır (Şahin, 2015: 284). Bu bağlamda normlar hiyerarşisi, bir ülkenin mevzuatında bulunan yazılı hukuk normları arasındaki uyum ve uygunluğu derecelendiren bir yapı görünümündedir. Bu yapıda yer alan normlar, buldukları düzeye göre kural oluşturabilmektedir. Ayrıca alt düzeydeki bir norm, üst derecedeki bir norma karşı aykırı kurallar düzenleyememektedir (Ardıçoğlu, 2017: 48). Dolayısıyla hukuk devletiyle bütünlük gösteren normlar hiyerarşisi kavramına dayanılarak anayasaya uygunluk sorunu gündeme gelmiş ve bu normları denetleyebilecek bir anayasa yargısı sisteminin doğması da kaçınılmaz olmuştur (Şahin, 2015: 284). Diğer bir ifadeyle normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunan anayasaya duyulan saygıyı kontrol edebilecek bir yargısal organın varlığına ihtiyaç duyulmuştur (Gören, 2015: 270).

5. ANAYASA YARGISI KAVRAMI

Anayasa yargısı kavramı, kanunların anayasaya uygunluğunun yargı tarafından denetlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım itibarıyla kanunların anayasallık denetimi ya da kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi şeklinde ayrı bir adlandırma da yapılmaktadır (Gözler, 2011: 697). Ayrıca kanunların anayasaya uygun olup olmadığının, anayasaya yargısı tarafından denetlenebilmesi için yazılı ve katı bir anayasanın varlığı gerekmektedir. Zorunlu bir

şart olarak görünen bu durum neticesinde üstün hukuk normu değeri taşıyan anayasayı, kanunlardan ayıran bir kriterin mevcudiyeti sağlanmış olacaktır (Özbudun, 2013: 393).

Anayasa yargısının temeli sayılan anayasanın üstünlüğü ilkesi, 1982 Anayasası'nın 11. maddesinde "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz." şeklinde açıklanmıştır. Söz konusu ilke her ne kadar anayasayla hüküm altına alınmış olsa da onu koruyacak herhangi bir sistemin olmayışı ilkenin işlevsiz kalmasına yol açacaktır (Teziç, 2012: 210). Bu yüzden anayasa yargısıyla birlikte anayasanın üstünlüğü ilkesini koruyan bir sistemin temelleri atılmıştır. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi anayasa yargısının varlığı da yazılı ve katı bir anayasanın mevcudiyetinden geçmektedir (Gözler, 2011: 700). Bu doğrultuda yazılı bir anayasanın katı olması onun kanunlardan daha zor ve farklı şekil şartlarıyla değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu şekil usulleri anayasa değişikliği için öngörülen teklif, onay, referandum gibi şartlardan oluşmaktadır. Ayrıca değiştirilemeyen hükümlerin olması da bir anayasayı katı yapan özellikler arasında sayılmaktadır (İba, 2021: 60). Böylece yazılı ve katı anayasa özelliği anayasa yargısının temelini oluşturmaktadır. Bu niteliklere sahip olmayan ülkelerde ise anayasa yargısının varlığından söz edilemeyecektir (Tunç, 2019: 225).

Anayasa yargısı II. Dünya Savaşından sonra önem kazanmaya başlamıştır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi anlayışında yaşamayı denetleyebilen, devlet iktidarını frenleyebilen ve hukuk devletini gerçekleştirebilen bir yapı sergilemiştir (Özkul, 2015, 395). Diğer taraftan anayasa yargısı, demokrasi ile insan hürriyetlerini korumayı üstlendiği ve bu kavramların işlevsel hale gelmesini sağladığı için soyut bir kurum özelliği göstermektedir. Ancak yargılama görevinin bu konuda özel organlara verilmesi sonucunda anayasa yargısı soyut bir görünümünden çıkarak somut yapıya kavuşmuştur. Böylece hem ülkemizde hem de birçok ülkede Anayasa Mahkemesi adında yargı organları oluşturulmuştur (Güvey, 2012: 158). Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin asıl hedefi, anayasanın ve anayasal düzenin korunması olduğu için somut uyuşmazlıkları çözümlen diğer yargı organlarından ayrılmaktadır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, soyut uyuşmazlıklara bakan ve hukuk kurallarını objektif şekilde açıklayan bir yargı organıdır. Ayrıca devletin insan haklarına dayanan demokratik düzenini koruma görevi de verilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu görevlerini, devletin pozitif hukukuna ve topluma ait olan hukuki değerlere bağlı olarak yerine getirmektedir (Azrak, 1962: 654).

6. TÜRKİYE'DE ANAYASA YARGISININ GELİŞİMİ

19. yüzyılda başlamış olan anayasacılık hareketleriyle çoğu ülkede, devletin yönetim düzeni ile vatandaşların hak ve özgürlüklerinin yazılı belgelere dayandırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de de Kanuni Esasi ilan edilerek yeni bir yönetim dönemine geçilmiştir. Böylece toplumun genelinde Kanuni Esasinin, hak ve özgürlüklerin koruyucusu olacağına yönelik inanışlar gelişmeye başlamıştır. Özellikle ikinci Meşrutiyet döneminde anayasa ve özgürlük kavramlarının sıklıkla vurgulanarak bir arada kullanılması bu inanışları daha da arttırmıştır (Soysal, 1968: 1). Ne var ki ülkemizde gerek özgürlüklerin gerekse de anayasaların yargısal güvenceye bağlanarak korunduğu sistemlere geçilmesi uzun yıllar almıştır.

Türk anayasal gelişmeleri ilk olarak 1808 Senedi İttifakla başlayıp, 1839 yılındaki Gülhane Hattı Hümayunu ile devam etmiştir. 1876 tarihinde ilk anayasa olan Kanuni Esasi ilan edilerek, 1921 ve 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunlarıyla Türk anayasa süreci devam etmiştir. Ardından 1961 Anayasası kabul edilmiş, 1982 Anayasası'yla da günümüze ulaşılmıştır (Kuzu, 1992: 215). Bununla birlikte Türkiye hukuk sisteminde, anayasal yargının kurumsallaşması ve işlevsel hale gelebilmesi ise 1961 Anayasası ve ilk defa 1961 Anayasası'nın öngördüğü Anayasa Mahkemesinin kurulmasıyla sağlanmıştır. 1982 Anayasası da bazı kısıtlamalara yer vererek anayasa yargısını

kabul etmiştir. Ayrıca 1961 ve 1982 Anayasaları, yargısal denetimi benimseyerek denetimin iptal ve itiraz dava yollarıyla yapılacağını hüküm altına almıştır (Aliefendioğlu, 1984: 225).

6.1. 1961 ANAYASASI ÖNCESİ

Dünyada başlayan anayasacılık gelişimleri Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketleri, batılılaşma yönünde gerçekleşmiş ve sistemli bir anayasal süreç başlamıştır (Bulut, 2005: 22). Devletin temel yasal düzenlemeleri özellikle Tanzimat Döneminde hız kazanmıştır (Çınar, 2017: 593). Bu yöndeki ilk anayasal belgeler; 1804 Senedi İttifak, 1839 Gülhane Hattı Hümayun, 1856 Islahat Fermanı ve 1875 Adalet Fermanı olmuştur (Çağan, 1980: 132). Yargının bağımsızlığını düzenleyen Adalet Fermanı ile devletin ilk anayasası olan Kanuni Esasinin kabul edilmesine yönelik son adım atılmıştır (Çınar, 2017: 593). Bu anayasal belgelerde; hukuka bağlılık, eşitlik, topluma tanınan haklar, yargıç güvencesi ve mahkemelerin bağımsızlığıyla ilgili konulara yer verilmiştir. Böylelikle güçlü ve merkeziyetçi devlet yapısının yanında hukuk devleti anlayışı da gelişme göstermiştir (Yayla, 2011: 98). Ülkemizde anayasa süreci 1876 Kanuni Esasi ile başlamış olmakla birlikte o yıllarda anayasa yargısının varlığından söz etmek mümkün değildir. Kanuni Esasi padişahın otoritesini ön plana çıkarmakla birlikte anayasanın üstünlüğü ilkesini de benimsemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olan 1921 Anayasası, kanunların yapılma yöntemleri açısından 1876 Kanuni Esasi ve 1857 Osmanlı Mebusan Meclisi İçtüzüğü doğrultusunda hazırlanmıştır (Tekin ve İba, 2020: 10). Olağanüstü koşullarda hazırlanmış olan 1921 Anayasası, yirmi dört maddeden oluşan kısa ve öz bir anayasa görünümündedir. Bu anayasa çıkarıldığı dönemdeki ihtiyaçları karşılamak ve geçici olarak nitelenen iktidar boşluğunun yerini almak amacıyla düzenlenmiştir (Erdoğan, 2011: 152). Ayrıca Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda, insan hakları ile anayasa yargısı konularına yer verilmemiştir (Tanör, 1982: 253). Bununla birlikte Büyük Millet Meclisinin, müzakereci yöntemlerle kabul ettiği Anayasada; iktidarın sınırlandırılarak denetlenmesi, kuvvetler birliği ve güçlü bir âdem-i merkeziyetçilik konularına değinilmiştir (Can, 2021: 127).

1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu, milli egemenlik ve güçler birliği ilkelerini kabul ederek Osmanlı-Türk anayasa geleneğinden kopmuştur. 1876 Kanuni Esasinin en önemli özelliklerini yürürlükten kaldırmış, ikili meclis yapısını da değiştirmiştir. Kurtuluş Savaşının izlerini taşıyan bu anayasa, Türkiye Devleti'nin ilk anayasası olmuştur. Aynı zamanda geçiş anayasası niteliğindeki Teşkilatı Esasiye Kanununda meclis üstünlüğü benimsenmiş ve meclis başkanına geniş yetkiler tanınmıştır. Ayrıca Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Büyük Millet Meclisi'nde kabulü sırasında herhangi bir özel yöntem ya da yeter sayıları gibi anayasa yapım şartları uygulanmamıştır (Yamaç, 2020: 215). Bu bakımdan hem görüşme süreci hem de yasama yöntemi konularında kendine özgü özellikler barındırmasıyla diğer anayasalardan ayrılmaktadır (Tekin ve İba, 2020: 16).

1921 Anayasası'nın 20. maddesinde belirtildiği üzere özerk bir yerel yönetim birimi olan nahiyelere yargısal yetki verilmiştir (Can, 2021: 157). Ayrıca Anayasa'nın düzenlenmemiş olduğu yargı yerinin boşluğunu da İstiklal Mahkemeleri doldurmuştur (Yamaç, 2020: 215). Bunun dışında bir de olağan mahkemelerin varlığına dokunmayan bir Temyiz Mahkemesi kurularak Büyük Millet Meclisi'nin belirlediği şartlara göre adli kararların denetiminden sorumlu tutulmuştur (Can, 2021: 157).

1921 Anayasası'nın üç yıllık ömründen sonra hazırlanmış olan 1924 Anayasası, demokratik bir hukuk devletinin taşıması gereken kuralları düzenlemiştir. Bu doğrultuda milli egemenlik, bağımsız yargı mercileri ve anayasanın üstünlüğü konularına yer vermiştir. Her ne kadar bu konuları düzenlemiş olsa da anayasaya aykırı normları denetleyen bir organ bulunmadığı için söz konusu ilkelerin hukuki güvencesi sağlanamamıştır (Yayla, 2011: 99). Diğer taraftan Teşkilatı

Esasiye Kanunu parlamenter rejim ve meclis hükümeti özelliklerinde karma bir hükümet sistemi öngörmüştür (Çelebi, 2018: 1640). Anayurt, bu karma hükümet sistemine ‘nevi şahsına münhasır (*sui generis*)’ diyerek yeni rejimin kendine has özellikler yansıttığını belirtmiştir (Anayurt, 1997: 648).

1924 Anayasası, anayasanın üstünlüğü ilkesini benimsemiş ve bunu 103. maddesinde “...Hiçbir kanun Teşkilatı Esasiye Kanununa münafi olamaz.” diyerek açıklamıştır. Ancak anayasanın üstünlüğü ilkesini benimsemiş olsa bile kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyen bir mahkemeyi öngörmediği için yargısal denetimin varlığından da söz etmek mümkün değildir (Tanör, 2015: 312).

6.2. 1961 ANAYASASI SONRASI

1924 Anayasası temel hak ve özgürlükleri tanımaya rağmen bu hakların sadece adlarını saymakla yetinmiştir. Ayrıca insan haklarının sınırlarının yalnız kanunlarla çizilebileceğini belirterek bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisine geniş bir takdir yetkisi sunmuştur. Ancak 1924 Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne verdiği bu geniş takdir yetkisini denetleyecek herhangi bir yargısal sistemi düzenlememiştir. Bu yüzden çok partili hayata geçişle birlikte temel hak ve özgürlükleri ölçsüz şekilde sınırlayan anayasaya aykırı kanunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Öden, 1999: 26). Askeri darbenin yaşandığı 27 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesinin yönetime geçmesiyle yeni bir anayasanın yapımına başlanılmıştır.

Türkiye'nin Anayasal Sistemi, 1982 Anayasası ile halkoylaması yoluyla hayata geçirilmiştir. Ancak bunun öncesinde, 1961 ve 1982 Anayasalarının kabul edilmesi için halkoylamaları gerçekleştirilmiştir. Bu halkoylamaları, vatandaşların anayasanın kabulü veya reddi konusunda doğrudan söz sahibi olduğu demokratik bir sürecin bir parçasıdır. Bu süreçlerde halk, anayasanın temel ilkelerini ve düzenlemelerini onaylama veya reddetme hakkına sahip olmuştur. Bu şekilde, Türkiye'nin anayasa yapma süreci, halkın katılımını ve iradesini yansıtan önemli adımlardan biridir (Zenginkuzucu, 2013:6).

Türk anayasacılığında 1961 Anayasası’nın özel olarak kurduğu Anayasa Mahkemesiyle birlikte Avrupa modeli merkezleşmiş bir anayasa yargı sisteminin temelleri atılmıştır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 478). Bununla birlikte 22.04.1962 tarihli 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile Anayasa Mahkemesi kurulmuş ve kanunların anayasaya aykırılıklarının iptal ve itiraz davalarıyla mahkemeye başvurulabilme imkânı sağlanmıştır (Aliefendioğlu, 1986: 24). Ayrıca genel mahkemelere de bazı durumlarda uygunluk denetimi yapabilme yetkisi verilerek mahkemelerin aykırılık iddialarını kendi kanılarına göre değerlendirebileceklerini belirtmiştir. Ancak genel mahkemelerin esas hakkındaki kararı kesinleşinceye kadar Anayasa Mahkemesinden bir karar gelmesi durumunda, mahkemelerin bu karara uymalarının zorunlu olduğuna hükmedilmiştir (Aliefendioğlu, 1986: 29).

1961 Anayasası Türk Anayasacılık tarihini doruk noktaya ulaştırarak 1971 ve 1973 yıllarında önemli değişikliklere uğramış ve 12 Eylül 1980 tarihinde de ömrünü tamamlamıştır (Eroğul, 2000: 283). Burada yer alan anayasa değişikliğini içeren 1971 ve 1973 yılındaki düzenlemeler terörün önlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amacın gerçekleşmesi için de Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri gibi özel yargılama makamları kurulmuş ve Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) anayasaya eklenmiştir. Ancak bütün bu düzenlemeler karşısında terör olaylarının bitmemesi ve siyasi kurumların devlet başkanını seçemediği dönemlerin yaşanması sebebiyle ülke yönetimi yeni bir askeri darbeye karşılaşmıştır (Çınar, 2017: 600). Bu bakımdan Türk Silahlı Kuvvetleri’nin 12 Eylül 1980’de gerçekleştirdiği darbeye hükümete el koyulmuş ve kuvvet komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi ülkenin yönetimine geçmiştir (Gözübüyük, 2000: 143). Darbenin ardından yeni bir anayasa yapımına başlanarak Milli

Güvenlik Konseyi (MGK) ile Danışma Meclisi (DM) tarafından 1982 Anayasası oluşturulmuştur (Uslu, 2018: 89).

1982 Anayasası, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması konusunda uzun açıklamalar yapması ve hemen hemen her konuyu anayasa hükmüne bağlaması sonucunda 177 maddeden oluşan bir metin haline gelmiştir (Atar, 2017: 55). Öte yandan 1961 Anayasası'na göre bazı sınırlamalar öngörmesine rağmen anayasa yargısı ile Anayasa Mahkemesini aynen kabul etmiştir. Yeni anayasa ile birlikte Anayasa Mahkemesine ilişkin konular yeniden düzenlenerek anayasal hükme bağlanmıştır (Gözübüyük, 2000: 268). Bu bağlamda 44 sayılı Kanun, 10.11.1983 tarihli 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun ile tekrar düzenlenerek yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 1961 Anayasası'nın genel mahkemelere tanıdığı uygunluk denetimi yapma yetkisi kaldırılmış ve iptal davasına başvuran kişiler açısından sınırlandırma yapılmıştır (Tunç, 2019: 387). Bununla birlikte 2949 sayılı Kanun, 2010 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle 30.03.2011 tarihinde çıkarılan 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun (AYMK) ile yürürlükten kaldırılmıştır. Böylelikle AYMK, Anayasa Mahkemesine son şeklini vererek halen yürürlükte dir (Eren, 2021: 1096).

7. ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ

Anayasa yargısı kavramı ortaya çıkmadan önce 19. yüzyılda Avrupa ülkelerinde, insan haklarının temel koruyucusu kanunlar olarak görülmüştür. Çünkü kanunlar, yasama organınca yapılmış ve bu sayede yürütme organından gelebilecek tehlikelere karşı güvence sağlamıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler neticesinde yasama organının da kanunlara dayanarak bireyler üzerinde baskıcı veya otoriter sistemleri uygulayabileceği anlaşılmıştır (Tunç, 2019: 372). Bu yüzden temel hak ve özgürlüklerinin etkin şekilde korunması için anayasa yargısı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda anayasa yargısı ilk olarak ABD'de, ülkenin federal yapısından kaynaklı olarak doğmuş olsa da temelinde insan haklarının yasama organına karşı güvence altına alınması fikri yer almıştır. Temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla gündeme gelen anayasa yargısı, demokrasi alanındaki yeni gelişmeler, kuvvetler ayrılığı olgusu altında şekillenen yönetim yapıları ve anayasanın üstünlüğü ile hukuk devleti ilkelerinin önemli hale gelmesiyle giderek yaygınlık kazanmıştır (Atar, 2017: 323-324).

Anayasa yargısının başlıca görevi insan haklarının güvence altına alınmasını sağlamaktır (Kabaoğlu, 1991: 321). Ayrıca kanunların anayasaya uygunluklarının yargısal denetimini de yapmaktadır (Kaya, 2017: 36). Bu denetimde, uygunluğun ayırım gözetmeksizin bütün mahkemelerce yapılabildiği genel mahkeme sistemi ile denetim görevinin tek bir mahkemeye verildiği özel mahkeme sistemi bulunmaktadır. Avrupa'da uygunluk denetiminden sorumlu olarak özel mahkeme statüsünde Anayasa Mahkemeleri kurulmuşken, Amerika kıtasında ise uygunluk denetimi genel mahkemelerce yerine getirilmektedir (Eren, 2021: 1079). Aynı zamanda ABD'nin uyguladığı denetime Amerikan sistemi denilirken, Avrupa ülkelerindeki denetime ise Avusturya sistemi veya Avrupa sistemi denilmiştir. Türkiye'de de uygunluk denetimi yetkisi özel olarak kurulan Anayasa Mahkemesine verilmiştir (Tunç, 2019: 372-373).

7.1. UYGUNLUK DENETİMİNİN KONUSU

1982 Anayasası'nın II. kısmında yer alan Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri başlıklı 148. maddesinde belirtildiği üzere kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü uygunluk denetiminin konusunu oluşturmaktadır. Söz konusu madde uyarınca Anayasa Mahkemesi bu normları şekil ve esas bakımından denetlemektedir. Ayrıca 148. maddeye göre anayasa değişiklikleri de uygunluk denetiminin konusunu oluşturmakla birlikte bu değişikliklerin sadece şekil bakımından denetimi yapılmaktadır. Diğer taraftan Anayasa Mahkemesince yapılan uygunluk denetiminin başında kanunlar yer almaktadır (Erdoğan, 2011:

309). Nitekim 148. maddede de ilk olarak kanunların sayıldığı görülmektedir. Böylece uygunluk denetiminin asıl konusunu kanunlar oluşturmaktadır. Hukuki yaptırım öngörmeyen bütçe kanunları gibi şekli nitelik taşıyan tüm kanunlar uygunluk denetiminin konusu içerisinde ele alınmaktadır (Özbudun, 2002: 407).

1982 Anayasası'na göre uygunluk denetiminin diğer bir konusunu Cumhurbaşkanlığı kararnameleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda uygunluk denetimi yapmakla görevli olan Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin anayasaya uygun olup olmadığını denetleyebilmektedir. Ancak normlar hiyerarşisinde kanunlar ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin eşit düzeyde bulunmasından dolayı bu kararnamelerin kanunlara uygunluğunu denetleyememektedir. Bunun dışında kanunlar ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleri arasında herhangi bir norm çatışmasının gerçekleşmesi halinde ise kanun hükümleri esas alınmaktadır (Atar, 2019: 250).

Fakat Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâl dönemlerinde kararnameler çıkarabilir. Bu kararnameler Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi değildir. Ayrıca Cumhurbaşkanı olağanüstü hâl dönemindeki kararnameleri, olağan dönemdeki kararnamelerden farklı olarak temel hak ve özgürlükleri kısmen veya tamamen durdurabilir. 1982 Anayasasının 119. maddesine göre, "Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104. maddenin 17. fıkrasının 2. cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur." Olağanüstü dönemlerde Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Anayasa Mahkemesi denetimine tabi olmaması, hukuk devleti ilkeleri ve demokratik toplum düzenine aykırıdır. Bu durum, hukukun üstünlüğü prensipleri açısından önemli bir eleştiri konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Kararnamelerin keyfi veya anayasaya aykırı hükümler içermesine karşı etkili bir denetimin yapılamaması bu durumun sonucudur. Anayasa Mahkemesi'nin olağanüstü dönemlerde Cumhurbaşkanlığı kararnamelerini denetlememesi, hukuk devleti ilkesini zayıflatabilir ve yasama organının yetkisini sınırlayabilir. Kararnamelerin denetime tabi olmaması, Cumhurbaşkanı ve dolayısıyla yürütme organının olağanüstü yetkilerle yürüttüğü politikaların hukuksal açıdan denetlenemez olması anlamına gelir. Bu durum, anayasanın koruması altındaki hak ve özgürlüklerin keyfi şekilde ihlal edilebileceği riskini artırabilir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Zenginkuzucu, 2022:141-142).

Uygunluk denetiminin bir diğer konusunu oluşturan Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzükleri meclisin görevleri, çalışmaları ve kendi iç işleriyle ilgili kuralları içeren düzenlemeler şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda meclis dışında kalan konulara ve vatandaşları ilgilendiren durumlara İçtüzükle düzenleme getirilememektedir (Kayıhan, 2011: 61). Diğer taraftan TBMM İçtüzüğü bir kanun statüsünde sayılmayıp parlamento kararı olmasına rağmen, siyasi yönden taşıdığı önem nedeniyle Anayasa Mahkemesinin gerçekleştirdiği uygunluk denetiminin içerisinde yer almaktadır (Özbudun, 2002: 409). Ancak İçtüzükler hukuki yapısı gereği bireylere yönelik hükümler taşımadıkları için herhangi bir hukuksal uyumsuzluk sonucunda mahkemede dava açılmamakta ve somut norm denetimine konu olması da mümkün görülmemektedir. Bu sebeple İçtüzükler nitelikleri itibarıyla sadece iptal davasına yani soyut norm denetimine konu olabilmektedir (Anayurt, 2013: 199). Öte yandan 1982 Anayasası'nın 148. maddesinde belirtildiği üzere anayasa değişiklikleri de uygunluk denetiminin konusunu oluşturmaktadır. Ancak anayasa değişikliklerinin yargısal denetiminin sadece şekil bakımından denetimle sınırlı olacağı belirtilmiştir (Özbudun, 2004: 409).

Kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, TBMM İçtüzüğü ve anayasa değişiklikleri uygunluk denetiminin konusunu oluştururken, kanunlarla eşit düzeyde bulunan milletlerarası antlaşmalar bu denetimden muaf tutulmuştur (Erdoğan, 2021: 309). 1982 Anayasasının 90. maddesinin son fıkrasına göre, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar

kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” Bu durum, hukukun üstünlüğü ilkesine ve anayasal dengeye zarar vermektedir. Bu hüküm Anayasa Mahkemesinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde hukuka uygunluk denetimi yapma görevini kısıtlamaktadır. Anayasa Mahkemesinin sadece iç hukuka aykırılığı denetlemesi, milletlerarası hukuk normlarının korunması ve uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi açısından yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenlerle, 1982 Anayasasının 90. maddesi, milletlerarası antlaşmaların Anayasa'ya uygunluk denetimine tabi tutulmasını engelleyerek hukukun üstünlüğü ilkesine ve anayasal dengeye zarar vermektedir. Bu hükmün gözden geçirilerek, Anayasa Mahkemesinin milletlerarası antlaşmaların Anayasa'ya uygunluğunu denetleme yetkisinin genişletilmesi önemli bir adım olacaktır.

7.2. UYGUNLUK DENETİMİNİN KAPSAMI

1982 Anayasası'nın 148. maddesinde “Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.” denilerek Anayasa Mahkemesince yapılan uygunluk denetiminin kapsamı genel bir ifadeyle belirtilmiştir. Açıklanan bu maddeye göre Anayasa Mahkemesinin yaptığı denetimin şekil ve esas bakımından olmak üzere ikiye ayrıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil bakımından denetimde kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün anayasada belirtilen şartlara uygun olarak yapılıp yapılmadığının denetimi gerçekleştirilmektedir. 1982 Anayasası, şekil bakımından yapılan denetim sonucunda verilebilecek iptal kararlarının nedenlerini sınırlandırmıştır (Sabuncu, 2007: 280-281). Bu durum Anayasa'nın 148/2. maddesine göre “Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez.” şeklinde açıklanmıştır.

Yukarıda açıklanan madde hükmüne göre 1982 Anayasası, sadece kanunlar ve anayasa değişikliklerinin şekil denetiminde bir sınırlandırmaya gitmiştir. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nde ise şekil yönünden herhangi bir kısıtlama getirmemiştir. Böylelikle Anayasa Mahkemesi hem Cumhurbaşkanlığı kararnamelerini hem de meclis içtüzüğü'nü serbestçe denetleyebilmektedir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve meclis içtüzüğü, iptal davasının açılma süresi ile iptal davasını açabilenler yönünden Anayasa'nın 148. maddesindeki kanunların şekil yönünden denetimini içeren hükme bağlı olmayıp Anayasasının 150 ve 151. maddelerinde yer alan iptal davası hakkındaki genel hükümlere bağlı tutulmuştur (Özbudun, 2004 s. 425).

Denetime konu olan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerini çıkarmaya yetkili olan Cumhurbaşkanının kendisidir. Bu kararnameler yasalarla eşit düzeyde bulunmakla birlikte bir yürütme işlemi sayıldığı için idari usullere göre hazırlanarak çıkarılmakta ve Cumhurbaşkanınca imzalanarak kabul edilmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı kararnameleri Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmektedir (Atar, 2019: 249). Daha önce yukarıda değinildiği gibi Anayasa, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil bakımından denetlenmesine herhangi bir kısıtlama getirmemiştir. Ancak kararnamelerin yapılma biçimi nedeniyle bu denetimin

Cumhurbaşkanının kendisi, onun tarafından imzalanmış olma ve Resmî Gazetede yayımlanmış olma hususlarıyla kısıtlı olacağı anlaşılmaktadır (Sabuncu, 2007: 281).

Esas bakımından denetim ise anayasaya uygunluk denetimine konu olan hukuk kuralının içerik yapısında ölçü norm olarak ele alınan anayasa kuralı veya kurallarıyla çelişen bir yönün bulunup bulunmadığının araştırıldığı bir denetimdir (Cuhruk, 1987: 12). Diğer bir ifadeyle şekil bakımından denetime konu olan usul şartlarının dışında kalan anayasada belirtilmiş kurallara ne denli uyulduğunun araştırıldığı bir denetim yöntemidir (Anayurt, 2020: 141). Dolayısıyla bu denetim türünde kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya TBMM İçtüzüğü'nün anayasa hükümleriyle çatışıp çatışmadığının denetimi yapılmaktadır. Aynı zamanda esas denetim, herhangi bir hukuk metninin anayasa karşısındaki geçerliğinin ve güvenilirliğinin denetlenmesi olarak da belirtilmektedir (Sabuncu, 2007: 284).

Ülkemizde anayasa hukuku öğretisi kapsamında, kamu hukukunda yer alan idari işlemlerin hukuka aykırılık sebepleri ile kanunların anayasaya uygunluğunda yapılan esas yönünden denetim arasında bir paralelliğin kurulmasının gerekli oluşu üzerine çok sayıda görüş bulunmaktadır (Cuhruk, 1987: 28). Bu bakımdan denetime konu olan kanunun anayasaya aykırılığı sebep, amaç ve konu unsurları boyutunda ele alınmaktadır. Bu unsurlar, esasa ilişkin denetimdeki unsurları oluşturmaktadır (Teziç, 2012: 28). Böylelikle Anayasa Mahkemesi, söz konusu denetimleri yaparken bir kuralın kamuya fayda sağlayıp sağlamayacağı veya ülkeye yararlı olup olmayacağına yönelik değerlendirmeyi içeren yerindelik denetimi yapmayıp sadece hukuki bir kontrol gerçekleştirmektedir (Sabuncu, 2007 s. 284). Çünkü normların ülke şartlarına uygun olup olmaması ya da faydalı ve zararlı olduğu kısımlar uygunluk denetiminin kapsamı içerisinde yer almamaktadır. Böylece Anayasa Mahkemesi uygunluk denetimi yaparken söz konusu normların sadece anayasa karşısındaki hukuki boyutlarını ele almaktadır (Cuhruk, 1987: 13).

8. UYGUNLUK DENETİMİ TÜRLERİ

19. yüzyıla damgasını vuran anayasacılık hareketleri, yazılı anayasaların doğmasıyla son bulmamış aksine devlet organlarının yazılı anayasalara uymasını zorlayacak yollar aranmıştır. Bu amaç doğrultusunda anayasaya uygunluk konusunda çeşitli denetim türleri bulunmuştur (Soysal, 1968: 167). Böylelikle insan haklarının korunduğu, hukuk devleti ilkesinin benimsendiği ve yazılı bir anayasanın olduğu bütün ülkelerde anayasa uygunluk denetimi, devletin temel ve vazgeçilmez bir unsuru olmuştur (Kanadoğlu, 2004: 108).

Literatürde uygunluk denetimi türleri açısından farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda kimi yazar (Erdoğan, 2011: 42-43; İba ve Kılıç, 2018: 56; Gören, 2015: 328.) denetimi zaman boyutunda ele alarak önleyici ve düzeltici denetim kavramlarına yer verirken, kimi yazar ise denetimin yapıldığı organa vurgu yaparak siyasi ve hukuki denetim türlerini açıklamıştır. Bununla birlikte bazı yazalar (Gören, 1996: 71) da denetimin yapılış şekli üzerinde durarak soyut norm denetimi, somut norm denetimi ve bireysel başvuru yollarına değinmişlerdir.

8.1. ZAMAN BAKIMINDAN YAPILAN DENETİM

Anayasaya uygunluk denetimi türlerinden biri olan denetimin yapılma zamanında ilgili hukuki işlemin yürürlüğe girdiği zaman ölçütü dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla burada anayasaya uygunluk denetimi yapmakla yetkili olan merci, uygunluk kontrolü yaparken ilgili normu ya yürürlüğe girmeden önce ya da yürürlüğe girdikten sonra denetlemektedir (İba ve Kılıç, 2018: 56). Böylelikle bu denetim türünde önleyici denetim ve düzeltici denetim olmak üzere iki ayrı kavram karşımıza çıkmaktadır.

8.1.1. ÖNLEYİCİ DENETİM

Meclis genel kurulunda bir kanunun kabulü safhasında meydana gelen hukuki boyuttaki duraksamalı sorunların çözümü için başvuru olan önleyici denetimde (Gören, 1996: 328) henüz yürürlüğe girmemiş olan kanunların anayasaya uygunluklarının kontrolü yapılmaktadır. Önleyici denetim kanunlar yürürlüğe girmeden önce yapıldığı için yayımlanmış bir kanun hakkında sonradan aykırılık iddiası ileri sürülemez. Eğer yürürlüğe girmiş bir kanuna yönelik aykırılık itirazında bulunulmuşsa söz konusu iddialar asılsız çıkmaktadır. Bu bağlamda önleyici denetim hukuk düzeninin sağlıklı işlemesine katkı sağlaması bakımından önemli bulunmaktadır (Teziç, 2012: 251).

Mahkeme statüsünde bulunmayan bir organın yaptığı önleyici denetimde, yasaların henüz hazırlık aşamasındayken veya yürürlüğe girmeden önce anayasaya uygun olmayan aykırılıkların giderilmesi amaçlanmaktadır (Erdoğan, 2011: 42). Öte yandan anayasaya uygunluk denetiminin yapıldığı zamana göre değerlendirilen önleyici denetim (Değerli, 2020: 79) Türkiye’de uygulanmamaktadır. Bu denetime Fransa örnek olarak gösterilmekle (Ergün, 2019: 76) birlikte ülkenin geleneksel yöntemlerinden birini oluşturmaktadır. Fransa’nın 1800 tarihli Anayasası, ‘Koruyucu Senato’ adlı bir siyasal organ kurarak yasaların yürürlüğe girmeden önce anayasaya uygunluğunun denetlenmesi görevini bu organa vermiştir (Erdoğan, 2011: 42).

Önleyici denetim diğer bir tanımda ise ‘önceden denetim’ şeklinde ifade edilerek, yasanın anayasaya aykırılık meselesinin henüz yürürlüğe girmeden önceki aşamada incelenmesi ve kararlaştırılması olarak tanımlanmıştır (İba ve Kılıç, 2018: 57). Kanunların yürürlüğe girmeden önce denetlenmesini sağlayan bu denetim, hukuki düzenin güvenliğini ve güvenilirliğini artırıcı katkılar sağlamaktadır. Ayrıca uzun yıllar uygulanmış bir normun, sonradan anayasaya aykırılık oluşturduğunun tespit edilmesi sonucunda ortaya çıkabilecek güçlüklerin önüne de geçmektedir. Aynı zamanda uluslararası antlaşmalarda bu denetim, sözleşme onaylanmadan ve henüz taraflara bağlayıcılık kazandırmadan yapılacağından dolayı daha sonradan oluşabilecek sorunların çözümsüz kalmasına da engel olacaktır (Tunç, 2015: 383).

8.1.2. DÜZELTİCİ DENETİM

Düzeltilici denetim diğer bir ifadeyle giderici denetim kanunların yürürlüğe girmesinden sonra yapılan bir denetimdir. Ayrıca kanunların henüz somut bir olayda uygulanmadan açılan bir dava yoluyla denetlenmesi neticesinde bu denetime soyut norm denetimi de denilmektedir (Teziç, 2012: 252). Başka bir tanımda ise düzeltici denetim, yasaların yürürlüğe girmesinin ardından yetkili organların ya da makamların başvurusuyla mahkemeler nezdinde yapılan bir hukukilik denetimi şeklinde ifade edilmektedir. Düzeltilici denetimde meydana gelmiş olan anayasaya aykırılığın düzeltilmesi amaçlanmaktadır. Bu denetim İtalya, Avusturya, İspanya, Almanya ve Türkiye gibi ülkelerde halen uygulanmakta olup, günümüz anayasacılık düzeninde en çok kabul gören denetimlerin başında gelmektedir. Bu denetim yoluyla, yürürlüğe girmiş olan anayasaya aykırılık teşkil eden bir normun geçersiz kılınması hedeflenmektedir. Düzeltilici denetimde temel esas ilgili normun siyasi açıdan gerekli ya da ihtiyaçları karşılamasına yönelik olmayıp sadece anayasaya uygunluğunun incelenmesidir (Erdoğan, 2011: 43).

Türk hukuk sisteminde denetim türü açısından yasalar, Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmekte ve bu noktadan itibaren yasaların anayasaya aykırılık sorunu gündeme taşınmaktadır. Burada yasaların yürürlüğe girebilmesinin temel şartı; Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmesi, Cumhurbaşkanı tarafından imzalanması ve Resmî Gazetede yayınlanması olarak yer almaktadır. Dolayısıyla düzeltici denetimin başlayabilmesi için Resmî Gazetede yayımlanması gerekmekte olup yürürlüğe girmek üzere ya da yürürlüğe girmiş olan bir normun anayasaya uygunluk denetimi de beraberinde gelmektedir. Böylece Türk anayasa

yargısında geçerli ve uygulanmakta olan kural düzeltici denetim sistemi olarak yer almaktadır (İba ve Kılıç, 2018: 58).

8.2. ORGAN BAKIMINDAN YAPILAN DENETİM

Organ bakımından denetim, normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunan anayasanın altındaki normların yapılış sürecinde yer alan merciler veya bu süreç dışında bulunan merciler tarafından yapılan uygunluk denetimidir. Hukuki normların yapılış sürecinde yer alan merciler siyasi nitelik taşıırken bu sürecin dışında kalan merciler ise hukuki bir yapı sergilemektedir. Dolayısıyla organ bakımından denetim türünde, uygunluk denetimini gerçekleştirecek olan merciin niteliğine vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda organ bakımından yapılan denetimde siyasi (politik) ve hukuki (yargısal) denetim olmak üzere iki farklı uygunluk kontrolü bulunmaktadır (Değerli, 2020: 9).

8.2.1. SİYASİ DENETİM (POLİTİK)

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminin siyasi bir organa bırakılmasına siyasi denetim denilmektedir (Teziç, 2012: 210). Bu bağlamda çıkarılacak olan kanunların anayasaya uygun olup olmadığının denetlenmesi görevi doğrudan doğruya yasama organına verilebilir (Soysal, 2011: 168) veya çeşitli siyasal organlardan birine ya da birkaçına bırakılabilir (Özbudun, 2004: 394).

Siyasi denetimde meclis, anayasaya uygunluğunun sağlanması için kendi içerisinde özel bir komisyon kurarak kanun tekliflerini buradan geçirebilmekte veya üstün yetkilerle donatılmış kişilerden anayasa jürisi oluşturarak onların görüşlerine uyulacağına dair önceden bir karar alabilmektedir. Nitekim 1924 Anayasası kanunların anayasaya uygunluk denetiminin görevini doğrudan Türkiye Büyük Millet Meclisine vermiş ve meclis kendi bünyesinde bir komisyon kurarak siyasi denetimi uygulamıştır (Soysal, 2011: 168). Fransa'da ise siyasi denetimi Anayasa Jürisi (*Jurie Constitutionnaire*) sağlamıştır. Fransız İhtilali sonrası 1795 Anayasası hazırlanırken dönemin ünlü politikacısı Siyeyes tarafından kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli bir anayasa jürisi, konvansiyon meclisinde önerilmiştir. Mecliste görüşülen bu jüri siyasi bir kuruluş olarak yer almıştır. Ancak öneri mecliste reddedilmesine rağmen Napoléon Bonaparte öncülüğünde 1799 Anayasası hazırlanırken, uygunluk denetimi yapmakla görevlendirilen Koruyucu Senato (*Sénat Conservateur*) adlı kuruluş anayasada yer almıştır. Bu Senato kanunların yayınlanmasından önceki on gün içinde ön denetim yani siyasi denetim yapmıştır. Ne var ki Koruyucu Senato anayasaya uygunluk denetimi yapmak yerine Napoléon'un görüşlerine karşı çıkmayarak ona sadık kalma özelliği öne çıkmış bir kuruluş olarak kalmıştır (Teziç, 2012: 11).

Anayasaya uygunluk denetiminin siyasi bir organa bırakıldığı politik denetim tarihi bakımdan ilk başvuru kontrol mekanizmalarından biri olmuştur (Ergül, 2019: 74). Ancak yukarıda verilen Koruyucu Senato uygulamasında görüldüğü gibi siyasal organlar tarafından yapılacak denetimin, insan haklarına yönelik yeterli teminatı gösteremeyeceği anlaşılmıştır. Bu yüzden siyasi kontrol mekanizmasının yerine uygunluk denetiminin yargı çatısı altında yapılabilmesine imkân sağlayan hukuki denetim sistemi benimsenmiş ve yaygınlık kazanarak günümüze ulaşmıştır (Özbudun, 2004: 394).

8.2.2. HUKUKİ DENETİM (YARGISAL)

19. yüzyılda temel hak ve özgürlüklerin en büyük güvencesinin kanunlar aracılığıyla sağlanacağına yönelik bir anlayış gelişmiştir. Çünkü temel hak ve özgürlüklere yönelik yürütme organından gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı sadece yasama organınca önlem alınabileceği anlaşılmıştır. Bu yüzden yasama organı tarafından çıkarılan kanunlar özgürlüklerin yegâne koruyucusu olarak görülmüştür. Ancak o dönemde meydana gelen çeşitli olaylar

sonucunda yasamanın da kanunlar aracılığıyla insan hakları üzerinde otoriter bir rejim oluşturabileceği yadsınamaz hale gelmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşında insan haklarının hiçe sayıldığı olayların yaşanması temel hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik atılan adımları körüklemiştir. Bu durumlar neticesinde gelişen anayasacılık hareketlerinin temel odağı da anayasa yargılaması veya hukuki denetim mekanizmaları üzerine olmuştur (Teziç, 2012: 216).

Savaş sonrası başlayan anayasacılık hareketleri döneminde Batı Almanya ve İtalya anayasaları yargısal denetim sistemini benimsemiştir. Savaş öncesi anayasa yargısını kabul eden Avusturya, savaş sonrası bu kabulünden geri dönmüştür. 1970'li yıllarda Akdeniz ülkeleri ve 1980'li yılların sonunda da Doğu Avrupa ülkeleri hukuki denetim sistemini kabul etmiştir. Böylelikle savaşın bitimiyle birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından tüm Avrupa ülkelerinde de kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetim sistemiyle yapılmasına dair gelişmeler hız kazanmıştır (Özbudun, 2004: 395). Aynı zamanda yargısal denetimle birlikte anayasalar üstün hukuk normu olarak sayılmıştır. Ayrıca hukuk devletinin inşa edilmesinde başvurulabilecek en iyi yöntemin yargısal denetim sistemi olduğu anlaşılmıştır (Tunç, 2019: 242). Dolayısıyla insan haklarının korunmasını ve güçlenmesini sağlayan yargısal denetim, bütün ülkelerde demokrasinin gelişmesine de katkı sağlamıştır (Teziç, 2012:217).

8.2.2.1. ŞEKİL DENETİMİ

1982 Anayasası'nın 148/2. maddesine göre "Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez." denilerek şekil denetiminin kapsamı açıklanmıştır. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin 1987 tarihli bir kararında "Şekil bakımından denetim, ...mevzuatın Anayasa ve İçtüzükte öngörülmüş bulunan usul ve şekil kurallarına uygun biçimde yapılıp yapılmadığı hususlarının denetimidir; Zira, herhangi bir hukuk kuralı ancak Anayasanın öngördüğü ya da Anayasaya uygun hukuk kurallarının müsaade ettiği usullere göre konulabilir. Biçim kuralı; bir tasarı ya da teklifin kanunlaşmasına kadar geçirdiği tüm evrelerde uyulması gereken usul ve şekil kurallarının bütünü ifade eder." denilerek şekil denetiminin tanımına yer verilmiştir.

8.2.2.2. ESAS DENETİM

Esas denetim, kanunun içerik açısından anayasaya uygun olup olmadığının araştırıldığı yani içe dönük bir araştırmanın yapıldığı denetimdir (Teziç, 2012: 227). Diğer bir ifadeyle hukuki normların anayasa hükümleriyle çatışması sonucunda yapılan bir içerik denetimidir (Özbudun, 2004: 416). Bu denetim kanunun, anayasa karşısındaki hukuksal değerinin ölçülmesine katkı sağlamaktadır. Anayasa Mahkemesi kanunları esas yönden incelerken yasama organı gibi hareket ederek bir yerindelik denetimi gerçekleştirememektedir. Böylece yasamanın siyasi kimliğini yansıtan kanunların ülke dinamiklerine (ekonomi, coğrafi, demografi gibi) uygunluğunu denetleyememektedir. Bunun yerine Anayasa Mahkemesi sadece uygunluk denetimi yaparak söz konusu kanunların anayasa hükümlerine aykırılıklarını araştırmaktadır. Böylelikle hem anayasayı savunmakta hem de anayasanın sözcülüğünü üstlenmiş bulunmaktadır (Teziç, 2012: 228). Ayrıca anayasaya aykırı olmamak üzere her şey kanun konusu yapılabilmektedir. Nitekim 1982 Anayasası kanunları bir konu boyutunda sınırlandırmamıştır. Bu bakımdan yasama organının kanun konusu oluşturmada geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır (Özbudun, 2004: 418). Öğretide 'Yasamanın Genelliği' olarak tanımlanan bu yetki sayesinde meclis, herhangi bir konuda düzenleme yaparak istediği kadar ayrıntıya girebilmektedir (Tunç, 2019: 390). Ancak kanunlar anayasaya aykırı nitelik taşıyamadıkları için yasama organı da bu takdir yetkisini

anayasa kuralları çerçevesinde kullanabilmektedir (Özbudun, 2004:418). Bu bağlamda esas denetim bir hukuki kontrol olup, yasama organının takdir yetkisine veya yerindelik anlayışına müdahale anlamına gelmemektedir (Özer, 2015: 307).

1982 Anayasası'nda, hukuki denetimin içerisinde yer alan şekil ve esas denetimlerinden sadece şekil denetiminden söz edilmiştir. Hatta bu durum Anayasa Mahkemesinin bir kararında "Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerini belirleyen Anayasanın 148. maddesinde, ...yasaların esas yönünden denetimine yer verilmediği gibi, bunların biçim yönünden denetimleri de teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlı tutulmuştur." şeklinde ifade edilmiştir.

Bir hukuki normun esası, hukuk alanında ortaya çıkardığı sonuçla bağlantılıdır. Bu doğrultuda yapılan değişiklik ve yenilikler onun esas konusunu oluşturmaktadır. Örneğin; bir temel hakkın sınırlandırılması, bazı bireylere birtakım yeni hakların verilmesi, yasak olan bir uygulamanın son bulması gibi durumlar normun esası içeriğinde ele alınmaktadır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi bu konularda, normun esası açısından anayasaya uygunluğunu incelerken hukukun evrensel nitelikteki ilkeleri ile kurallarına ve anayasanın belirlediği ölçütleri taşıyıp taşımadığına yönelik bir değerlendirme yapmaktadır. Söz edilen bu değerlendirme kapsamında anayasa yapmanın önemi ve demokratik bir yapıdaki sağlayacağı işlevi de ele almak faydalı bulunmaktadır (Erdoğan, 2011: 310).

8.3. BAŞVURU ŞEKLİ BAKIMINDAN YAPILAN DENETİM

Denetimin yapılma şekli bakımında, uygunluk kontrolünü başlatacak denetim usulleri ve bu usullerin işleyiş biçimleri ön plana çıkmaktadır. Burada yer alan denetim, anayasaya aykırı olan bir normun herhangi bir somut olayla bağlantılı olmaksızın soyut olarak aykırılığın ileri sürülmesiyle başlayabilmektedir. Diğer taraftan anayasaya aykırı bir normun somut bir olaya uygulanmasıyla dava yolu işletilerek uygunluk denetimi gerçekleştirilebilmektedir (Bilgin, 1988: 351). Başka bir ifadeyle bu denetim türünde, yetkili kişilerce açılabilen doğrudan iptal davaları ile bakılmakta olan bir dava sırasında ortaya çıkan aykırılığın Anayasa Mahkemesine iletildiği itiraz davaları bulunmaktadır (Cuhruk, 1987: 13). Dolayısıyla denetimin yapılma şekli bakımında önemli olan husus Anayasa Mahkemesine yapılan aykırılık başvurusudur. Bu başvuru soyut norm denetimi (iptal davası) veya somut norm denetimi (itiraz yolu) şeklinde yapılabilmektedir (İba, 2006: 190). Ayrıca iptal ve itiraz denetim türlerine ek olarak üçüncü bir başvuru yolu da 'Anayasa Şikâyeti' olarak yer almaktadır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 516). Başka bir ifadeyle kişilere doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine başvurma yetkisi veren 'Bireysel Başvuru' şeklinde ifade edilmektedir (Kaya, 2018: 39).

8.3.1. SOYUT NORM DENETİMİ (İPTAL DAVASI)

Soyut norm denetimi, 1982 Anayasası'nda ve AYMK'nın 35. maddesinde 'iptal davası' şeklinde adlandırılmıştır. Literatürde ise soyut norm denetimi şeklinde kullanıldığı görülmektedir. İptal davası ya da soyut norm denetimi, anayasada belirtilmiş organlar tarafından bir kanuna karşı anayasa yargısında dava açılmasıyla yapılan denetime denilmektedir. Bu denetimde, aykırılığı ileri sürülen kanunun uygulandığı bir dava veya herhangi bir olay mevcut değildir. Dolayısıyla kanunun anayasaya aykırılık taşıdığına dair iddialar sonucu yapılan denetim herhangi bir davayla ilgili olmayıp, soyut şekilde gerçekleştirildiği için soyut norm denetimi olarak ifade edilmektedir (Özbudun 2004: 425). Başka bir ifadeyle soyut norm denetimi, yürürlüğe giren kanunlardan kaynaklı somut uygulamalar gerçekleşmeden önce, Anayasa tarafından yetkilendirilmiş kişilerin doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine açtığı iptal davasına denilmektedir (İba, 2008: 204).

1982 Anayasası'nın 150. maddesinde "Kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve

esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir.” denilerek soyut norm denetiminin yöntemi açıklanmıştır.

Anayasa Mahkemesinin uygunluk denetiminin yapılabildiği konularda başvurma yetkisi sadece cumhurbaşkanı için genel ve serbest olmasına rağmen herhangi bir milletvekiline veya TBMM’deki tüm siyasi partilere değil sadece 1/5 tutarındaki milletvekilinin veya iktidar/ana muhalefet statüsündeki iki büyük siyasi parti grubu tarafından yetkili olması eleştiri konusu olmuştur. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına kıyasla iptal davasını açmaya yetkili mercileri sınırlamalar getirmiştir. 1961 Anayasasının 149. maddesine göre, “Cumhurbaşkanı; son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısını en az yüzde onunu alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsilcisi bulunan siyasî partiler veya bunların meclis grupları ; Yasama Meclislerinden birinin üye tamsayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri; kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve Üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi, İçtüzüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilirler.”

Anılan bu madde hükmüne göre soyut norm denetimine konu davaların şekil ve esas bakımından incelendiği anlaşılmaktadır. Buna göre esas bakımından, dava konusu normun içeriğinin Anayasa hükümlerine aykırılık taşıyıp taşımadığının denetlenmesidir (Şahin, 2015: 288). Diğer bir ifadeyle soyut kuralların üstün normlarla karşılaştırılarak değerlendirilmesidir (Duran, 1984: 72). Şekil bakımından ise herhangi bir normun mecliste kabul edilebilmesi için anayasa veya yasalarda belirtilmiş olan kurallara uyulup uyulmadığının denetlenmesidir (Şahin, 2015: 288). Söz konusu bu kurallar 1982 Anayasası’nın 148/2. maddesine göre “Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır.” şeklinde sayılmıştır. Böylelikle kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve TBMM İçtüzüğü’nün Anayasaya aykırı hükümler içermesi veya Anayasada öngörülen şekil şartlarına uymamaları halinde soyut norm denetimi yolunun işlediği görülmektedir.

Anayasa Mahkemesi 1971 yılında verdiği bir kararında soyut norm denetiminin amacını “...Bilindiği gibi Anayasa, Anayasa’ya aykırı hükümlerin yürürlükten kaldırılması, başka bir deyimle, ayıklanması için "iptal dâvası" müessesesini kurmuştur. Bu müessesenin işleyişi soyut konularda genel nitelikte sonuçlar doğurur...” şeklinde açıklamıştır. Buna göre soyut norm denetiminde nihai amaç, anayasaya aykırı hükümlerin yürürlüğüne son verilmesidir.

Soyut norm denetiminde, aykırılığı ileri sürülen kanun metninin tamamının veya kanun hükümlerinden her birinin Anayasanın bütün maddelerine uygunlukları denetlendiği için bu dava yolunda kapsamlı bir denetim gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan bu yola başvurma yetkisi belli bir zümreye verilmiştir (Gören, 1996: 287). Soyut norm denetimine başvurmaya yetkili olanlar Anayasanın 150. maddesine göre Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu ve üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelerdir. Bu yetkililerin anayasaya aykırılık iddiası, Anayasa Mahkemesinin davaya başlaması için yeterli bulunmaktadır (Kanadoğlu, 2004: 112). Soyut norm denetimi yoluna başvurmaya yetkili olanlar tarafından açılabilen iptal davasında uyulması gereken esaslar AYMK’nın 38. maddesinde sayılmıştır. Böylece hem Anayasanın ilgili maddelerine hem de AYMK’ye göre iptal davası açma hakkı siyasi otoritelere tanınmıştır.

Soyut norm denetimi yoluyla açılacak davaların süresi Anayasa’nın 151. maddesinde belirtilmiştir. Söz konusu maddeye göre “Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası

açma hakkı, iptali istenen kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya içtüzüğün Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak altmış gün sonra düşer.” denilerek iptal davasının, ilgili normların yayımlandığı tarihten altmış gün içinde açılması gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak Anayasanın 148. maddesinde ise kanunların şekil bakımından denetiminde on günlük süre öngörülmüştür. Dolayısıyla bu maddeye göre şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılabilmesi için kanunun Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten on gün içerisinde Anayasa Mahkemesine başvurulması gerekmektedir. Aynı şekilde AYMK'nın 37. maddesinde de iptal davası açma süreleri bir arada verilmiştir .

8.3.2. SOMUT NORM DENETİMİ (İTİRAZ YOLU)

Somut norm denetimi herhangi bir mahkemede görülmekte olan davada, olaya uygulanacak bir kanunun anayasaya aykırılık teşkil ettiğinin taraflarca iddia edilmesi ve yargıç tarafından bu iddianın ciddi bulunması veya bizzat yargıç tarafından aykırılık halinin belirlenmesi sonucu davanın durdurularak, aykırılığın Anayasa Mahkemesine gönderilme usulüne denilmektedir (Anayurt, 2013: 192-193).

Anayasa Mahkemesi bir kanunun anayasaya aykırılığını saptamak için kendiliğinden harekete geçmemektedir. Mahkemenin aykırılık teşkil eden konuyu ele alabilmesi için aykırılığın başka mahkemelerde ileri sürülmesi gerekmektedir. Bununla birlikte sözü edilen aykırılığın ileri sürülmesi, kanunun yayım veya yürürlük tarihine bakılmaksızın her zaman yapılabilen ve bütün vatandaşlara tanınmış bir hak olarak yer almaktadır. Ancak vatandaşların bu haktan yararlanabilmesi için bir davayla mahkeme önüne çıkması gerekmektedir. Çünkü kişiler herhangi bir davada taraf durumuna gelmeden aykırılık iddiasını ileri sürememekte ve bu haktan yararlanamamaktadır (Soysal, 2011: 169). Somut norm denetimi çalışmanın asıl konusu olup ikinci bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Dolayısıyla bu bölümde somut norm denetiminin kısa bir tanımı yapılmıştır.

8.3.3. BİREYSEL BAŞVURU (ANAYASA ŞİKAYETİ)

Denetimin yapılma şekli bakımında yer alan anayasa şikâyeti, temel hakların korunması amacıyla demokrasiyi benimsemiş ülkelerde anayasa yargısının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Anayasa şikâyeti, hukuk devleti ilkesini daha etkin hale getirmekte ve devlet organlarının temel haklara yönelik gerçekleştirdiği ihlallere karşı bireyin korunmasını sağlamaktadır (Sabuncu ve Arnwine, 2004: 229). Her bireyin bir temel hak veya özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine başvurabildiği bu sisteme anayasa şikâyeti ya da bireysel başvuru yolu denilmektedir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 527).

Bireylere temel hak ve özgürlüklerini Anayasa Mahkemesine başvurarak güvence altına alınmasını sağlayan anayasaya şikâyeti, yargısal hukuk boyutunda demokratik katılımın en iyi örnekleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bireyler kamu güçlerinin uyguladığı işlemlere karşı kendilerini savunma, uygulanan bu işlemlerin temel haklara aykırılık oluşturup oluşturmadığına dair denetlenmesini sağlama ve Anayasa Mahkemesi önünde kendilerini ifade edebilme imkanını kazanmaktadırlar. Bu sayede temel özgürlüklerin, soyut bir anayasaya ya da insan haklarıyla alakalı herhangi bir sözleşmeye hüküm olmaktan çıkarılarak gerçek anlamda yargısal güvenceye kavuşması sağlanmaktadır (Turhan, 2004: 248).

Yukarıda tanımlanan somut norm denetimi de kişilerin temel hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşımaktadır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 528). Ancak somut norm denetimi bireylerin hak ve özgürlüklerini dolaylı yoldan ve mahkemenin iznine bağlı olarak koruma imkânı verebilmektedir. Ayrıca kişiler somut norm denetiminde, haklarının ihlal edildiği iddiasıyla doğrudan Anayasa Mahkemesine gidememektedir. Oysa anayasa şikâyeti, bireylerin doğrudan Anayasa Mahkemesine başvurabilmesine olanak tanıması bakımından (Turhan, 2004: 248) itiraz

yolundan daha kapsamlı bir başvuru niteliği taşımaktadır. Ancak başvuru şekli bakımından yapılan denetim türlerinden biri olan bireysel başvurunun işlevsel hale gelebilmesi için uyulması gereken bir ön şartı bulunmaktadır. Buna göre bir kamu gücü tarafından hakkının veya özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasında olan kişi, ilk olarak diğer iç hukuk yollarına başvurarak hakkını araması gerekmektedir. Böylece iç hukuk yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesine başvurabilecektir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 528).

Anayasa şikâyeti, 2010 yılında çıkarılan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla birlikte 1982 Anayasası'nın 148. maddesine ek fıkrayla eklenmiştir. Söz konusu maddeye göre "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir." şeklinde ifade edilmiştir. Aynı zamanda anayasa şikâyeti, 2011 tarihli AYMK'nın 'Bireysel Başvuru' başlığı adı altında 45 ile 51. maddeleri arasında düzenlenerek anayasaya oranla daha detaylı hükümler içermektedir.

Buna göre AYMK'nın 45. maddesinde bireysel başvuru "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir. Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz." şeklinde açıklanmıştır.

Bireysel başvurunun temel amacı kişilerin hak ve özgürlüklerini, anayasa yargısı yoluyla güvence altına almaktır. Aynı zamanda bireysel başvuru, temel hakların uygulanması ve geliştirilmesi noktasında devlet yöneticilerine yol gösterici nitelik taşımaktadır. Ayrıca bireysel başvuru yolu hak ihlallerinin giderilmesi ve bu ihlallerin ortadan kaldırılması amacına da hizmet etmektedir. Bu yüzden herhangi bir hukuki sorunun çözümünde anayasa şikâyetine başvurulamayacağı gibi yeni kanunların çıkarılmasına da katkı sağlamamaktadır. Dolayısıyla bireysel başvuru yoluyla sadece anayasayla güvence altına alınmış hak ihlallerinin denetimi gerçekleştirilmektedir (Turhan, 2004: 248-249).

9. SONUÇ

Hukuk devleti ve anayasa üstünlüğü ilkelerinin yerleşmesi, anayasa yargısının ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Kanunların anayasaya uygunluğunun bir özel yüksek mahkeme olarak anayasa mahkemesi tarafından denetlenmesi hukuk devleti unsurlarının olmazsa olmazıdır. Diğer yandan anayasa yargısının varoluş sebebi çoğulcu demokrasi açısından da önem arz etmektedir. Anayasa mahkemelerinin yasama organı tarafından çıkarılan kanunların anayasa uygunluğu denetimi yaparak aldıkları iptal kararları yargı organının yasama organı üzerinde üstünlüğü iddiasıyla kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olama açısından eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle seçimle çoğunluğu sağlayan siyasal iktidarların milletin iradesini yansıtan parlamento iradesinin engellenmesi olarak nitelendirilmektedir. Fakat parlamentodaki çoğunluğun mutlak iradesi, çoğulcu demokrasiye aykırıdır. Çoğulcu toplumların, demokrasi anlayışı ve uygulamasının, yalnızca çoğunluğun mutlak hakimiyetine dayandırılmayacağı açıktır. Başka bir deyişle, demokrasinin sadece çoğunluğun iktidarını sağlamakla sınırlı kalmaması gerekmektedir. Demokrasinin, bireysel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla iktidardaki çoğunluğa karşı

anayasal sınırlamaların uygulanmasını da gereklidir. Bu nedenle, demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlemesi için, iktidardaki çoğunluğun iktidarını sınırlandıran kuralların ve mekanizmaların bulunması gerekmektedir. Bu kurallar ve mekanizmalar, bireysel hak ve özgürlükleri korurken, toplumun genel çıkarlarını da gözetmeye yönelik olmalıdır. Anayasa yargısı, anayasal düzene uygunluğu sağlamak ve siyasi iktidarın sınırlandırılması amacıyla yargısal denetimlerin yapıldığı bir süreçtir. Anayasa yargısı, sadece soyut norm denetiminden ibaret değildir. Mahkemeler tarafından itiraz yoluyla somut norm denetimi de Anayasa Mahkemesinin en etkili denetim mekanizmalarından biridir. Dolayısıyla bu çalışmada, Anayasa yargısının asli ve olağan görevi olan norm denetimi ele alınmıştır. Dünya genelinde hukuk sistemlerinde anayasa yargısı önemli bir yere sahiptir. Doğu ve batı gibi farklı coğrafyalara ayırım yapmaksızın hemen hemen tüm ülkeler, anayasal düzenlemelerin uygulanması ve anayasa ihlallerinin önlenmesi amacıyla anayasa yargısı kurumunu benimsemiştir. Bu da anayasanın üstünlüğü ve hukuk devleti ilkesinin dünya genelinde kabul gördüğünün bir göstergesidir.

Ancak, Anayasa yargısı organları, oluşumları, çalışma esasları ve görev alanları itibariyle çeşitlilik arz etmektedir. Anayasa yargısı sistemleri, denetimi yapan yargı organlarının niteliğine göre, ABD ve Avrupa örneği olarak iki modelde anayasa yargısı uygulanmaktadır. ABD örneğinde kanunların anayasaya uygunluğu genel mahkemeler tarafından denetlenir. Avrupa örneğinde, yasaların anayasaya uygunluğunun denetlenmesinde genel mahkemeler görevli değildir. Anayasa mahkemeleri olarak bilinen yüksek mahkemeler, yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevlidir. Anayasa mahkemeleri, yasaların anayasaya uygunluğunu değerlendirir ve bir yasanın anayasaya aykırı olduğuna karar verirse, o yasanın iptaline karar verir. Bu kararlar genellikle kesindir ve yasanın anayasaya aykırı olduğu kararı verildiği takdirde, yasanın uygulanması durdurulur veya değiştirilmesi gerekebilir.

Türkiye'deki Anayasa Mahkemesi 1961 kuruluş tarihinden günümüze dek Avrupa anayasa yargısı modeli içinde yer almaktadır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin oluşumu, görev ve yetkileri ve çalışma usullerini düzenleyen anayasal ve kanun hükümlerini dikkate aldığımızda Avrupa örneği anayasa yargısından farklı bazı özelliklere sahip olduğunu görebiliriz. Özellikle 1982 Anayasasının 2010 ve 2017 tarihli Anayasa değişikliklerine esasen Anayasa Mahkemesi üyelerinin oluşumunda yasama organının da yer alması bu kurumun meşruiyetini daha güçlendirilmiş oldu. Ayrıca 2010 Anayasa değişikliğine esasen 2013 tarihinden itibaren Anayasa Mahkemesi salt norm denetimi yapan bir yüksek mahkeme olmaktan çıkmış somu ve soyut norm denetimi yanında anayasa şikayetlerini de incelemekle görev ve yetki alanı genişletilmiştir.

Türk Anayasa Mahkemesi kurulduğu tarihten itibaren hem norm denetimi hem de siyasi partilerle ilgili verdiği kararlar sebebi ile hukuk alanında tartışma konusu olmuştur. Fakat Anayasa Mahkemesinin kuruluşundan günümüz dek tarihsel süreç içerisinde görev ve yetki alanının genişlemesine rağmen kararlarında bireysel hak ve özgürlükleri korumağa yönelik tutumu sergilemiştir. Aşağıdaki maddeler Anayasa Mahkemesinin soyut norm denetimi ile ilgili yapılan eleştirileri ve önerileri içermektedir;

1. Cumhurbaşkanının olağanüstü dönemlerdeki kararnamelerinin denetime tabi olmaması, yürütme organının olağanüstü yetkilerle yürüttüğü politikaların hukuksal açıdan denetlenemez olduğu anlamına gelir. Bu durum, anayasanın koruması altındaki hak ve özgürlüklerin keyfi şekilde ihlal edilebileceği riskini artırabilir. Dolayısıyla, 1982 Anayasası'nın 119. maddesinde yer alan OHAL kararnamelerinin denetime tabi tutulması gerekli olduğu kanaatindeyiz. Böylece yürütmenin olağanüstü yetkilerini kullanırken anayasa ve temel haklara uygunluk sağlanabilir ve hukuki güvencelerin korunması mümkün hale gelir.

2. 1982 Anayasasının 90. maddesine göre, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz." Bu durum, hukukun üstünlüğü ilkesine ve anayasal dengeye zarar

vermektedir. Bu hüküm Anayasa Mahkemesinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde hukuka uygunluk denetimi yapma görevini kısıtlamaktadır. Anayasa Mahkemesinin sadece iç hukuka aykırılığı denetlemesi, milletlerarası hukuk normlarının korunması ve uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi açısından yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenlerle, 1982 Anayasasının 90. maddesi, milletlerarası antlaşmaların Anayasa'ya uygunluk denetimine tabi tutulmasını engelleyerek hukukun üstünlüğü ilkesine ve anayasal dengeye zarar vermektedir. Bu hükmün gözden geçirilerek, Anayasa Mahkemesinin milletlerarası antlaşmaların Anayasa'ya uygunluğunu denetleme yetkisinin genişletilmesi önemli bir adım olacaktır.

3. Anayasa Mahkemesinin uygunluk denetimi temelde iptal davası (soyut norm denetimi) ve itiraz (somut norm denetimi) yolu olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Uygunluk denetiminin yapılabildiği konularda başvurma yetkisi sadece cumhurbaşkanı için genel ve serbest olmasına rağmen herhangi bir milletvekiline veya TBMM'deki tüm siyasi partilere değil sadece 1/5 tutarındaki milletvekilinin veya iktidar/ana muhalefet statüsündeki iki büyük siyasi parti grubu tarafından yetkili olması eleştiri konusu olmuştur. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına kıyasla iptal davasını açmaya yetkili mercileri sınırlamalar getirmiştir. Anayasa yargısının amacına uygun bir şekilde işleyebilmesi için iptal davası açma yetkisine ilişkin dikkatli bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1982 Anayasası'nın bu konudaki düzenlemesi eksik ve sakıncalıdır. Anayasa Mahkemesi'nde doğrudan iptal davası açma yetkisi, anayasaya aykırılığın davacıları olarak en iyi şekilde görev yapabilecek kurum ve organlara en geniş kapsamda verilmelidir. Öncelikle, 1982 Anayasası'nın iptal davası açma yetkisini sadece belirli milletvekillerine (1/5) veya belirli siyasi parti gruplarına tanıması, iptal davasının sınırlı bir kesimin inisiyatifine bağlı olmasına ve Anayasa Mahkemesi'nin tarafsızlığına ilişkin soru işaretlerine yol açabilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin doğrudan iptal davası açma yetkisine sahip olması, daha geniş bir aktör yelpazesinin anayasa uygunluk denetimine katılımını sağlayarak demokratik dengeyi güçlendirebilir. Milletvekilleri, 1982 Anayasası'nın 80. maddesinden yola çıkarak, tüm milleti temsil yetkisi adına tek başlarına iptal davası açma yetkisine sahip olmalıdırlar. Sonuç olarak, Anayasa yargısının amacına uygun bir şekilde çalışabilmesi için iptal davası açma yetkisinin belirlenmesinde dikkatli bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu, Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan iptal davası açma yetkisi verilerek, anayasaya aykırılıkların tespiti ve düzeltimi için en etkili kurum ve organların görev yapmasını sağlar. Ayrıca, milletvekillerinin tüm milleti temsil yetkisi adına tek başına iptal davası açma yetkisine sahip olması, demokratik dengeyi güçlendirir ve hukukun üstünlüğü ilkesine uygun bir yapı oluşturur.

4. Anayasa değişikliklerinin sadece şekil denetimi ile sınırlı olması başka bir eleştiri konusunu teşkil eder. 1982 Anayasasında, anayasa değişiklikleri ile ilgili TBMM üyelerinin 3/5 çoğunluğun sağlanması durumunda Anayasa Mahkemesinin herhangi bir denetim yetkisinin bulunmaması hem Anayasa'da öngörülen ilk dört maddenin değiştirilmesi yasağı hükümsüz hale gelmiş olur hem de çoğunluğun (3/5) mutlak iradesi, çoğulcu demokrasi ilkeleri de bağdaşmamaktadır. Başka bir ifadeyle Anayasa değişiklikleri hukuki nitelikleri itibarıyla birer kanundur ve anayasal denetime tabi olmaları doğal bir durumdur. Anayasa yargısının anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların anayasal denetime tabi tutulması kaçınılmazdır ve bu denetim, anayasal güvencelerin korunması ve demokratik hukuk devleti ilkelerinin hayata geçirilmesi açısından son derece önemlidir. Anayasa değişikliklerinin anayasa uygunluğunun yargısal denetimi, şekil ve esas olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleştirilebilir. Şekil denetimi, değişiklik sürecinin anayasaya uygun bir şekilde yapılmış olup olmadığını inceler. Yani, değişikliğin kabul edilme şekli, prosedürleri ve süreçleri incelenir. Esas denetimi ise, değişikliğin içeriğinin anayasa hükümlerine uygunluğunu değerlendirir. Bu denetimde, değişikliğin anayasanın temel ilkelerine, hak ve özgürlüklere, devletin yapısal düzenine, temel değerlerine ve hukuk devleti prensiplerine uygun olup olmadığı

değerlendirilir. Hem şekil hem de esas denetimi, anayasa uygunluk denetimi sürecinin ayrılmaz parçalarıdır ve anayasanın koruması altındaki hukuki düzenin sağlıklı işlemesi için önemlidir.

KAYNAKLAR

- Aşkar, Aliefendioğlu, Yılmaz. (1986). Anayasa Mahkemesinin İşlevsel Yönü, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 19, Sayı: 1.
- Aliefendioğlu, Yılmaz. (1991). Temel Hak ve Özgürlükler Açısından Anayasa Yargısı, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 24, Sayı: 3
- Aliefendioğlu, Yılmaz. (1984). Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu, *Anayasa Yargısı Dergisi*.
- Anayurt, Ömer. (2003). 1924 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetler, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1-2.
- Anayurt, Ömer. (1997). 1924 Anayasasında Meclis Yürütme İlişkileri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 39.
- Anayurt, Ömer. (2020). *Anayasa Hukuku* (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Anayurt, Ömer. (2013). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Seçkin yayıncılık, Ankara.
- Ardıçoğlu, M. Artuk. (2017). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 75, Sayı: 3.
- Atar, Yavuz. (2019). Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi ve Anayasallık Denetimi, Anayasa mahkemesi 56. kuruluş sempozyumu, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 1.
- Atar, Yavuz. (2017). *Türk Anayasa Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Azrak, Ülkü. (1961). Türk Anayasa Mahkemesi, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 3-4.
- Bilgin, Çağlar. (1988). Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi Yolu, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3.
- Bulut, Yücel. (2005). Türkiye'nin Çağdaş Tarihine İlişkin Bazı Gözlemler, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Sayı: 19.
- Can, Osman. (2021). 1921 Anayasası'nın 100. Yılı: Bir İstisnai Başarı ve Dramatik Başarısızlık Hikâyesi, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 1
- Can, Osman. (2020). Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi Anayasa Mahkemesi Yaklaşımı, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 1
- Cuhruk, C. Mahmut. (1987). Türk Anayasa Mahkemesi, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 4.
- Çağan, Nami. (1980). Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 1.
- Çekiç, Onur. (2009). Türk Parlamento Hukukunda Yasama İşlemi ve Türleri ve Diğer İsimli Yasama Türleri, *Yasama Dergisi*, Sayı: 12.
- Çelebi, Özge. (2018). Osmanlı-Türk Anayasal Tarihinde Kurucu İktidarın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, *İZCEAS Ekonomi ve idari bilimlerde yeni trendler*, Detay yayıncılık, Cilt: 12.
- Çınar, M. Fatih. (2017). Türkiye'nin Anayasal Demokrasi Yolu ve Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Serencamı, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 64

- Değerli, Yavuz Selim. (2020). *Anayasa yargısında ön-denetim*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Dikici, M. Fatih. (2009). *Anayasa Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Duran, Lütfi. (1984). Türkiye’de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1.
- Erdoğan, Mustafa. (2011). *Anayasa Hukuku*, Orion Kitapevi, Ankara.
- Erdoğan, Recep Tayyip. (2021). *Daha Adil Bir Dünya Mümkün, Birleşmiş Milletler Reformu İçin Bir Model Önerisi*, Turkuvaz Kitap, Ankara.
- Eren, Abdurrahman. (2021). *Anayasa Hukuku Dersleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ergül, Ergin. (2019). *Anayasa Hukukuna Başlangıç (Ders Notları)*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Eroğul, Cem. (2000). *Anatüzeğe Giriş*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Gönenç, Levent. (2010). *Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı*, TEPAV Yayınları.
- Gören, Zafer. (2015). *Anayasa Hukuku T.C. Anayasası ve TBMM İçtüzüğü Eki İle, Yetkin Hukuk Yayınları*, Ankara.
- Gören, Zafer. (1996). Anayasa Yargısı ve Yasama Türk ve Alman Hukukunda Anayasa Mahkemesi ve Parlamentonun Karşılıklı Etkileşimi, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 81
- Gözler, Kemal, *Anayasa hukukunun genel teorisi* cilt 2, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.
- Gözler, Kemal. (2016). Elveda Kuvvetler Ayrılığı, Elveda Anayasa 10 Aralık 2016 Tarihli Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Bir Eleştiri, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 4.
- Gözübüyük, Şeref. (2000). *Anayasa Hukuku, Anayasa Metni ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Gözübüyük, Şeref. (1973). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 134. Sevinç Matbaası.
- Güveyi, Ümit. (2012). Anayasa Yargısı ve Demokrasi İlişkisi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 3.
- Hocaoğlu, A. Şeref ve Ocakçioğlu, İsmet. (1971). *Anayasa ve Anayasa Mahkemesi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- İba, Şeref ve Kılıç, Abbas. (2018). *Anayasa Yargısı Dersleri*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- İba, Şeref. (2008). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- İba, Şeref. (2006). *Anayasa ve Siyasal Kurumlar (100 Soruda)*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- İba, Şerif. (2021). *Anayasa Hukuku Pratik Çalışma Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kayıhan, Şaban. (2011). *Hukukun Temel Kavramları*, Seçkin yayıncılık, Ankara.
- Kaboğlu, Ö.İbrahim. (1991). Hukukun Genel İlkeleri ve Anayasa Yargısı (Özgürlükler Hukuku Açısından Bir Yaklaşım), *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 8.
- Kanadoğlu, O. Korkut. (2004). Anayasa Mahkemesi, Beta Basım, İstanbul.
- Kanadoğlu, O. Korkut. (2008). Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 1.
- Kaya, Seyithan. (2018). *Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Anayasa Yargısı ve Bireysel Başvuru*, Adalet Yayınevi, Ankara.

- Keskinsoy, Ömer ve Batur, Semih. (2021). Türk Anayasacılığının Dünü ve Bugünü, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1.
- Kuluçlu, Erdal. (2008). Türk Hukuk Sisteminde Normlar Hiyerarşisi ve Sayıştay Denetimine Etkileri, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 73.
- Kuzu, Burhan. (1992). Demokrasi-Resmi İdeoloji-Sivil Toplum, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 47, Sayı: 1.
- Kuzu, Burhan. (1994). Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 54, Sayı: 1-4.
- Kuzu, Burhan. (1992). Yeni bir Anayasaya Doğru, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 47, Sayı: 1.
- Favoreu, Louis, Çev. Gorci, A. (1996). "Dadeghaye Qanoun-e Esasi (Les Cours Constitutionnelles, Presses Universitaires de France)": <http://ensani.ir/file/download/article/20100907104558-> (Erişim: 09.05.2023)
- Öden, Merih. (1999). Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Anayasa Yargısı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 48, Sayı: 1.
- Öktem, Niyazi. (1991). Hukuk Felsefesi ve Anayasa Yargısı, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1.
- Özbudun, Ergun. (2004). *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özbudun, Ergun. (2002). Türkiye’de Anayasa Yargısının Doğuşu: 1961 Anayasası Üzerindeki Kurucu Meclis Görüşmeleri, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 68.
- Özer, Attila. (2015). *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Özkuş, Fatih. (2015). Anayasaya Uygunluk Denetiminin Amacı Kapsamında, Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği İlkesinin, Anayasa Yargısında "Yürürlüğü Durdurma" Ve "Yokluk" Kavramlarının Değerlendirilmesi, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 6.
- Sabuncu, Yavuz ve Arnwine, Selin Esen. (2004). Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 21.
- Sabuncu, Yavuz. (2007). *Anayasaya Giriş*, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Selçuk, Sami. (1991). Anayasa Yargısı Üzerine, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 2.
- Sezer, Abdullah. (2019). Normlar Hiyerarşisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Çok Boyutlu Normlar Piramidi Yaklaşımı, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 1.
- Soysal, Mümtaz. (2011). *Anayasaya Giriş*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Soysal, Mümtaz. (1968). *Anayasaya Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları no:240. Sevinç matbaası, Ankara.
- Şahin, Adil. (2011). Siyasal Düşünceler Tarihinde "Sınırlı Devlet" Finin Kadimliği Ya Da Genel Kamu Hukuku Bağlamında İnsan, Özgürlük ve Devlet İktidarı Algısındaki Evrilme, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 3.
- Şahin, Engin, (Ed.). (2015). *Türkiye’nin Anayasal Yapısı*, İskenderiye Kitap, İstanbul.
- Tanör, Bülent ve Yüzbaşıoğlu, Necmi. (2015). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Tanör, Bülent. (2015). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Tekin, Yusuf ve İBA, Şeref. (2020). Görüşme ve Yasama Yöntemi Bağlamında 1921 Anayasasının Kanunlaşma Süreci, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 53, Sayı: 2.
- Teziç, Erdoğan. (2012). *Anayasa hukuku*, Beta Basım, İstanbul.
- Teziç, Erdoğan. (1985). Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Esas Açısından Denetimi, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı: 2.
- Tikveş, Özkan. (1967). Anayasa Mahkemesinin Teşkilat ve Fonksiyonları (Mukayeseli Bir İnceleme), *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 33, Sayı: 1-2.
- Tumay, Murat. (2015). *Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri Tunus Anayasası Örneği*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Tunç, Hasan. (2019). *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, Gazi Kitabevi, Ankara, Sayı: 225.
- Tunç, Hasan, Bilir, Faruk ve Yavuz, Bülent. (2015). *Türk Anayasa Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Tunç, Hasan. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Turhan, Derviş. (1983). 1983-1984 Adalet Yılına Açış Konuşması, *Yargıtay Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 4.
- Turhan, Mehmet. (2004). Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Tartışma Paneli, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 21.
- Uslu, Ferhat. (2018). *Anayasa Hukuku Çalışma ve Pratik Kitabı*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Ünal, Şeref. (1994). Anayasa Hukuku ve Milletlerarası Sözleşmeler Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanması, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı: 11.
- Yamaç, Müzehher. (2020). Türkiye Devleti'nin İlk Anayasası 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı.
- Yayla, Yıldızhan. (2011). Yeni Türk Anayasası Hazırlanırken, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2.
- Zenginkuzucu, M. Dikran. (2013). Halkoylamasını Yeniden Düşünmek, *NÜSBD*, İstanbul, 1 (2), 1-17.
- Zenginkuzucu, M. Dikran. (2022) . *İnsan, Hakları Hukukunun Uluslararasılaşması*, Legal yayınları, İstanbul.

